

Geraakt door de nederigheid van God

Wiel Logister smm

Geraakt door de nederigheid van God

Spiritualiteit in de lijn van
Louis-Marie Grignon de Montfort

Wiel Logister smm

Geraakt door de nederigheid van God

Geraakt door de nederigheid van God

Spiritualiteit in de lijn van

Louis-Marie Grignion de Montfort

Wiel Logister smm

Colofon

De illustraties komen uit de kapel van het voormalige grootseminarie van de Montfortanen in Oirschot. Jaap Min uit Bergen (NH) schilderde er in 1952-1953 de kruisweg van Jezus en het leven van Montfort. In 1961 ontwierp hij er ook het houten kruis rondom de gestorven Christus, in brons vervaardigd door de gebroeders Brom in Utrecht.

ISBN 978-90-9027343-3

Opmaak en druk: Drukkerij Gianotten BV, Tilburg

Omslag: Yoman Reclame Studio, Tilburg

Fotografie: pixel Xp, Tilburg

© Copyright en uitgever: Provinciaal Montfortanen, Vroenhof 87, NL - 6301 KE Valkenburg a/d Geul
Tilburg, 2013

Inhoudsopgave

7	Voorwoord
11	Inleiding
15	Hoofdstuk 1: Louis-Marie Grignion de Montfort (1673-1716)
15	Op zoek naar de Wijsheid
19	Met Maria onderweg
19	Als apostolisch missionaris
23	Hoofdstuk 2: God ... wie, wat, waar, wanneer?
23	God als horizon
27	In de beleving van Jezus
31	Persoonlijk gekleurd
33	Als Vader, Zoon en Geest
38	In <i>De Brandende Bede</i> van Montfort
43	Hoofdstuk 3: De weg van Jezus
43	De doop in de Jordaan
52	Ten einde toe
55	In de gestalte van een slaaf
63	Hoofdstuk 4: De weg van Maria
63	Annunciatie – Visitatie – Magnificat
67	Tot onder het Kruis
70	Als meesterwerk van de Allerhoogste
77	Een alternatief doopverhaal
81	Hoofdstuk 5: De weg van Montfort
82	Vorbij de eigenliefde
83	Conform de nederige Jezus
87	Omwille van de ander
89	In de laatste tijden
91	Met Maria, de nederige dienaress
99	In authentieke nederigheid
103	Epiloog
106	Noten

Alle wezenlijke begrippen van onze geloofstraditie verstaan wij nooit op slag: liefde, nederigheid, wijsheid, 'God' zelf – we kunnen ons die woorden enkel in hun volheid realiseren wanneer we er jaren lang bij gewaakt hebben en ermee geworsteld hebben, wanneer we ze blijven omgeven met schroom en strijd, eerbiedige afstand en grote hartstocht. Cultureel is zo'n houding uiterst ongewoon geworden.

Benoît Standaert

De waarheid van ons geloof kan niet worden doorgegeven door middel van eenvoudige verklaringen... (Zij vraagt) een reeks van eindeloos herhaalde pogingen om er opnieuw een glimp van op te vangen.

Timothy Radcliffe

Voorwoord

Rond 1712 schreef Grignon de Montfort een tekst die vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw furore heeft gemaakt: *De Ware Godsvrucht*. Naar eigen zeggen is het een samenvatting van zijn pastoraat. Tijdens zijn leven komt het niet tot een uitgave. Na zijn dood in 1716 wordt het manuscript in een kist gestopt en raakt het totaal in de vergetelheid.

In 1842 komt het manuscript bij toeval weer boven tafel. Een jaar later verschijnt de eerste druk. Sindsdien is de tekst meer dan vierhonderd keer uitgegeven in meer dan vijftientig talen. De eerste Nederlandse vertaling verscheen in 1853 in Sint-Truiden (B.). Johannes Paulus II had de Poolse editie op zijn nachtkastje liggen. Nadat de Montfortanen in 1881 als vluchtelingen uit Frankrijk naar de Lage Landen kwamen, zijn er voortdurend nieuwe vertalingen in het Nederlands verschenen, voor het laatst in 1998 dankzij onze Belgische confraters.

In 2011 besprak het Nederlands provinciaal kapittel van de Montfortanen de vraag, of *De Ware Godsvrucht* nog wel van onze tijd is. Raakt de zeggingskracht van het boekje niet verloren onder een taal en onder denkbepelden die niet meer van onze tijd zijn? Na het kapit-

tel hebben enkele confraters zich over die vraag gebogen: Jan van Loo, Piet Schoen, Wiel Logister, Ben Faas en ondergetekende, met secretariële ondersteuning van Marian Claeren. Al snel is de idee van een nieuwe vertaling verlaten. In het licht van Montfort's missionaire activiteiten zijn we op zoek gegaan naar de fundamenteën van *De Ware Godsvrucht* en van zijn andere geschriften. Ons inziens zijn zijn diepste motieven uiterst relevant voor een hedendaagse christelijke spiritualiteit.

Het resultaat is naar mijn overtuiging een boeiend, inspirerend en ook uitdagend boek, met Wiel Logister als auteur. Centraal staan de weidse en indringende horizon van het Bijbelse godsgeloof, de krachtlijnen van het Evangelie van Jezus en de sterke figuur van Maria. Het erfgoed van Montfort daagt uit om ons vrij en onbevangen te laten raken door de nederigheid van God.

Valkenburg aan de Geul, 8 december 2012

Peter Denneman smm
provinciaal overste

Gebruikte afkortingen

BB	Montfort, De Brandende Bede
C	Montfort, Cantieken
DSM	Dictionnaire de Spiritualité Montfortaine
LEW	Montfort, De Liefde tot de Eeuwige Wijsheid
MG	Montfort, Het Mariageheim
OC	Oeuvres Complètes de saint Louis-Marie Grignion de Montfort
RM	Montfort, Règle Manuscrit
WG	Montfort, De Ware Godsvrucht.

Inleiding

Hoe zal het verder gaan met het christendom in West-Europa? Heeft het nog toekomst? Om allerlei redenen laten velen zich uitschrijven uit de kerkelijke registers; anderen nemen daar zelfs de moeite niet meer voor. Het aantal dopen, kerkelijke huwelijken en begravenissen loopt sterk terug. De kerkelijke socialisatie staat op een laag pitje. Menigeen noemt zich nog wel christen, maar weet nauwelijks meer waar het in het christendom in de kern om gaat. Her en der wordt er gepleit voor nieuwe vormen van evangelisatie, maar hoe dat moet en kan is onduidelijk. Want de mens van nu is iemand anders dan de mens van vroeger; hij lijkt niet langer dezelfde vragen te stellen als vijftig of honderd jaar geleden. Vragen zijn er genoeg. Het leven in het rijke Westen bevindt zich in een crisis; het vertrouwen in klassieke autoriteiten als kerk, staat, politieke partijen en vakbonden loopt terug. Tegelijkertijd stinkt het optimistische vooruitgangsgeloof; de grondstoffen van onze aarde zijn ontoereikend om onze levensstandaard op peil te houden. Om het tij te keren lijkt een morele herwaardering noodzakelijk; wellicht moet er zelfs een heel nieuw metafysisch sentiment komen.

Het is van belang ons te realiseren dat de geschiedenis van het christendom geen evenwichtige evolutie is, maar vaak gepaard ging met harde botsingen en verrassende wendingen. De grote figuren uit de Bijbel leefden allemaal op breuk- en overgangsmomenten van het leven. Abraham was een zwerver in een vreemd land. Mozes stond aan de basis van een slavenopstand. Jesaja, Jeremia en Ezechiël traden op rondom de Babylonische Ballingschap, toen Israël niet meer wist hoe verder te gaan. Jezus verkondigt zijn Evangelie in een tijd vol religieuze en maatschappelijke onzekerheid; hij doet dat op grond van wijzen en profeten van weleer en tegelijk vanuit “een nieuwe leer met gezag” (Mc 1,27). Ook de bloeiperioden in de kerkgeschiedenis hingen samen met nieuwe vragen en uitdagingen, die veel onzekerheden met zich meebrachten, maar ook onvermoede creativiteit uitlokten. De botsing tussen de Bijbelse en de Grieks-Romeinse levensbenadering leidde in de vierde en vijfde eeuw tot een nieuwe veelkleurige synthese, maar even later ontstonden er nieuwe vragen en ideeën ten gevolge van de volksverhuizingen. De opkomst van de steden, de nieuwe burgerklasse en het ontluikende kapitalisme in de Middeleeuwen riepen de reactie op van Franciscus, Domini-

cus en anderen. Vandaag de dag is het de vraag hoe om te gaan met onze contingentie en hoe uit de greep te blijven van ideologieën en structuren die de sfeer ademen van grootheidswaan en waarin het heersen van de een over de ander vanzelfsprekend lijkt te zijn. Volgens de Engelse historicus Arnold. J. Toynbee (1889-1975) hebben vroegere culturen een uitweg gevonden uit vastgelopen situaties dankzij creatieve minderheden. Wellicht zal het nu niet anders zijn.

Als een nieuwe tijd aanbreekt, raken allerlei elementen in beweging en ontstaan er andere patronen. Het doorgeven van een traditie is een avontuurlijke onderneming. Pas achteraf blijkt hoezeer continuïteit en discontinuïteit met elkaar verweven zijn. Peter Wust zegt in 1937 in zijn boek *Ungewissheit und Wagnis* dat de religieuze grond van ons bestaan niet zorgt voor een mathematische zekerheid, maar ons bemoedigt om zonder krampachtigheid en fundamentalisme in te gaan op de uitdagingen die op ons af komen. In gelijkaardige zin typeert Paul Tillich in 1952 geloven als “moed om te zijn”. Hoogtepunten in de geschiedenis van die moed vinden we bij Socrates en Augustinus, Teresa van Avila en Simone Weil, Franciscus van Assisi en Dag Hammarskjöld. Dit boek richt zich op Louis-Marie Grignion de Montfort, de stichter van de Montfortanen, de Dochters der Wijsheid en de Broeders van St. Gabriël. Om verder te komen moeten congregaties als de onze zich volgens Vaticanum II laten uitdagen door Christus, door de oorspronkelijke inspiratie van de stichter en door het leven hier en nu – en wel tegelijkertijd (*Over de aangepaste vernieuwing van het religieuze leven* nr. 2). Daarom lopen in dit boek de aandacht voor Christus, voor Montfort en voor het leven vandaag de dag door elkaar heen. In het licht van hedendaagse vragen kijken we om naar Christus en Montfort; door hen beleerd, dringt zich dan weer de vraag op welke stappen wij moeten zetten als mensen van deze tijd. Vanwege deze laatste vraag is dit boek geen historische studie over de ontwikkelingen binnen de Montfortaanse spiritualiteit van 1700 tot nu toe. Het wil veeleer een positie kiezen voor vandaag en morgen.

Montfort leefde driehonderd jaar geleden. Veel van zijn denkbeelden en redeneringen zijn ons vreemd geworden. Toch treffen we bij hem een aantal inzichten aan die ons nog steeds te denken geven, ook al leven we in een heel andere tijd. Dit boek wil enkele bouwstenen aanreiken die in onze verwarde en verwarrende tijd hopelijk bijdragen tot de “moed om te zijn”. De titel geeft aan dat het daarbij niet gaat om iets dat gemakkelijk voor het oprapen ligt. Dat die moed met God van doen heeft, is niet gemakkelijk in deze godloze tijd. Te meer

als er sprake is van “een nederige God”. Laten we er voorlopig dit van zeggen: God heeft te maken met het besef dat het leven ons op de eerste plaats gegeven is om elkaar te omgeven met sympathie en betrokkenheid, met nabijheid en aandacht, zonder elkaar de loef af te steken of over elkaar te heersen. God heeft weinig of niets van doen met een wereld waarin alles ‘super’ is of moet zijn. Dat God in verband wordt gebracht met nederigheid daagt uit om *anders* te denken over God; niet in termen van almacht, maar in termen van dienstbaarheid en opofferingsgezindheid.

“De moed om te zijn” was geen gangbare uitdrukking rond 1700. Toch typeert **Hoofdstuk 1** Montfort als een man met lef en moed. Niet omwille van materieel gewin of publiek succes, maar om er te zijn voor anderen. Hij benadrukt dat iemand niet gedoopt wordt om daarna achterover te leunen, maar om hoopvol in het leven te staan en daadwerkelijk te getuigen van Jezus’ Evangelie in het gezelschap van Maria. Dat had alles te maken met zijn levensovertuiging. Montfort schreef boven zijn brieven “Dieu seul” – “God alleen”.¹ **Hoofdstuk 2** brengt naar voren om welke God het gaat of: in welke zin het over God gaat. Het besef daarvan is te meer noodzakelijk, nu in onze dagen het wie, wat, waar en wanneer van God niet langer vanzelfsprekend is. ‘God’ is een gecompliceerd woord in onze taal. Als niemand er vragen over stelt, denken we te weten wie en wat God is, maar als men er naar vraagt, beginnen we te stotteren en te stamelen. **Hoofdstuk 3** beschrijft hoe Jezus tijdens de doop in de Jordaan door God geraakt wordt en daarna op weg gaat als dienaar van hen die religieus en politiek onderdrukt en van hun waardigheid beroofd worden. **Hoofdstuk 4** schetst hoe Maria op soortgelijke wijze “ja” tegen God zegt en de kant kiest van hen op wie werd neergezien; zij is aanwezig te midden van de leerlingen die bidden om het vuur van de Geest. **Hoofdstuk 5** schetst dat “de moed om te zijn” in de lijn van Montfort inhoudt dat wij meegaan met de nederigheid van God, zoals die in Jezus en Maria in ons midden gestalte heeft gekregen. Tot slot: de levensstijl van Montfort wekt wel eens de indruk dat “le bon père” zoals hij werd genoemd, een zwaarmoedig mens was. De Montfortaanse geraaktheid door de “nederigheid van God” is dat geenszins.

HOOFDSTUK 1

Louis-Marie Grignion de Montfort (1673-1716)

*Dit hoofdstuk schetst in het kort het leven van Montfort.
Het noemt zijn belangrijkste geschriften en wijst op de thema's
die in de loop der jaren voor hem belangrijk zijn geworden.*

Op zoek naar de Wijsheid

Louis Grignion wordt geboren op 31 januari 1673 in Montfort, een stadje twintig kilometer ten westen van Rennes in Bretagne. Zijn vader heeft een moeilijk karakter en is als advocaat niet erg succesvol, hoewel hij ook streeft naar aanzien en een goede positie. De zoon lijkt meer op zijn moeder en wil liever anderen helpen – een trek die in heel zijn leven aanwezig is. Tijdens zijn middelbare opleiding in Rennes ontpopt hij zich als een wat solitaire figuur met een grote verering voor Maria en een opvallende aandacht voor de armen. Stilaan groeit in hem het verlangen om priester te worden. De beslissing daartoe neemt hij naar eigen zeggen aan de voeten van een beeld van Maria. In 1692 begint hij in Parijs aan zijn priesterstudie. Aanvankelijk woont hij in huizen voor arme theologiestudenten. In 1695 verhuist hij naar het seminarie van Saint-Sulpice, waar hij onder andere bibliothecaris is en een documentatie opbouwt over Jezus als de Wijsheid van God, en over de betekenis van Maria. Van deze aantekeningen zal hij later veelvuldig gebruik maken in zijn preken en geschriften.

In Saint-Sulpice valt zijn radicale ascese op; hij gaat daarin zo ver dat hij een buitenbeentje wordt in de grote groep. Dat deert hem blijkbaar niet. Ook later spreekt Montfort vaak over de noodzaak van een ascetische afkeer van de wereld (cf. LEW 174-176). Zelf heeft hij op allerlei manieren geprobeerd om in te gaan tegen het eigen ik dat altijd weer opspeelt. Hij beseft terdege dat het heel wat kruim kost om gelijkvormig aan de arme Jezus te worden, en hij acht een strenge ascese noodzakelijk om de ik-zucht de kop in te drukken. Jarenlang lijkt hij daarbij vast te zitten aan een zeer pessimistisch mensbeeld of zelfbeeld. Pas in zijn laatste

jaren is hij zo vrij, dat hij op anderen de indruk maakt van een tevreden en gelukkig mens. Over de wijze waarop Montfort de oproep tot zelfverloochening (Lc 9,23) heeft verstaan, zegt onze Duitse confrater Hermann-Joseph Jünemann: “Montfort gaat in zijn ascese heel ver; men heeft hem zelfs verweten dat hij zichzelf heeft geminacht. Daarin is hij beïnvloed door ideeën die in zijn tijd algemeen waren: de menselijke natuur is bedorven en men moet alles doen om te voorkomen dat zij zich manifesteert. Maar toch, wat op zelfverachting lijkt, is veeleer een zelfvergetelheid die overeenkomt met de zelfontlediging van God in de menswording. Montfort gaat steeds meer in die richting” (DSM 675). In Hoofdstuk 5 komen we hierop terug.

Op 5 juni 1700 wordt hij priester gewijd in de Sociëteit van Saint-Sulpice, een gezelschap van priesters die weliswaar geen specifieke religieuze gelofte afleggen, maar die wel achter de kerkhervorming van het Concilie van Trente staan. Voortaan noemt de jonge priester zich Louis-Marie. Hij wil als missionaris naar Canada gaan, maar Leschassier, zijn biechtvader en raadsman die generale overste van Saint-Sulpice is geworden, vindt dat te gevaarlijk voor de jongeman met zijn felle gedrevenheid. Hij stuurt hem naar een gemeenschap in Nantes om opgeleid te worden tot volksmissionaris. In die gemeenschap vindt Louis-Marie echter geen echte apostolische gedrevenheid. In een brief van 6 december 1700 aan Leschassier schrijft hij:

Van de ene kant voel ik in mij een diep verlangen naar afzondering en verborgen leven, om mijn bedorven natuur die graag de kop opsteekt te vernietigen en te bestrijden. Van de andere kant ervaar ik een onweerstaanbare drang om Onze Heer en zijn Heilige Moeder te doen beminnen, om in eenvoud en armoede de catechismus te gaan onderwijzen aan arme medemensen van het platteland, en om zondaars te brengen tot de godsvrucht tot de zeer heilige Maagd... Eerlijk gezegd, zeer dierbare vader, voel ik me niet waardig deze nobele taak op me te nemen, maar, gezien de noden van de kerk, kan ik niet anders dan onophoudelijk en zuchtend een klein en arm gezelschap van goede priesters afsmecken, die dat werk zouden doen onder de standaard en de bescherming van de allerheiligste Maagd.

Deze brief duidt de levensrichting aan die kenmerkend is voor Louis-Marie: een eenvoudige levensstijl, solidair met de armen, een catechetische inslag, veel aandacht voor Maria. Terug

in Parijs brengt hij vijf maanden door met gedwongen nietsdoen. Via via komt hij in contact met de bisschop van Poitiers die wel iets in hem ziet. Als hij in 1701 in die stad aankomt, raakt hij betrokken bij het gasthuis waar bedelaars worden opgevangen. Hij gaat zo sjofel gekleed dat de armen een collecte voor hem organiseren. Opgetogen schrijft hij aan Leschassier op 4 mei 1701:

Ik dankte God uit heel mijn hart dat ik voor een arme werd aangezien en dat ik de eervolle kentekens van de armen mocht dragen; ook dankte ik mijn dierbare broeders en zusters voor hun goede bedoelingen. Sindsdien zijn ze me zo genegen dat ze mij onomwonden zeggen dat ik hun priester moet zijn, dat wil zeggen, hun directeur, want sinds geruime tijd is er geen vaste directeur in het gasthuis, zo arm en verlaten is het.

Een van de armen vraagt de bisschop om Louis-Marie als rector aan te stellen. In afwachting daarvan gaat hij terug naar Nantes, waar hij gedurende enkele weken probeert om via intense catechese en predicatie het geloofsleven in een parochie op te krikken. Op 25 augustus 1701 nodigt Monseigneur Girard hem uit om in te gaan op de wensen van de mensen in het armenhuis. De jonge priester neemt de uitnodiging aan, maar hoopt zijn vleugels verder te kunnen uitslaan. Op 16 september 1701 schrijft hij aan Leschassier:

Het vooruitzicht dat ik mettertijd mijn werk zou kunnen uitbreiden in de stad en op het platteland, om meer mensen te kunnen helpen, is het enige motief dat me kan aanzetten om naar het gasthuis te gaan. Catechismus geven aan de armen van stad en platteland is mijn element.

Zeker, in zijn ogen zijn de armen de bevoorrechte vrienden van Jezus Christus die in Mt 25,40 zegt: “Alles wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor mij gedaan.” Dat blijkt met name als Louis-Marie met een arme op zijn schouders ergens aanklopt en zegt: “Doe open voor Jezus Christus.” Net zoals voor Jezus zijn voor Louis-Marie de armen degenen met wie God zich identificeert. In de loop van dit boek zal duidelijk worden dat deze opvatting het denken over Gods glorie en heerlijkheid helemaal op de kop zet en dat het een pleidooi inhoudt voor een arme en dienende kerk. Maar het elan en de energie van Louis-Marie is te groot voor een redelijk klein gasthuis.

In deze tijd voegt hij aan zijn naam ‘de Montfort’ toe, uit eerbied voor het dorp waarin hij is gedoopt. Voortaan gaat hij door het leven als Louis-Marie Grignon de Montfort. Het lukt hem het leven in het armenhuis te verbeteren. Op het kruis dat hij in 1702 in de zaal van het Armenhuis in Poitiers installeert, zet hij de woorden: “Zichzelf verloochenen, zijn kruis dragen om Jezus Christus te volgen” (cf. Mc 8,34). Hij neemt die woorden zeer serieus en gaat erg ver in zijn soberheid en ascese en in zijn identificatie met de armen. De directrice van het armenhuis, de clerus en de gegoede burgers vinden dat hij daarin te ver gaat. Zij willen wel iets doen voor de armen, maar zonder zich zo radicaal als Montfort met hen te vereenzelvigen. In het voorjaar van 1703 loopt het conflict op. De bisschop verbiedt hem het mislezen. Montfort verlaat Poitiers. Vóór zijn vertrek maakt hij kennis met Marie-Louise Trichet en Catherine Brunet, twee jonge vrouwen die twaalf jaar later de eerste leden van zijn vrouwencongregatie worden, de Dochters der Wijsheid.

De armen in het gasthuis van Poitiers laten het er niet bij zitten. In een brief aan Leschassier uit 1704 schrijven ze: “Wij, vierhonderd armen, vragen u heel nederig ter liefde Gods en tot diens glorie, onze vereerde herder naar ons terug te sturen, hij die de armen zo liefheeft.” Het tweede verblijf van Montfort te midden van hen begint bemoedigend. Hij wordt zelfs directeur van het gasthuis. Spoedig echter keren de oude moeilijkheden terug. Montfort begint aan zichzelf te twijfelen en neemt voorgoed afscheid van het gasthuis rond juni 1705.

Terug in Parijs woont hij in de Rue du Pot-de-Fer in een klein hok onder een trap, waar de zon nauwelijks doordringt. Die armoede deert hem niet. Vanwege de manier waarop hij zich kleedt en zich gedraagt, weigert Leschassier nog langer zijn geestelijke leidsman te zijn; hij wil zijn eigen reputatie en die van Saint-Sulpice niet laten compromitteren.

Deze periode van grote armoede en tegenslag is voor de ontwikkeling van Montfort van groot belang. Hij staat alleen en zit, menselijk gesproken, op een dood spoor. In de daaropvolgende maanden van gedwongen eenzaamheid en werkloosheid verdiept hij zich harts-tochtelijk in de persoon en de levenswijze van Jezus Christus. Waarschijnlijk schrijft hij in deze periode *De Liefde tot de Eeuwige Wijsheid*, een eerste synthese van zijn spiritualiteit. Dit boekje onderstreept dat de ware wijsheid ten diepste tot uitdrukking komt in de dwaasheid van het Kruis. Daarbij moet de mens niet zijn eigen glorie zoeken, maar er zijn voor armen en eenvoudigen – zonder enig spoor van superioriteit en bereid om tegenslagen geduldig te accepteren. In navolging van Jezus Christus die als een dienstknecht andermans voeten

heeft gewassen. Daartoe richt Montfort in 1708 in La Rochelle de Broederschap van het Kruis op. Aan de leden daarvan schrijft hij de lange *Brief aan de Vrienden van het Kruis*.

Met Maria onderweg

Als Montfort onderweg is, heeft hij in de ene hand een rozenkrans en houdt hij in de andere hand een wandelstok met daarop een Mariabeeldje; zijn lippen prevelen een Ave Maria. Voortdurend maakt hij bedevaarten naar mariale heiligdommen. Her en der richt hij broederschappen op ter ere van haar. In de lijn van bekende schrijvers uit zijn dagen, de zogenaamde Franse School, gaat zijn aandacht niet direct uit naar de grote mariale dogma's, maar naar de wijze waarop Maria in het leven staat. Hij wil weten wat zich afspeelt tussen haar en God of tussen God en haar. Hij peilt de intensiteit waarmee zij God beleeft en daarin betrokken is op de medemens. En hij wil zijn toehoorders en zijn lezers bewegen om haar daarin te volgen.

Maria is een steeds terugkerend thema in zijn geschriften, onder andere in zijn talloze Cantieken. Zijn visie op haar wordt steeds helderder, culminerend in twee teksten uit zijn laatste levensjaren: *Het Mariageheim* en *De Ware Godsvrucht*. De laatste tekst is lang onbekend gebleven. Montfort voorspelt daarin, dat de tekst via machinaties van de duivel in een kist zal verdwijnen en lange tijd onbekend zal blijven. Als het handschrift in 1842 gevonden wordt, gaat het een belangrijke rol spelen in het mariale hoogtij dat rond 1850 in de katholieke kerk begint en dat ongeveer een eeuw lang zal duren. Montfort wordt dan vooral – soms zelfs exclusief – gezien als de grote Maria-apostel. Zonder daar iets van af te willen doen, is het beeld van Montfort in de laatste halve eeuw veranderd. Zijn mariale devotie staat niet los van zijn ideeën over God, Jezus Christus en christen-zijn op een missionaire manier.

Als apostolisch missionaris

In 1706 trekt Montfort naar Rome om de paus te raadplegen. Wellicht in de hoop dat die hem alsnog zou uitzenden naar Canada. Clemens XI zegt hem echter: “Je hebt in Frankrijk een arbeidsterrein, groot genoeg om er je ijver te ontplooien. Ga nergens anders heen en werk samen met de bisschoppen in wier diocesen je geroepen wordt. Dan zal God je arbeid zegenen.” De paus verleent hem de titel ‘Apostolisch Missionaris’ en geeft hem de opdracht om de geest van het christendom te herstellen en de mensen aan te sporen hun doopbeloften

te overdenken en te hernieuwen. Dat zal het doel zijn in de missies die hij vanaf dat moment gaat preken.

Terug in Frankrijk, sluit hij zich aan bij een groep priesters die missies geven in Dinan. Daarna werkt hij in 1707 in het bisdom Saint-Brieuc onder leiding van Leuduger. In de lijn van het Concilie van Trente is de laatste bezig met nieuwe vormen van evangelisatie, in de hoop zo een einde te maken aan de crisis in het christendom. Aan het einde van de missie hernieuwen de deelnemers in een contract de beloften van hun doopsel. Van Leuduger leert Montfort nadrukkelijk de kracht kennen van deze methode en doelstelling. Als hij zelf enige tijd later de leiding over parochiemissies krijgt, werkt hij stevast toe naar een contract waarin de doopbeloften opnieuw worden onderschreven. In de regel voor het groepje priesters dat zich hopelijk bij hem aansluit, schrijft hij:

Het doel van de missies is de christelijke geest in de christenen te vernieuwen. Daarom zullen de missionarissen, conform de opdracht die ze van de paus hebben ontvangen, de doopbeloften laten hernieuwen met de grootst mogelijke plechtigheid. Ze zullen een penitent geen absolutie geven, voordat hij met de anderen zijn doopbeloften heeft hernieuwd. Men moet de vruchtbaarheid van deze praktijk ondervonden hebben om ze naar waarde te kunnen schatten. (RM 56)

De samenwerking met Leuduger duurt slechts kort. In augustus 1707 vragen de collega's Montfort te vertrekken. De reden is een meningsverschil over de manier waarop een missie geleid moet worden. Montfort wil missionaris zijn 'op apostolische wijze', in een geest van eenvoud, armoede en boetedoening. Hij is het er niet mee eens dat de missionarissen zich laten betalen door hooggeplaatste weldoeners, zoals bisschoppen, kasteelheren of de koning. In de *Handgeschreven Regel* zal hij dan ook zeggen dat de leden van zijn congregatie moeten vertrouwen op de Voorzienigheid ('*vivre à la Providence*') ofwel ervan uit moeten gaan dat de deelnemers aan de missie zullen zorgen voor onderdak, eten en dergelijke.

Opnieuw zit hij zonder werk. Hij besluit een retraite te maken in de kluis van Saint-Lazare in zijn geboorteplaats Montfort, waar hij een kapel inricht. Dat trekt nogal wat mensen uit de omgeving. Dat duurt tot het voorjaar van 1708, als de bisschop van Saint-Malo het dorp aandoet. De bisschop heeft weinig op met de kluisenaar en verbiedt hem te preken in zijn kluiskapel; hij mag uitsluitend preken in parochiekerken. Hieruit trekt Montfort de conclu-

sie dat zijn aanwezigheid in het bisdom niet langer gewenst is. Hij vertrekt naar het bisdom Nantes. Tot eind 1710 trekt hij van parochie naar parochie. Hij preekt, geeft catechese en organiseert processies en bedevaarten. Hij wordt bijgestaan door een aantal lekenbroeders en, van tijd tot tijd, ook door andere priesters. Hier kan hij zijn eigen stijl van missioneren ontplooien. Hij heeft veel aandacht voor Maria en maakt veelvuldig gebruik van geestelijke liederen, onder andere van Cantieken van zijn eigen hand. Verder organiseert en leidt hij grote processies. Opdat de missie blijvend effect sorteert, richt hij onder meer de Broederschap van de Rozenkrans op.

In 1709 begint hij aan een groots project: de Calvarieberg in Pontchâteau, waaraan duizenden mensen gratis meewerken. Dit project hangt samen met een ander thema in zijn leven: het Kruis. In vereniging met de gekruisigde Christus wil hij de tegenslagen in het leven dragen. Niet apathisch, maar met kracht en hoop. Dat is ook een vast onderwerp in zijn predicaties. Vlak vóór de inzegening van de Calvaire in september 1710 komt er een verbod van de bisschop. Montfort begrijpt er niets van en tracht de kerkleider van standpunt te doen veranderen. Tevergeefs. Hij krijgt het koninklijk bevel te zien met de bepaling dat de Calvaire met de grond gelijk moet worden gemaakt.

Vanaf 1711 werkt Montfort in de bisdommen Luçon en La Rochelle. Daar kan hij in volle vrijheid zijn missiemethode ontplooien. Intussen is hij zelf gerijpt en rustiger geworden. Zijn evangelische radicalisme geeft hij weliswaar niet op en ook geeft hij niet toe aan de geest van het burgerlijke christendom, naar buiten toe gedraagt hij zich niet langer als een asceet. Was zijn ascese aanvankelijk gericht op het terugdringen van het belang van het eigen ‘ik’ en van de daarmee gepaard gaande neigingen, geleidelijk aan ontplooit hij de vrijheid van een christenmens en staat hij veel soepeler in het leven. Nog steeds kiest hij de eenvoud en vermijdt hij elke vorm van verhevenheid boven anderen, maar hij leert blijmoedig en sober te zijn, als een eenvoudige van geest.

Intussen is er nog steeds dat andere project dat hem volgens de reeds geciteerde brief van 6 december 1700 ter harte gaat: “Een klein en arm gezelschap van goede priesters onder de standaard en bescherming van de allerheiligste Maagd”. Daaraan hebben we onder andere *De Brandende Bede* te danken – een hartstochtelijk gebed om volgelingen, om een congregatie, om priesters die het Evangelie volkomen serieus nemen. Daarvoor schrijft hij waarschijnlijk in de lente van 1713 de reeds genoemde regel. Tot dan is het hem slechts gelukt

om enkele lekenbroeders als medewerkers aan te trekken. Begin 1716 stuurt hij drieëndertig mensen uit Saint-Pompain op bedevaart naar Notre-Dame-des Ardilliers in Saumur, een afstand van tachtig kilometer, om te bidden voor goede missionarissen die in de voetstappen van de apostelen zullen gaan door een volledige overgave aan de Voorzienigheid en het beoefenen van de deugden onder de bescherming van Maria. Het aantal bedevaarders doet denken aan de leeftijd waarop Jezus stierf.

Na hun terugkeer gaat Montfort naar Saumur met dezelfde intentie. Het zal zijn laatste voettocht zijn. Lichamelijk uitgeput, sterft hij op 28 april 1716, vlak na een preek tijdens een missie in Saint-Laurent-sur-Sèvre. Met de ene hand omklemt hij het kruisbeeld dat hij van Clemens XI had gekregen, met de andere hand omklemt hij het Mariabeeldje dat hij altijd bij zich droeg. Op dat moment zijn slechts een paar lekenbroeders lid van zijn congregatie. Er werken een paar priesters met hem samen, maar zonder formele binding. Op zijn sterfbed vraagt hij één van hen, René Mulot, zorg te dragen voor wat hij noemt “de gemeenschap van de heilige Geest”. Mulot belooft dat. Het zal anderhalve eeuw lang niet meer zijn dan “een arm en klein gezelschap”. Meer had Montfort niet op het oog.

Montfort heeft zijn eigen geloofsbeleving en zijn pastorale bekommernis op een indringende manier gecombineerd. Hij had niet een geheel eigen geestelijk leven, terwijl hij als pastor aan anderen een simpeler versie van het christendom voorhield. Integendeel, zijn eigen beleving en zijn pastorale insteek vormden over en weer een eenheid. Daarom moeten zijn geschriften en zijn pastorale activiteiten samen ‘gelezen’ worden, in het licht van elkaar. Als de ondertitel van deze publicatie spreekt van spiritualiteit wil dat hier zeggen: in het leven staan op grond van het besef dat we – met het oog op eenheid en vrede – gedragen en uitgedaagd worden door een horizon en een diepte die verder reiken dan wat we direct kunnen aanwijzen en benoemen. Het levensmotto van Montfort luidde niet voor niets “Dieu seul”. Vaak is spiritualiteit eerder een bepaalde manier van leven dan een expliciet verantwoorde aangelegenheid. Dat de juist genoemde horizon en diepte te maken hebben met een principiële of uiteindelijke eenheidsgrond, zoals bijvoorbeeld Meister Eckhart dit heeft uitgewerkt, nam Montfort eerder stilzwijgend aan dan dat hij er diepzinnig filosofisch of speculatief-theologisch over reflecteerde. Hij hield zich vooral bezig met elementen die hij belangrijk achtte voor authentiek christelijk leven van dag tot dag. Daarbij wees hij telkens weer op de doopbeloften en het de daarin vervatte voornemen om Christus na te volgen.

HOOFDSTUK 2

GOD ... wie, wat, waar, wanneer?

Montfort heeft het als pastor en als schrijver voortdurend over God.

‘Dieu seul’ is zijn levensmotto:

‘God alleen’. Wat houdt dat in? Dit hoofdstuk beschrijft in een aantal stappen hoe wij God zien en trachten te beleven.

Verder wijst dit hoofdstuk op enkele accenten die Montfort zet in de Brandende Bede.

Het ene godsgeloof is het andere niet. De een zoekt God in de stilte, een tweede in muziek en de derde vanaf een vaste plaats in de kerk. Abraham daarentegen moet in de naam van God van hot naar her gaan. God wordt JHWH of Allah genoemd en Jezus zegt in Mt 28,19 dat de apostelen moeten dopen in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest. Het is moeilijk om in dat veelkleurige bos de goede bomen te vinden. Dat geldt zeker in onze tijd, waar we meer dan ooit moeten uitleggen wat we bedoelen, als we over God spreken. We kunnen niet doen alsof iedereen wel weet van het wie en wat, het waar en wanneer van God. Weten we het zelf wel?

God als horizon

Wij staan in een traditie die zegt dat het leven gedragen wordt door een transcendente aanwezigheid die de basis en de horizon vormt van het leven. Die Aanwezigheid brengt aan de kant van de mens een *schlechthinniges Abhängigkeitsgefühl* (Friedrich Schleiermacher) of een creatuurbesef (Rudolf Otto) teweeg. Dat is de meest brede horizon, als er in ons midden sprake is van God. Het Oude Testament voegt daaraan toe, dat die Aanwezige zich bekommerd toont om het lot van slaven in Egypte, om mensen in de knel, om de slachtoffers van de grote geschiedenis en van de kleine geschiedenissen, om elke mens die worstelt met vragen en lotgevallen of met leven en dood. Deze toespitsing geeft aan het godsbeleven een eigen-

soortig elan, dat haaks staat op een neutrale en afstandelijke wijze van kijken naar wat zich rondom ons afspeelt. Het creëert een andere sfeer dan die van een cynische levensbenadering waarin enkel de harde feiten tellen.

Hoewel met dit godsgeloof niet alle levensvragen beantwoord zijn, geeft de daarin meekommende oriëntatie in onze levensvisie en levenswijze toch de doorslag. Zij inspireert tot protest tegen hen die minachting voor anderen uitstralen of die met hun grote mond anderen de schrik op het lijf jagen. Het is de zin van het leven om in het licht van Gods aanwezigheid en betrokkenheid om te gaan met alles en iedereen, ook al zijn we beperkt van plaats en tijd en al reiken onze mogelijkheden niet oneindig ver.

Hoe ver reikt die goddelijke Aanwezigheid? Aanvankelijk is ook in Israël gedacht dat elk volk en elk land en ook elke dimensie van het leven zijn eigen godheid heeft. Maar tijdens de Babylonische ballingschap breekt het besef of het inzicht door dat de zojuist aangeduide Aanwezigheid de enige waarachtige en ultieme horizon van het leven is, overal en altijd. Anders gezegd, er is maar één God, slechts deze ene doorslaggevende factor. Het leven is ten diepste omgeven door Gods verlangen om welzijn te stichten. De werkelijkheid als geheel en elke individuele gestalte wordt omgeven en gedragen door die “goddelijke” ruimte van welwillendheid, aandacht en zorg. Met haar komt een klimaat van geborgenheid mee en de roep om vrede en barmhartigheid, ondanks alle beperkingen en grenzen waarop we stoten. Zij inspireert om boven grenzen en neerslachtige gevoelens uit te stijgen, fatale botsingen te vermijden en elkaar niet de dood aan te doen. Niet alleen binnen de eigen familie of stam, maar wereldwijd. Om deze alomvattendheid draait het, als God “de schepper van hemel en aarde” wordt genoemd. Wie in Israël of in het christendom in God gelooft, kijkt ongeveer op deze manier tegen de werkelijkheid aan.

Het wie en wat van God wordt in de Bijbel stotterend en stamelend onder woorden gebracht. Eerder in verwonderde vocatieven of in een uitroep als ‘O, God’ dan in heldere en klare begrippen. In dat verwonderd roepen komen geleidelijk een aantal specifieke emoties naar voren die onze breekbaarheid en ons onvermogen bemoedigend en hoopvol omgeven. Die emoties kleuren het godsgeloof. Beter gezegd, ze komen met dit godsgeloof mee. Zo spreekt Ex 34,6-7 van “een God die liefdevol is en genadig, geduldig, trouw en waarachtig, die duizenden geslachten zijn liefde bewijst, die schuld, misdaad en zonde vergeeft, maar niet alles ongestraft laat”. De laatste woorden voorkomen dat we in ons roepen aan God

gaan denken als aan een ‘goedzak’. Psalm 1, de proloog van het Bijbelse gebedenboek, ziet God in oppositie tegen hen die met alles de spot drijven en op een arme neerkijken. Aldus leeft en groeit het besef, de overtuiging, het geloof dat de genoemde nabijheid uiteindelijk sterker is dan oorlog, minachting en dodelijke eenzaamheid, ook al kleuren deze laatste toestanden het leven nog steeds. Wie in het licht van de Bijbel God ‘almachtig’ noemt, hanteert niet een simpel machtsbegrip in de zin van “God kan alles”, maar belijdt dat uiteindelijk niet brute macht de doorslag geeft, maar verzet tegen tirannie zoals we dat zien bij de wijzen en de profeten van Israël en bij Jezus. Als de belijdenis van Gods almacht *niet* samengaat met leven in eenvoud, trouw en barmhartigheid, dan zit ze op een vals spoor.

Er gaat een scheppende, verlossende en inspirerende kracht uit van de Aanwezige die in Ex 3 getypeerd wordt met de naam “Ik zal er zijn voor jou”. Die Naam breekt mensen open naar elkaar toe, vestigt de aandacht op vreemdelingen die met angst en vreeze zwerven in een onbekend land, op slaven in Egypte, op hen die als melaatsen aan de kant worden geschoven. Diep uit de aarde, hoog uit de hemel en midden onder ons welt aandacht op voor mensen in hun goede en in hun slechte dagen. Als de Bijbel van “God” spreekt, gaat het over een Stem die roept om mededogen en betrokkenheid. Wie aan die Stem geloof hecht, moet – als hij of zij consequent is – ook zelf neigen tot solidariteit met mensen om zich heen. Wanneer dit gebeurt, breekt iets goddelijks in mensen door.

Deze God manifesteert zich niet op een vage, abstracte manier, maar in relatie tot Abraham, Isaac en Jacob, Mozes, Job en Jeremia, enzovoort. Het betreft een Aanwezigheid te midden van mensen die worstelen met hun verleden, hun heden en hun toekomst. Dat betekent niet dat er in de Bijbel geen vragen, twijfels en onzekerheden rijzen omtrent het wie en wat van God én van de mens. Denken we maar aan Job! Nog meer rijzen er vragen, wanneer de nabijheid van God onze spontane neigingen ondersteboven keert. In de naam van God moeten heren immers dienaars worden en zich niet langer als heren gedragen. De aard van Gods betrokkenheid staat haaks op onze neiging alles te focussen op ons eigen wel en wee, zo nodig ten koste van anderen. Hét voorbeeld daarvan is het gevecht van Jacob aan de Jabbok (Gen 32,22-33); pas na een nacht van strijd met een engel, met zijn beleving van God en van zichzelf kan hij, door de strijd mank aan zijn heup geworden, zijn broer Esau tegemoet gaan en erkennen dat hij hem slecht heeft behandeld. Pas dan gelooft Jacob met hart en ziel in God. God belijden als macht over alle werkelijkheid houdt de overtuiging in, dat creatieve bekommernis en liefhebbende betrokkenheid de diepste grond en de bestemming van alles is. Aan God denken gaat boven het denken in tegenstellingen uit en richt ons op open en eerlijke communicatie met het oog op verzoening en vrede. Daarom volgt uit het eerste gebod – God in ere houden en liefhebben – onmiddellijk en onlosmakelijk het tweede: de mens naast je beminnen zoals je zelf wordt bemind of zoals je je bij God geborgen weet. We kunnen slechts waarachtig van God spreken, als we ons uitgenodigd en uitgedaagd weten om in de geest van God recht te doen aan weerlozen en wezen, aan verdrukten en armen.

Anders dan vaak – ook door onszelf – gesuggereerd wordt, ziet de Bijbelse traditie God niet als een hoogverheven instantie ver verheven boven onze werkelijkheid, maar als een Aanwezigheid midden in het leven die de werkelijkheid wil doordringen met welwillendheid en saamhorigheid. De beroemde inzet van Genesis “in het begin schiep God hemel en aarde” wijst in het licht van heel de Bijbel op een andere overtuiging en een andere levensbeschouwing: het leven wordt, tegen de zich vaak opdringende indruk in, gedragen door een Aanwezigheid die haaks staat op concurrentie, chaos en strijd en die intens en actief betrokken is op al wat is met het oog op vredelievendheid en welzijn voor allen.

In dit verband wordt God “de Oneindige” genoemd. Niet in de zin van ver weg of op immense afstand, maar dichtbij en betrokken met een niet aflatende intensiteit. Terwijl “ein-

digheid” samengaat met beperktheid, isolement, individualiteit en (wegens de drang tot zelfbehoud) gemakkelijk leidt tot conflicten met andere eindige wezens, duidt “oneindigheid” op een zijnswijze die vrij is van die neiging. Enig besef daarvan is er op momenten waarop we een ander echt liefhebben en er een verbondenheid “*Ohne Warum*” ontstaat. Een dergelijke creatieve en liefhebbende houding, maar dan met een onvoorstelbare intensiteit, is de diepste grond en de ultieme horizon van onze eindige wereld. Naar die God richt de gelovige zijn of haar ogen, al stoten we vaak op een pijnlijke manier op grenzen en beperkingen.

“Ik geloof in één God”, zegt de geloofsbelijdenis. Niet in kwantitatieve zin: één met uitsluiting van anderen. Maar met een fundamentele kwalitatieve strekking: zonder dat de een heerst over de ander en zonder dat het ene volk zichzelf beter acht dan het andere. Deze belijdenis staat in het licht van de weg die Abraham, Mozes, Jezus, Maria en anderen zijn gegaan. Alleen wie met mensen als deze meegaat, kan tot die beaming komen. Ze dagen uit om te leven en samen te leven als beeld van deze God – hoe apart, individueel we ook zijn. Dit godsgeloof berust op het eerste gezicht op ons zoeken naar God, maar op een gegeven moment heeft er een omslag plaats en worden we geraakt door de ervaring dat God ons zoekt en ons deel wil geven aan zijn oneindigheid. We blijven ons dan wel bewust van onze eindigheid, maar worden nog meer geraakt door het oneindig licht dat voor ons opgaat en dat in Jezus onder ons is gaan wonen, vol van goedheid en waarheid (Joh 1,14).

In de beleving van Jezus

Jezus en zijn leerlingen zijn kinderen van Israël. Het psalmboek is hun gebedenboek. Als ze over God spreken, bedoelen ze de bron van creativiteit en mededogen die in die gebeden wordt gezocht. Dat leidt tot een wereldbeschouwing waarin het besef leeft dat er tussen hemel en aarde meer mogelijk is dan vijandschap, oorlog en dood. Godzijdank!

Tijdens zijn leven wordt Jezus dé protagonist van dit godsbesef en dit godsgeloof. Hij laat zich erdoor leiden en doet er alles aan om anderen ervoor te winnen. In woord en daad wordt hij parabel en gelijkenis van Gods verbondenheid met mensen, en van verbondenheid van mensen met God en met elkaar. Geenszins houdt hij zijn godsrelatie voor zichzelf; hij deelt haar met anderen. In het spoor van de oude godsnaam: “Ik zal er zijn voor jou,” laat hij horen en zien dat en hoe het voor mensen mogelijk is er voor elkaar te zijn. Zonder dat dit ten koste gaat van zijn menselijke broosheid en zijn menselijke vrijheid. Integendeel,

respect voor andermans vrijheid en compassie met diens kwetsbaarheid zijn wezenlijke componenten in zijn godsverstaan. God is immers uit op de vrije respons en de medewerking van mensen, ook al brengt dat risico's met zich mee. Op grond van het indringende besef dat God hem smekend en wervend nabij is, legt Jezus zich niet neer bij voldongen feiten en onveranderlijke standen van zaken.

Het Johannesevangelie noemt Jezus het Woord van God dat mens is geworden. In wie hij was, in zijn doen en laten heeft God zich volgens Johannes indringend en richtinggevend uitgesproken in ons midden. De leerlingen van Jezus bespeuren in zijn menslievendheid onvervalst en met nieuwe kracht de nabijheid van de God waarover zij lasen in Wet en Profeten. De nadruk op Gods aanwezigheid in deze en gene mens is al aanwezig in het Oude Testament: God komt ons niet in het algemeen noch overal even sterk nabij, maar in een stamvader, een profeet, een wijze, een barmhartige, een arme, een eenvoudige, enzovoort. Niet in het minst in Jezus die een concrete weg is gegaan, tot en met de dood op het Kruis.

Dat zijn leven zo intens door God getekend is, ontdoet Jezus niet van zijn mens-zijn. Integendeel, zijn beleving van God máákt hem juist tot deze concrete mens, 'vol van genade en waarheid', vol van Gods uitstraling, vol trouw en genegenheid voor mensen door dik en dun. Hij laat zich onvoorwaardelijk leiden door de hierboven aangeduide wijze waarop God God is. Na zijn dood wordt hij met de hulp van een engel of via een plotseling opkomende herinnering als zodanig herkend en erkend als "waarlijk Zoon van God" (Mc 15.39). Gods menswording in hem betekent niet de loochening van Gods aanwezigheid in Abraham, Isaac en Jacob, in andere joden of niet-joden. Jezus is niet uniek ten koste van anderen, hoe kritisch hij ook kijkt naar de manier waarop sommigen over God spreken en zich in Gods naam gedragen.

De Bijbel gebruikt hiervoor allerlei bewoordingen en uitdrukkingen. Zo wordt er gezegd dat Gods Geest Jezus onvervalst heeft beziel, dankzij hem een lopend vuur is geworden en daardoor ook is gaan wonen in de ziel en het hart van mensen om hem heen. God verweekelt zich met mensen die hun eigen belang en belangrijkheid niet hoog in de lucht steken en zich geen quasigoddelijke allure toe-eigenen ten koste van anderen. Het Bijbelse spreken over de Geest loopt over van verbazing en dankbaarheid jegens de bijna niet te geloven mogelijkheid dat wij in het spoor van Jezus en anderen mogen gaan en mogen deelnemen aan de menslievendheid van God. De Geest van God wil in mensen wonen en hun hart vervullen. Daar

getuigt het leven van Jezus van. De Amerikaanse theologe Catharine LaCugna trekt daaruit een ver strekkende conclusie:

De God die geen behoefte heeft aan het schepsel en er geen zorg voor heeft, bestaat niet. De God die te verborgen is dat wij hem niet kunnen kennen, of die zo machtig is dat wij hem slechts kunnen vrezen, bestaat niet. De God die ons van op afstand bekijkt als een ongeïnteresseerde toeschouwer, bestaat niet. De God die wij ons voorstellen als alleen met zichzelf bezig, als een drietal personen die alleen met elkaar omgaan, bestaat niet. De God die in een grootboek onze zonden en fouten bijhoudt, de goddelijke politieman, bestaat niet. Dat zijn allemaal valse goden, fantasieën die wij ons inbeelden en die ons losmaken van de levenswijze van God die Jezus Christus heeft blootgelegd. Wat we omtrent God geloven, moet overeenkomen met wat is geopenbaard in de Schrift: God waakt over de weduwe en de arme, laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, verwelkomt de vreemdeling en omhelst de vijand.²

Jezus brengt in één adem zowel de hoogverhevenheid als de menslievendheid van God naar voren. Hierin gaat hij erg ver. God mag nooit langer gedacht worden zonder zijn menslievendheid. Terwijl wij mensen ons vaak terugtrekken op onszelf en menen pas dán onszelf te zijn, vloeit God van meet af aan over naar anderen toe in de hoop ook hen tot die levenswijze te brengen. De nadruk op Gods verhevenheid of transcendentie mag niet ten koste gaan van zijn hartstochtelijke nabijheid, zijn immanentie of – zoals de titel van dit boek zegt – zijn nederigheid. In de Bijbel is de belangrijkste fascinatie dat God zich manifesteert in de geschiedenis, dat wil zeggen: te midden van ons. En wel met een vrijmachtigheid die ons telkens verbaast en die onze vrijheid niet alleen respecteert, maar nog meer provoceert. Jezus zegt in dit verband dat het rijk Gods nabij is, tegen ons aanschurkt en bij ons gehoor wil vinden.

Daarom is het gevaarlijk, en zelfs onjuist, om God eerst als een werkelijkheid op zich te beschouwen en pas in tweede instantie zijn relatie tot ons daaraan toe te voegen. Die verleiding is groot; maar ze heeft fatale gevolgen. Uit angst voor een te absoluut doorgedreven nadruk op de verbondenheid van God met mensen (pantheïsme), is er de neiging om God te zien als de absoluut verhevende, de totaal andere die zichzelf genoeg is, volkomen heilig en ongenaakbaar. De wijzen en profeten van Israël laten die zienswijze achter zich. Ze plaatsen

Gods verbondenheid met de wereld op de voorgrond. Jezus trekt die lijn door en onderstreept de intense intimiteit tussen God en wereld of tussen God en mens. God betekent principieel ‘relatie’ en sticht principieel communicatie. Hij is onvoorstelbaar, als niet aan relatie en communicatie wordt gedacht. God is principieel scheppende nabijheid, uit niets anders dan vanuit zijn eigen dynamiek of vanuit zijn verlangen om bij de kinderen der mensen te zijn. Juist daarin is Hij anders dan wij zijn, want wij beschouwen ons vaak eerst als aparte individuen die pas in tweede instantie al dan niet relaties met anderen aangaan. De God van Jezus daarentegen incarneert zich en zoekt verbondenheid. Zo en niet anders wil Hij worden gedacht en gezien.

In de ogen van Jezus is God dus een scheppende Aanwezigheid die geëngageerd bezig is met onze werkelijkheid. Die Aanwezigheid wil de neiging tot egoïsme en eigengereidheid doorbreken en intense betrokkenheid op anderen provoceren of bewerkstelligen. Geenszins een Aanwezigheid van het afstandelijke soort dus, integendeel! Met het oog op verlossing en bevrijding deelt de Aanwezige ons bestaan. Radicaal anders dan de Verleider of de Duivel, die alleen denkt aan superioriteit. De Aanwezige wil de ziel van onze ziel en het hart van ons hart worden en ons uittillen boven de neiging alleen onszelf te zoeken. In het spoor van Jezus zien christenen – op hun beste momenten – God als op mensen betrokken. In het besef dat het een hele opgave is om in deze God te geloven en Hem alle ruimte te geven. Maar ook in de hoop dat de sfeer en de ruimte van ‘God’ alles in allen wordt en dat iedereen godzijdank geïnspireerd wordt tot welwillende omgang met anderen.

Als christenen van God spreken, drukt het woordje ‘God’ een wereldbeschouwing uit met allerlei verwijzingen en bijgedachten. In de geloofsbelijdenis staat na ‘Ik geloof in God’ een dubbele punt; daarna volgen twaalf artikelen of articulaties, geleed volgens de Vader, de Zoon en de Geest. Bij het noemen van God volgt dus meteen een hele serie verhalen, impliciete verwijzingen naar de Bijbel en naar momenten uit de daarop volgende geloofsgeschiedenis. Allerlei gedachten en gevoelens komen daarbij op, die samen verwoorden wat bedoeld wordt in die beginwoorden: ‘Ik geloof in God.’ Wie die hele context nog niet of niet meer kent, beseft nauwelijks waaraan christenen denken als ze over God spreken. Als iemand zegt niet in God te geloven, is het dan ook de vraag waaraan hij of zij denkt. In veel gevallen is de christelijke reactie: ‘Daar geloof ik ook niet in, mijn godsgeloof steekt heel anders in elkaar.’ Daarom zijn in veel enquêtes de vragen over Godsgeloof veel te simplistisch; de resultaten ervan zeggen dan ook weinig of niets.

Persoonlijk gekleurd

Kan in de context van dit godsgeloof worden gesproken van een persoonlijke God? ‘Persoon’ en ‘persoonlijk’ zijn lastige termen. Het is veelzeggend dat de christelijke traditie zowel spreekt van een persoonlijke God als van drie goddelijke personen. Het persoon-zijn van God is blijkbaar ingewikkelder dan op het eerste gezicht lijkt.

Wat ‘persoon’ hier betekent, blijkt uit de geschiedenis van Abraham. Hij wordt weggeroepen uit zijn familieverband, waarin hij een deel van het geheel is, een radertje in een groot verband. Hij wordt aangesproken en hoort dat hij zijn huisgoden ofwel zijn vanzelfsprekend toebehoren aan zijn stam aan de kant moet schuiven. Dat lukt hem met pijn en moeite. Uiteindelijk moet hij zelfs afscheid nemen van zijn neef Lot. Dat is echter niet alles. Bij de verdeling van bronnen en weidegronden moet hij Lot de eerste keus laten. Pas dan is Abraham in staat om zonder macht en zonder het hanteren van klassieke patronen met Lot en met anderen om te gaan. En als zijn vrouw Sara sterft, vraagt hij als een bedelaar aan de inwoners van Hebron om een stuk grond om haar daarin te begraven. Zo wordt Abraham een vrij mens, iemand die met anderen weet om te gaan zonder macht uit te oefenen, zonder mores en gewoonten die gelden omdat het altijd zo is geweest. Zo wordt Abraham een gelovige, iemand die met anderen weet om te gaan in vrijheid en respect, een ‘persoon’.

De nadruk ligt dan niet op de eigenzinnige wil of op het eigenbelang van deze of gene. Nee, de vraag luidt dan: Kun je mild en barmhartig zijn ten aanzien van de concrete mens die je ontmoet? Kun je hem of haar zó tegemoet treden dat niet jouw vooropgezette mening of oordeel de doorslag geeft, maar datgene wat geboren wordt in een openhartig gesprek in een sfeer van bekommernis om de ander? De verhalen van de aartsvaders laten zien hoe moeilijk het is uit de sfeer van list en bedrog, van bedreigen en bedriegen, van vaststaande machtsverhoudingen te geraken. Wat zich afspeelt tussen Abraham en Lot, tussen Jakob en Esau, tussen Jozef en zijn broers, is een grote leerschool voor het ontdekken van wat werkelijk een goede relatie is: dat de een de ander niet voor zijn kar spant, maar voor de ander blijft smeken om genade en geduld, zoals Abraham deed voor het aangezicht van God ten gunste van de inwoners van Sodom.

Dat is ook de sfeer waarin Jezus met mensen omgaat en voor mensen opkomt. Hij pint hen niet vast op hun ziekte, hun maatschappelijke positie, zelfs niet op hun zondige verleden. Wie zó met anderen kan omgaan, is geen particulier individu dat een muur om zichzelf heen

heeft gebouwd, maar een persoon, iemand die om anderen bezorgd is en die verantwoordelijk en respectvol met hen omgaat, zonder alleen maar aan zichzelf te denken en zijn eigen belang koste wat kost voorop te stellen.

In de psalmen en elders wordt God aangesproken als ‘U’, ‘Gij’ of ‘Jij’. Dat duidt erop, dat de nabijheid van God wordt beleefd in een ruimte van vrijheid, communicatie en betrouwbaarheid. In deze zin wordt zowel de scheppende kracht van de Vader, als het bevrijdend handelen van de Zoon en de troostende werking van de Geest ervaren. Die ruimte wordt verstoord en kapot gemaakt als iemand denkt God te kunnen dwingen of als iemand zich God voorstelt als een eigengereide tiran. Het beeldverbod werpt daartegen een dam op: God mag niet worden gedacht in een vorm of gestalte die manipuleert of gemanipuleerd kan worden. Dat we God een ‘persoon’ noemen, is slechts authentiek als er aandacht is voor zijn woord en respect voor zijn handelen. Daarin legt God eerbied voor de mens aan de dag. Zo gezien, vergt het benoemen van God als U, Gij, Jij een intense aandacht voor de wijze waarop God volgens de Bijbel handelt, spreekt en doet. Zonder die aandacht wordt geen recht gedaan aan het persoon-zijn van God.

Te midden van allerlei willekeurige en eigenzinnige machten en krachten zonder interesse voor het wel en wee van deze en gene, vinden wij volgens de Bijbel in God de grond om met respect tegen het leven aan te kijken. Op de keper beschouwd, komt persoon-zijn op de eerste plaats aan God toe. Vergeleken met God zijn wij als persoon beperkt en begrensd. Het is dan ook niet zo dat de idee van persoon-zijn in de eerste plaats ontstaat vanuit onszelf. Integendeel, juist van God leren we wat persoon-zijn inhoudt. In de respectvolle, vriendelijke en eerbiedige manier waarop God met ons omgaat, licht ons eigen persoon-zijn op en wordt duidelijk dat wij persoon worden door respectvol en verantwoordelijk met elkaar om te gaan. Wie anderen manipuleert, dwingt of misbruikt, loochent – vanuit God gezien – zijn eigen persoon-zijn en tegelijkertijd dat van de ander. Wellicht spreekt een manipulator anderen wel aan als ‘jij’, maar hij doet dit in een sfeer van bedreiging en miskennis; er ontstaat geen positieve relatie. Persoon-zijn vraagt om een beweging en een bewogenheid die telkens andere attitudes en activiteiten oproept, naargelang de situatie van de ander. In de Bijbel wordt het persoon-zijn van God ter sprake gebracht in eigenschappen of kwaliteiten die daarmee verband houden: mildheid, barmhartigheid, ijveren om gerechtigheid. Gerichtheid op de ander en wederkerigheid zijn geen kenmerken die in tweede instantie aan het persoon-zijn

van God worden toegevoegd. God is er uiteraard of wezenlijk door getekend. Zijn persoon-zijn is het tegendeel van eigengereid leven. Hij heeft principieel aandacht voor anderen. Hij roept vrijheid op, sticht verbanden, is wars van dwang, enzovoort. Opnieuw blijkt dat God beleven en aan God denken niet eenvoudig is; simplistische voorstellingen en ideeën waaraan God moet beantwoorden sluipen gemakkelijk binnen. Dan wordt God bijvoorbeeld iemand ver weg van ons, of boven ons. Als daar ook nog eens de idee bij komt dat God almachtig is, ontstaat haast vanzelfsprekend de verwachting: ‘Hij zal voor mij toch zeker wel dit of dat doen.’ Wie aldus over God denkt, vergeet dat God juist machtig is in dienstbaarheid en in pretentieloze goedheid. Iedere eigenschap of kwalificatie die in de Bijbel aan God wordt toegekend, zet ons oneindig aan het denken en aan het doen. Het persoon-zijn van God staat haaks op de tendens om alleen maar bezig te zijn met het eigen particuliere ik. Dat is lastig voor ons, vanwege onze neiging om persoon-zijn gelijk te stellen met het particuliere en het individuele, waarbij het particuliere vaak krampachtig uit is op zelfbehoud. Dat is bij God juist niet het geval; God doorbreekt de oppositie tegenover dit of dat, tegenover deze en gene, en zoekt niet de verheerlijking van het eigen ik; God maakt de een open voor de ander.

Als Vader, Zoon en Geest

In God lichten drie momenten op die elkaar oproepen en die met elkaar samenhangen:

1) creativiteit die het vrije antwoord van de ander vraagt, 2) communiceren op basis van wederkerigheid, zonder enige vorm van eigengereidheid, 3) een uitstraling die vurig en krachtig is, maar ook mild en zachtaardig. Die drie momenten komen reeds in het Oude Testament naar voren, maar nog sterker in het Nieuwe Testament waar Jezus hen onder woorden brengt als Vader, Zoon en Geest. Het gaat daarbij op geen enkel moment om drie zelfgenoegzame subjecten.

In dit licht roepen Christenen niet alleen ‘Oh, God’, maar ook ‘Oh, Vader, oh Zoon, oh heilige Geest’. Daarmee scherpen ze hun ‘Oh, God’ aan. Hen staat tegelijkertijd creatieve Aanwezigheid, herinnering aan Jezus en bezielende inspiratie voor ogen, ofwel het besef dat er om hen heen en in hen een Aanwezigheid leeft en beweegt die in Jezus zichtbaar en herkenbaar gestalte heeft gekregen en die hun hart steeds intenser wil vervullen met de Geest van eenheid en vrede. Die drie Namen en vormen van Aanwezigheid vallen niet in drie afzonderlijke stukken uiteen, maar vloeien in elkaar over en moeten in relatie tot elkaar

worden gezien. De aard van hun eenheid wordt volgens het Nieuwe Testament pas volkomen duidelijk op het einde der tijden. Voordat het zover is, moet de gedachte worden voorkomen dat de Vader de eigenlijke god is, want dan verdwijnt de intensiteit van Gods betrokkenheid op het leven en ontstaat toch weer de indruk van een verre God. Jezus gaat juist de andere kant op als hij zich onbevangen openstelt voor Abba/Vader en in zijn nachtelijk gebed verbondenheid met Hem zoekt. Hij noemt zich de Zoon en zegt: “Ik ben in de Vader en de Vader is in mij” (Joh 14,11); “De Vader en ik zijn één” (Joh 10,30); “Alles is mij toevertrouwd door de Vader, en niemand dan de Vader weet wie de Zoon is; en wie de Vader is weet alleen de Zoon en iedereen aan wie de Zoon het wil openbaren” (Lc 10,22).

De naam **Vader** wijst op de creatieve manier waarop de Bron van het leven vrijheid en communicatie schept; dat gaat boven het dwangmatige, het wetmatige, het natuurnoodzakelijke en het toeval uit. Uit pure welwillendheid en vanuit een voortdurende trouw omvat God de wereld met zorg, aandacht, barmhartigheid, vergevingsgezindheid en genegenheid. Door als eerste de Vader te noemen wordt voorkomen dat de Zoon en de Geest worden gezien als louter mensenwerk; God is niet een verheven woord voor de mens of voor enig ander schepsel. Tegelijkertijd wordt gezegd dat het onvermogen en de zondigheid van de mens niet het eerste of het laatste woord hebben of dat de sfeer van eigengereidheid altijd het laatste woord zal hebben. God is een niet-aflatende bron van opbeurende en bemoedigende creativiteit. De Bijbel zegt zelfs dat bij God niets onmogelijk is (Gen 18,14; Lc 1,37; Mc 10,27). Die uitspraak duidt niet op willekeur, maar berust op de ervaring van het oude en het nieuwe Israël dat God op allerlei creatieve manieren op zoek gaat naar het schaap dat verloren loopt.

De naam **Zoon** gaat terug op ervaringen van de leerlingen van Jezus op momenten waarop hun meester zich liet zeggen door de wijze waarop in de Thora Gods daden in de geschiedenis waren beschreven. Daarbij onderstreepte Jezus dat de beloftevolle en betrokken God Israël, hemzelf en zijn leerlingen voor fundamentele keuzen stelt. God is niet scheppend aanwezig zonder te smeken om respons. Jezus laat zich als Zoon volledig zeggen door de wijze waarop God is. De Zoon is een kant van God zelf, die manifest wordt op het moment waarop Jezus (of iemand anders met het oog op hem of in navolging van hem) gehoor geeft aan het woord van God en een trouwe verbondspartner wordt. De intimiteit van Jezus met de Vader wil zich alom doorzetten en wil verbondenheid stichten tussen alle dimensies van de werkelijkheid.

Waar die trouw opbloeit, wordt de **Geest** levend, gebeurt God in ons, zonder dat wij God worden. Maar we worden dan wel op de manier van God geduldig, vriendelijk, goed, zachtmoedig en stijgen uit boven haat, tweedracht en jaloezie (cf. Gal 5,22-23). Van de Geest is sprake als warmte kilte verdrijft, als het verdorde weer tot leven komt, als starre verhoudingen weer soepel worden (cf. de pinkstersequentie: *Veni, sancte Spiritus*).

Leven als christen berust op het fundamentele besef dat we pas mens worden in de ruimte van Vader, Zoon, Geest. Verwonderd over het feit dat we de aandacht genieten van een Bron van mededogen en barmhartigheid 'groter dan ons hart, die ons al heeft gezien voor we werden geboren'. God heeft van doen met het streven naar eenheid (vrede), waarheid (communicatie in vrijheid en respect), goedheid (rechtvaardigheid) en schoonheid (de symfonie van verschillende klanken). Maar ook met protest tegen uitbuiting en misbruik: *All men shall*

be free! (Martin Luther King) Dat vraagt een houding van verzet tegen tirannie en van leven voor vrede en harmonie. Jezus laat zich, terwijl hij God roept en spreekt van Vader, Zoon, Geest, niet zomaar als een willoos lam naar de slachtbank leiden. Zijn klachten over de zogenaamde machthebbers en zijn zwijgen tegenover Pilatus (Mc 15,5) zeggen waarschijnlijk meer over zijn beleven van God dan de woorden die hij gebruikt en de namen die hij roept. De namen Vader-Zoon-Geest wijzen op het creatieve en genadevolle proces dat het leven wil vervullen met “Ik zal er zijn voor jou”. Dat is de aard van Gods aanwezigheid. In het licht daarvan en in dat perspectief ziet de christen de oorsprong, de nabijheid en de toekomst van die goddelijke Aanwezigheid. Dat gaat gepaard met een kritische blik naar de heersende wijze van leven. Geloven in Vader-Zoon-Geest vraagt niet dat we buiten de werkelijkheid stappen. Dat geloof houdt in, dat we op een specifieke manier verwickeld raken in wat er rondom ons en in onszelf gebeurt.

We zijn nog steeds bezig de doodlopende wegen van allerlei afgoden te verlaten. We kunnen God vaak niet anders denken en zien dan als een almachtige grootheid die zich nauwelijks of niets aantrekt van de noodkreten van hen die lijden onder honger, geweld, uitbuiting of misbruik. Terwijl volgens de Bijbel de realiteit van God ermee van doen heeft dat her en der een belangeloze welwillendheid oplicht die, vandaag via deze mens en morgen via een ander, wil doordringen in al wat er is. Met als hoopvol perspectief dat de menslievendheid van God heel het leven vervult. Dat kan niet samengaan met het aanbidden van goden die de werkelijkheid in een andere sfeer trekken en die beweren dat iedereen een realiteit op zich is, “besloten binnen de hoornlaag van zijn apartheid”.³ Het verzet tegen die goden is een lastige opgave. Het goede leven komt niet zomaar. Het moet uit de grond van het hart beaamd worden. Onze individualiteit verzet zich daar hardnekkig tegen en verleidt ons om ons boven anderen te plaatsen en hen als concurrenten te zien. Dan wordt het leven oorlog, vaak zelfs met een beroep op God – al is dit een andere God dan die van Jezus. Helaas zag Jezus dat ook zijn leerlingen ertoe neigden te buigen voor goden die macht over anderen beloven en die niet willen weten van eenvoud en hulpvaardigheid (Mc 10,35-40).

In de christelijke liturgie volgt na de opening “In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest” onmiddellijk de belijdenis dat we het op eigen kracht nauwelijks of niet klaar krijgen om met “Ik zal er zijn voor jou” mee te gaan. Dat is niet zozeer een neerdrukkende schuldbelijdenis, maar een ervaring die we hopen te overstijgen dankzij de nabijheid van de

drie Namen Vader-Zoon-Geest die in ons het verlangen wekt naar vrede en eenheid met en tussen alle mensen. Die hoop en dat verlangen gaan niet pas aan het einde der tijden in vervulling. Het is de bedoeling dat we hier en nu al worden geraakt door die dynamiek. Toch is ons gedrag helaas menigmaal in tegenspraak daarmee. De dynamiek van God lijkt onze mogelijkheden te boven te gaan. Op grond van die ervaring noemen we ons zondaar, nog niet helemaal mens naar Gods beeld en gelijkenis. Het is een hele kunst om ten overstaan van God onze mogelijkheden niet te overschatten of te onderschatten. In de ideale christelijke beleving leidt Gods betrokkenheid op geen enkel moment tot een absolute vergoddelijking van het leven, van de wereld of van onszelf. En toch moeten we elke dag opnieuw proberen om met God mee te gaan, dankbaar voor Zijn inspiratie en verwonderd over de mogelijkheden die ons geschonken worden. Zeer fraai komt die verwondering naar voren in Ps 8,5: “Wat is dan de sterveling dat u aan hem denkt, het mensenkind dat u naar hem omziet?”

In de Bijbel leiden de namen ‘Vader, Zoon, Geest’ tot verrassende perspectieven. God wil met zijn onzelfzuchtigheid alles in allen zijn en ons ertoe brengen dat we beeld en gelijkenis worden van goddelijke compassie en betrokkenheid. Als het Nieuwe Testament spreekt van Vader, Zoon en Geest, komen dit soort vergezichten op. Wij leven bij de gratie van een onuitputtelijke creatieve Aanwezigheid die het leven wil optillen naar saamhorigheid en vredelievendheid (*Vader*). In Israël, in de kerk en ook buiten de joods-christelijke horizon wordt deze aanwezigheid van God, die authentiek aanwezig is in Jezus de *Zoon*, met vallen en opstaan weerspiegeld. In de hoop dat alle dimensies van het leven worden doordrongen van de wijze waarop Jezus ruimte gaf aan het waaien van de Geest. In die zin is in de Bijbel sprake van Gods almacht en heerschappij. De wijze waarop God wil doorbreken in ons midden, staat haaks op het doen en laten van heersers en tirannen. De heerschappij van God ligt in het verlengde van de menslievendheid die Jezus bezielde en van de ruimte die met de *Geest* meekomt. Wanneer weer soepel wordt wat verhard is, wanneer weer gaat stromen wat ijzig is geworden, wanneer het verkilde hart weer open gaat, is God rakelings nabij.

Daarover mag niet al te romantisch worden gedacht. In veel beelden, schilderijen en fresco’s van Vader-Zoon-Geest wordt de Zoon nadrukkelijk als de Gekruisigde voorgesteld. De heerlijkheid Gods is niet voorstelbaar buiten het sterven van de Zoon om, zonder zijn identificatie met mensen die onder lijden en onmacht gebukt gaan. De Verrezene draagt de stigmata nog steeds met zich mee. Dat zet het denken over God nogmaals op de kop. Maar

tegelijk is duidelijk dat het laatste woord niet is aan cynisme, onrecht en dood, maar aan sympathie, barmhartigheid en loyaliteit in tijden van nood. Dat wekt haast vanzelf vragen als: Wanneer wordt het aanschijn van de aarde vernieuwd? Wanneer zal de Verrezene in volle glorie komen? Die vraag klinkt al door in de Eerste Brief aan de Tessalonicenzen, het oudste christelijke geschrift. Dat is nog steeds een vraag. Ondertussen vraagt de Zoon dat wij mét hem het Kruis van de geschiedenis dragen en op weg gaan naar de vrede die vaak zo ver weg is. De Gekruisigde daagt ons uit om verder te gaan dan we menen te kunnen. We begrijpen er nog steeds niet veel van. We zijn vaak als blinden tastend onderweg, terwijl we biddend vragen om gelijkvormig te worden aan de wijze waarop God is, verlangt en handelt. Gelijkvormig aan God die niet een deel van de werkelijkheid is, maar een Aanwezigheid in onze werkelijkheid, zonder ermee samen te vallen. Met de trekken van Vader, Zoon en Geest, met andere woorden: scheppend, verlossend en inspirerend. Van deze God zegt Paulus: “In hem leven wij, bewegen wij en zijn wij” (Hand 17,28). Tot die God bidden we, als we in onszelf en om ons heen creativiteit, verlossing en inspiratie missen. In de hoop God opnieuw tastend te vinden, in de overtuiging dat hij van niemand van ons ver weg is (cf. Hand 17,27).

In De Brandende Bede van Montfort

In dit opmerkelijk gebed spreekt Montfort telkens weer van Vader, Zoon en Geest. Hij doet dat vol vuur, vaart en gedrevenheid. Daarin blijkt hoe hij God ziet en beleeft. Uit de toonzetting en de sfeer waarin hij die Namen gebruikt, blijkt een intuïtie in de lijn van de fameuze frase van Pascal: “Niet de God van de filosofen, maar de God van Abraham, Isaac en Jacob.” We zouden ook kunnen zeggen: van Jezus, van Jesaja, van de psalmen. Montfort is geraakt door de wijze waarop God in de Bijbel wordt genoemd en beleefd. In wat hij biddend zegt over Vader-Zoon-Geest, blijkt zijn overtuiging dat God betrokken is op ons mensen. Hij ziet God aanwezig in de woorden en daden van Jezus, in de wijze waarop de engel Maria indringend aanspreekt, in de manier waarop Paulus schrijft over de Geest die in mensen tot leven wil komen. Deze God is de dragende grond van zijn leven en het perspectief waarmee hij naar de toekomst kijkt. Dat geeft hem te denken en verrast hem telkens weer. Niet omdat God onbegrijpelijk is, maar omdat de Naam of de Namen van God hem steeds opnieuw te denken en te doen geven.

Montfort benadrukt de grootheid van God. Het woord ‘God’ roept bij hem bijna onmiddellijk de gedachte op aan hoogverheven majesteit, en hij voelt zich onwaardig en onbekwaam om veel over God te zeggen (cf. WG 83). Hem past nederigheid en terughoudendheid. Maar onmiddellijk voegt hij er aan toe dat God medelijden met ons heeft en dat Gods grootheid gekenmerkt wordt door mildheid, zachtmoedigheid en mededogen. Daardoor krijgt de hoogverhevenheid van God een andere kleur en strekking. De grootheid van God maakt mensen fier, zonder dat ze naast hun schoenen gaan lopen. Over de manier waarop nederigheid en fierheid samen moeten gaan, heeft Montfort zijn leven lang het hoofd gebroken.

De Brandende Bede begint met een verwijzing naar de hartstochtelijke Psalm 74, die geschreven is tijdens de ballingschap van Israël in Babylonië. Wanneer komt er een einde aan de treurnis? Montfort leest de psalm in het licht van de beklagenswaardige toestand van het (geloofs)leven in zijn dagen. Hij bespreekt voor het aanschijn van God hoe het leven ervoor staat. Hij bidt niet afstandelijk of theoretisch, maar concreet en in het besef van wat er aan de hand is met mensen, de armen in de eerste plaats. Hij roept met de psalmist in herinnering hoe God verward is met het leven. De Psalm eindigt als volgt: “Sta op, God, verdedig uw zaak. Bedenk dat dwazen u dag na dag bespotten. Vergeet het razen van uw tegenstanders niet. Het tieren van uw vijanden klinkt voortdurend op” (Ps 74, 22-23). Met de psalmist is Montfort ervan overtuigd dat God vanaf het begin bezig is met verzamelen, bij elkaar brengen en verenigen, en niet met scheiden of tegen elkaar opzetten. Individualisme of isolement zijn niet het ideaal. Wat God op het oog heeft, blijkt met vallen en opstaan in de geschiedenis van Israël, die op een dramatische wijze culmineert in het sterven van Jezus. In dat licht richt Montfort zich tot God. Hij onderstreept dat God met barmhartigheid van doen heeft (BB 1-2). De inhoud daarvan legt hij uiteen in drie woorden die de Vader typeren: almachtig, goed en rechtvaardig (BB 3-5). Dan richt hij zich tot Jezus (BB 6-14), de Zoon die barmhartigheid weerspiegelt. Tenslotte bidt hij tot de Geest (BB 15) die de geschiedenis van mededogen en van opkomen voor rechtvaardigheid telkens weer op gang brengt onder ons mensen. Als Montfort biddend spreekt van God, staan deze drie namen met hun Bijbelse connotaties hem voor ogen. Zo ook als hij de Voorzienigheid aan het werk ziet (BB 24) – ook een woord dat duidt op Gods betrokkenheid. Aan het einde (30) komt “de God van almacht, barmhartigheid en gerechtigheid” terug. De namen Vader, Zoon, Geest zijn nu gevuld met een nieuwe inhoud; in hun eenheid kleuren ze het godsbeeld van Montfort.

Als Montfort in *De Brandende Bede* een beroep doet op Gods scheppende, bevrijdende en inspirerende betrokkenheid op het leven, denkt hij aan de Doper die in Mt 3,9 zegt dat God uit stenen kinderen van Abraham kan verwekken, dat wil zeggen: mensen die meegaan op de wegen die in de Bijbel naar voren komen. In C 96,1 zingt hij: “Ik voeg me helemaal naar uw Voorzienigheid: mijn ziel en mijn lichaam en ook mijn vrijheid.” Overtuigd van Gods aanwezigheid, is Montfort zelfs voor de dood niet bang. Cantic 28 over de Voorzienigheid (C 28) wijst nadrukkelijk op de woorden van Jezus in de Bergrede over de onbekommerdheid van de vogels en de bloemen (Mt 6,25-34). Montfort staat in het leven met een groot vertrouwen op Gods actieve betrokkenheid op mensen. Hij rekent op de stille werking van God in de mensen met wie hij te maken heeft. Hij vertrouwt erop dat God sterker aan hen appelleert dan ze zelf geloven. In de *Règle Manuscrit* trekt hij daaruit de conclusie dat zijn volgelingen geen vaste inkomsten en geen bezittingen moeten nastreven. Ze moeten erop vertrouwen dat God andere mensen zal inspireren om hen voedsel en onderkomen te bieden. Zo sterk is zijn vertrouwen op Gods aanwezigheid in en door mensen.

Dat God voor Montfort geen afstandelijke grootheid is, blijkt ook in de volgende passage: “Om de mens te vinden haast de Wijsheid zich nu eens langs de grote wegen, beklimt dan weer de hoogste bergtoppen, stelt zich op bij de stadspoorten, dwaalt over openbare pleinen vol mensen en roept zo luid als zij kan: *‘Mensen, lieve mensen! Al zo lang probeer Ik je te bereiken, verlang Ik naar je, kijk Ik naar je uit, zoek Ik je met aandrang. Luister toch en kom naar mij toe. Ik wil je gelukkig maken.’*” (LEW 66). Het is de grootste vreugde van de Wijsheid zich uitvoerig mee te delen (LEW 90) en de gaven van de Geest te schenken (LEW 99). Dat gebeurt vooral, als in de eucharistie het leven, sterven en verrijzen van Jezus wordt gevierd (LEW 70-71). God breekt voor Montfort door als er een manier van leven ontstaat die vrij is van haast, wispelturigheid en het streven naar macht en aanzien. Met God komt een andere levensvorm mee. Wie en wat God voor Montfort is, blijkt in de manier waarop hij leeft en zich gedraagt. God roept bij hem de vraag op wie hijzelf is en of hij het Evangelie van Jezus volgt. Montfort wil in zijn doen en laten een reëel en daadwerkelijk teken worden van Gods ruimhartige barmhartigheid. Daarin weet hij zich geborgen, en aan die geborgenheid ontleent hij zijn assertiviteit. In Gods Naam staat hij verwonderd, dankbaar en toegewijd in het leven, vechtend tegen zijn angstvalligheid en tegen de grootheidswaan die zich in hemzelf en om hem heen doet gelden.

Montfort is ervan overtuigd dat de horizon van zijn leven niet bij hemzelf begint, maar bij de onuitputtelijke bron van barmhartigheid, compassie, medeleven en medelijden die God heet. Om bij God te komen moet hij zichzelf loslaten, niet voortbouwen op zijn ego en de daarmee samenhangende neigingen. Hij moet deelgenoot worden van de emoties van God. Eerst dan wordt hij creatief. Zo geraakt hij in dienst van een Aanwezigheid die groter is dan hijzelf is. Hij vertrouwt zich toe aan de creativiteit van de Vader, wordt één met de gezindheid van Jezus en laat zich bewegen door het vuur van de Geest. In *De Brandende Bede* bidt hij om missionarissen in die geest. Dat wil niet zeggen dat er geen menselijke activiteit is. Het is alleen zo: “Wanneer de mens als eerste de hand aan iets legt, zal er niets gebeuren” (BB 26). Montfort begint bij God.

God wordt vaak een mysterie genoemd. Menigeen bedoelt daarmee dat je eigenlijk niets over God kunt zeggen. De christelijke traditie is het daar niet mee eens. Ze koestert een creatieve Nabijheid die ons wil richten op het Rijk Gods, zoals zichtbaar is geworden in Jezus de Zoon, en op de levenskwaliteit die met de Geest meekomt. Wie zich laat dopen, wordt in het milieu getrokken van Vaderlijke nabijheid, als volgeling van de Zoon, geraakt door de Geest die smeekt en bidt in het hart. De Bijbel schetst wegen waarlangs de dopeling steeds meer beeld en gelijkenis van God kan worden.

Met iets dat volledig onbegrijpelijk is, kunnen we niet in relatie treden. Iets wordt pas echt een mysterie als het ons aanspreekt of iets zegt; de verwondering en bewondering daarover geeft telkens weer te denken en te doen. Een echt mysterie spreekt ons aan en ons begrip ervan groeit, als het goed is, van dag tot dag. Een mysterie is op een onuitputtelijke manier begrijpelijk. Niet anders dan wanneer we een andere mens een onuitputtelijk geheim noemen: hij of zij houdt ons voortdurend bezig. Hoeveel te meer God! De reikwijdte, inhoud en zeggingskracht van ‘Ik geloof in God: Vader, Zoon en Geest’ ligt niet onmiddellijk voor het grijpen. Zonder de Bijbelse context waarin die woorden en namen oorspronkelijk zijn geboren, is de betekenis van die Namen niet te achterhalen. Ze zeggen slechts iets, als iemand enigszins meegaat met de gebeden waarin ze zijn genoemd, met de verhalen waarin ze zijn gebruikt, met de stilte waarin ze zijn gekoesterd. Kortom, voor wie thuis is in de Schrift en in de liturgische sfeer waarin de Schrift wordt gelezen. Daarom werd in de oude kerk pas gedoopt, als iemand enigszins wegwijs was geworden in de Bijbel en in de levenswijze die

daarin naar voren komt. Het einde van dit hoofdstuk betekent niet, dat nu over God alles is gezegd. De volgende hoofdstukken spitsen deze aanzet verder toe. Zoals in de geloofsbelijdenis het geloof in God pas goed in de grondverf staat na het laatste woord.

HOOFDSTUK 3

De weg van Jezus

Wat leven met God concreet inhoudt, wordt duidelijk als Petrus zegt dat men zich moet laten dopen in de naam van Jezus Christus (Hand 2,38). Zijn leven staat in het teken van zijn doop in de Jordaan, waaraan hij trouw is gebleven tot en met zijn dood. Paulus onderstreept dat de weg van Jezus gekenmerkt wordt door dienstbaarheid en – mits goed verstaan – zelfs door slavernij.

Zoals in hoofdstuk 1 is gezegd, staat het missionaire optreden van Montfort in het kader van de hernieuwing van de doopbeloften. Hij onderschrijft zonder meer met het concilie van Trente dat iemand tijdens het doopsel in de naam van Jezus vrij wordt van de erfzonde (C 109,8), maar wijdt niet uit over de theologische achtergronden en implicaties daarvan. Hij heeft het vooral over de consequenties van de doop in het dagelijkse leven. Die houden kort en bondig in: niet langer oor en hart laten hangen naar de duivel, maar in het leven staan als volgeling van Jezus Christus (WG 68, 73, 126, 238). Daarbij concentreert Montfort zich, zoals Paulus in Rom 6, op de dood van Jezus en wijst in dat verband op de noodzaak van versterving, verzaken aan de wereld en aan zichzelf (LEW 194). Dit hoofdstuk neemt een langere aanloop om duidelijk te maken hoe wij tegenwoordig de accenten van Montfort verstaan. Het staat vooreerst stil bij de doop van Jezus, die volgens de synoptische evangeliën het begin vormt van zijn publieke optreden en die bepalend is voor zijn verdere levensweg tot en met de dood. Op deze manier hopen we de intenties van Montfort weer te geven met Bijbelse beelden en begrippen die beter aansluiten bij de het levensgevoel en de taal van onze dagen.

De doop in de Jordaan

Na te hebben herinnerd aan het optreden van de Doper (Mc 1,4-8) zegt Marcus: “En het geschiedde...” (Mc 1,9). Dat is typisch Bijbelse terminologie. De Bijbel gaat niet uit van ab-

stracte universele beschouwingen, maar van wat her en der in de stilte of op een opvallende wijze gebeurt. Er ontstaat een ander inzicht in het leven als we ons laten leiden door dergelijke opmerkelijke gebeurtenissen in plaats van uit te gaan van algemene verstandswaarheden. De aandacht gaat in Mc 1,9 uit naar de historisch-particuliere Jezus uit Nazareth in Galilea die zich door de evenzeer historisch-particuliere Johannes laat dopen. En wel op een bijzondere plaats: in de Jordaan, de rivier die Jozua overstak om binnen te gaan in het land van belofte, de rivier die Elia passeerde op weg naar de hemel en tevens de rivier waarin Naäman afdaalde om te worden gereinigd. Helemaal plotseling uit de hemel vallen komt de Doper niet, blijkt uit het citaat van Jesaja in Mc 1,2-3: “Let op, ik zend mijn bode voor je uit.” Maar je moet stevig geworteld zijn in het Oude Testament om dit soort verbanden te zien.

Wat er gebeurt, heet in Mc 1,8: “Ik [Johannes] heb jullie gedoopt met water, hij [Jezus] zal jullie dopen met de heilige Geest.” In het licht van het Oude Testament betekent de verwijzing naar de Geest dat er niet zomaar iets gebeurt. Het betreft iets nieuws en iets belangrijks: tot vervulling of tot volheid zal komen wat de aan Mozes gegeven godsnaam inhoudt: “Ik zal er zijn voor jullie.” En wel met eschatologische indringendheid, want er is sprake van de heilige Geest die in de volheid der tijden geschonken zal worden.

Om te begrijpen wat hier aan de hand is, moeten we letten op de vele details in de teksten. Het eerste wat Jezus doet, is dat hij solidair wordt met de beroerde situatie van Israël, zoals profeten vóór hem in Gods naam opkwamen voor mensen in nood. Hij schaart zich onder hen die zich laten dopen om vergeving van hun zonden te verkrijgen (Mc 1,4) of om zich boven hun onmacht te laten uittillen. Onder “tollenaars en soldaten”, verduidelijkt Lc 3,12-14. Met het oog op de vernieuwing waartoe de Doper oproept. Volgens Mt 3,15 laat Jezus zich dopen “om de gerechtigheid helemaal te vervullen”, met het oog op radicaal leven volgens Wet en Profeten (Mt 5,17). De vergeving van Godswege en de bekering van de kant van de mens zijn daarop gericht: het doen van gerechtigheid in alle dimensies van het leven. Zonder terughoudendheid stemt Jezus in met Gods verlangen dat Israël tot die nieuwe levenswijze komt. Daar blijft het niet bij. Mt 12,17-21 zegt via een citaat uit Jes 42, dat het vervullen van de gerechtigheid zich wil uitstrekken tot alle volken. Daarom worden de leerlingen aan het einde van het Evangelie (Mt 28,18-20) uitgezonden tot aan het einde van de aarde.

Het opstijgen van Jezus uit het water (Mc 1,10) herinnert letterlijk aan het volk dat het water oversteeft (Joz 4,19), nadat de priesters met de ark op hun schouders in de Jordaan zijn

afgedaald (Joz 3,15). ‘Opstijgen’ is een technische term voor het binnengaan in het beloofde land. De term wekt Messiaanse verwachtingen. De Messiaanse vergezichten van de profeten willen als frisse dauw het land doordrenken. Er kan, zal en moet ruimte komen voor rechtvaardigheid en mededogen in naam van de Aanwezige. Volgens Lc 3,21 bidt Jezus tijdens de doop; te denken is aan een gebed in de trant van het Onzevader met zijn indringende en hoopvolle allure. Op het moment dat Jezus opstijgt uit het water, ziet hij de hemel scheuren (Mc 1,10). Mt 3,16 voegt eraan toe: “En hij zag de geest van God neerdalen als een duif en op hem neerkomen.” Lc 3,22 zegt dat de duif neerdaalde “in lichamelijke gestalte”, om te benadrukken dat de Geest afdaalt tot in de weerbarstige toestand waarin het leven op aarde verkeert. Het betreft dus niet een wereldvreemd esoterisch gevoel, maar een daadwerkelijke bevrijdende nabijheid aan wie gevangen zitten in hun angsten, zorgen en onvolkomenheden.

Tenslotte zegt een stem uit de hemel: “Jij bent mijn geliefde zoon, in jou vind ik vreugde” (Mc 1,11). Jezus wordt geproclameerd als de protagonist van de bekering waar de Doper om vraagt, als degene in wie de nieuwe tijd begint. De betekenis en de strekking van die proclamatie wordt duidelijk, als Jezus onmiddellijk hierna in de woestijn de verleider afwijst. Dat onderscheidt zijn aanstelling tot Messias, Mensenzoon of Zoon Gods scherp van wat wonderdoeners, religieuze dwazen en machtswellustelingen doen. De genoemde proclamatie, samen met de nederdaling van de Geest, gaat boven de doop van Johannes uit. De bekering berust niet op de wil of inzet van de mens, noch op zijn angst voor het oordeel van God, maar op de menslievende toezegging van de Vader en de komst van de Geest.

Als Jezus door de Stem “de Zoon” wordt genoemd, klinkt de suggestie door dat het de stem van de Vader is. Derhalve wordt de doopscène omgeven door de aanwezigheid van Vader, Zoon en Geest. Die aanwezigheid komt “uit de hemel”, ze is er bij de gratie Gods. Bij ‘hemel’ moeten we niet denken aan een ruimte buiten de aarde. Er gebeurt juist iets óp de aarde, midden in het leven, bij de Jordaan. Met de bedoeling dat heel het leven geraakt wordt en ten goede verandert op de wijze waarop Jezus in het leven staat en met anderen omgaat: als Zoon van de Vader en dankzij de Geest die hem raakt en vervult. Bij ‘Vader, Zoon en Geest’ denkt het Nieuwe Testament aan de nabijheid van een goddelijke Stem, aan een goddelijke mens en aan een goddelijke levenswijze of gezindheid.

De aanwezigheid van Vader, Zoon en Geest loopt uit op een nieuwe proclamatie, nu uit de mond van Jezus: “De tijd is rijp, het rijk van God is ophanden: kom tot inkeer en hecht

geloof aan dit goede nieuws” (Mc 1,15). Volgens Lc 4,18 zegt Jezus in de synagoge van Nazareth met Jes 61: “De geest des Heren rust op mij om aan de armen het goede nieuws te brengen...” . Zo wordt de gerechtigheid vervuld. Daarop is de doop van Jezus gericht. Zo beleeft hij volgens de synoptici zijn doop. Vanaf dat moment in de Jordaan moet hij anderen helpen om hun chaotische en hopeloze situatie te verlaten, zich naar het rijk Gods toe te keren en het juk ervan op hun schouders nemen. In het evangelie van Johannes, dat geen expliciete doopsce ne kent, wijst de Doper Jezus aan als het Lam Gods dat de zonden van de wereld draagt. Vanaf dat moment gaat Jezus, zonder iemand bij voorbaat af te schrijven, aan de kant staan van hen die lijden onder het feit dat zij als *nobodies* worden beschouwd. Niet om hen aan de macht te helpen, maar opdat zij niet vergeten dat zij in Gods ogen de aandacht waard zijn. In de hoop dat zij zich daardoor bemoedigd weten, zonder zich te gaan gedragen als nieuwe machthebbers en potentaten. Zo stelt de Zoon de Vader en de Geest tegenwoordig: met de nederige eenvoud van een lam dat de last van de wereld draagt.

In de scène van Jezus’ doop is de blik niet zozeer naar achteren gericht, naar de zonde der vadersen of naar hun falen en feilen. Zonder dat de ellendige toestand en de noodzaak van bekering worden ontkend, gaat de hemel open. Het leven kan opnieuw beginnen, zonder dat de een nog langer over de ander heerst. Jezus wordt tijdens de doop geïnstalleerd als de Zoon die vervuld wordt met een Messiaanse gedrevenheid. Zo zou heel het volk de doop moeten ondergaan. De installatie van Jezus tot protagonist van een nieuwe levensstijl heeft niet exclusief op hem betrekking. Zoals Adam en Abraham is hij het begin van iets nieuws, van de nieuwe mensheid. Hij is de voorganger in de richting van het Rijk Gods. Zijn woorden en daden worden in Mc 1,1 “het begin” genoemd, het begin van een nieuwe beweging in Israël en elders in de wereld.

Op het moment van zijn contact met de Doper wordt Jezus dus gevonden door Gods belofte, door de Geest en de dynamiek van Messiaans bestaan. Vanaf die dag treedt hij met een profetische allure naar voren. Hij ziet een scherp contrast tussen het leven in zijn dagen en wat God volgens de oude profeten voor ogen staat. In het spoor van de Doper, maar met andere accenten legt hij zich niet bij de bestaande situatie neer. Hij roept niet alleen op tot bekering, maar laat nadrukkelijk zien wat bekering inhoudt: het vreugdevol doen van gerechtigheid, hoeveel moeite dat ook kost. Het nieuwe leven kan beginnen en het duldt geen uitstel; het rijk Gods is nabij en schurkt tegen het leven aan.

Door zich te laten dopen, verklaart Jezus zich solidair met hen die gebukt gaan onder onmacht, die het aan moed ontbreekt, die onder vooroordelen gebukt gaan, die zich onbelangrijk en waardeloos achten, die door stortvloeden van ellende worden meegesleurd en ten onder dreigen te gaan.

Hij gaat aan de kant staan van degenen die – actief of passief – uitzien naar een ommekeer. Hij wordt de voorganger van hen die bidden en smeken om uit moedeloosheid op te kunnen staan, die naar nieuw leven uitzien en zich niet langer willen laten neerdrukken door de last, de wanhoop, de nederlagen van het verleden. Hij ziet dat verlangen en die hoop in mensen en kiest hun kant. Hoe ver gaat dit?

Jezus neemt de beslissing om het doopsel van Johannes te ontvangen. Beslissing uit nederigheid... Men vertekent de draagwijdte van deze daad en ontkracht haar, als men haar beschouwt als het gevolg van een zich uit de hoogte neerbuigen: de mens zonder zonde zou zich mengen onder de menigte zondaars in het water van de stroom, al hoort hij daar zeker niet thuis. Zijn plaats is de hoogte: welwillend daalt hij er in af. Als Jezus' nederigheid zó zou zijn, zou ook Gods nederigheid zo zijn. En zo zou ook de Incarnatie zijn: een 'deugdzame' beslissing van de Allerhoogste... Een dergelijke opvatting over nederigheid is problematisch. Nederigheid is alleen maar zuiver, wanneer zij als zodanig niet gezocht en gewild wordt. Gods nederigheid is zijn wijze van zijn, ook die van Jezus. God is op de wijze van 'zijn met'. Tussen 'zijn-met' en 'zich neerbuigen over' ligt een afgrond. Jezus buigt zich niet over de zondaars neer: hij is met hen. Hij verlaat de hem eigen plaats niet, hij wijst haar aan. Juist omdat hij zonder zonde is, is zijn solidariteit met de zondige mensheid zonder een spoor van hoogmoed; zij is totaal en echt. Er is geen sprake van doen alsof.⁴

Zijn solidariteit staat in de lijn van de Stem die in het Brandende Braambos tegenover Mozes zegt geraakt te zijn door de ellende van slaven in Egypte. God – de creatieve basis en de lonkende horizon van het leven – staat niet hoogverheven boven mensen met hun falen en hun nood. Hij weet hoe moeilijk mensen het kunnen hebben met zichzelf en met elkaar, met hun sterfelijkheid, loomheid, angst en verdriet. “Ik laat jullie niet in de steek, wat er ook gebeurt,” zegt God (in mijn woorden - WL). “Ik blijf niet aan de kant of in de hemel, als jullie steunen en zuchten. Jullie gaan mij ter harte. Jullie zijn immers mijn schepselen. Ik geef jullie niet het leven om eenzaam en alleen te zijn als een wees, terwijl ik zelf in de hemel blijf. Jullie zijn mijn kinderen, mijn zonen, mijn dochters. Hoe zou ik jullie kunnen vergeten?”

In de naam van deze Stem schaart Jezus zich onder hen die in hun nood naar de Doper komen. Hieruit spreekt een scherp besef van hoe wij mensen in elkaar zitten. Van alle schepselen zijn wij misschien wel het meest labiel. Niemand wordt zo labiel en zo kwetsbaar geboren als het mensenkind; het is als het ware te vroeg geboren. En levenslang kan het door angst, vertwijfeling, wanhoop worden overvallen. In naam van God, als de Zoon, wil Jezus met al die mensenkinderen gedoopt worden. Ze kunnen op hem rekenen. Hij laat hen niet

in de steek. De kracht van de Geest moet openbaar worden door barmhartigheid, medeleven en solidariteit.

De Stem die zegt: “Jij bent mijn Zoon, mijn veelgeliefde; je bent mij een vreugde,” zal Jezus voortaan begeleiden. Hij put er moed en kracht uit. Hij wordt gedragen door een melodie die hem zegt: ‘Ik neem je bij de hand, ik maak je een man naar mijn hart, jij bent iemand in mijn ogen, ik ben blij dat jij er bent.’ Net zoals een liefdesverklaring echoën deze woorden lang na in Jezus. Zij zullen hem bemoedigend, bevestigend, troostend bijblijven en dragen. De woorden zijn ook vreugdevol, omdat de naam van hemzelf en van zijn leerlingen in de hemel opgetekend zijn en omdat eenvoudige mensen opengaan voor zijn verkondiging (Lc 10,20-21).

De solidariteitsverklaring van de Stem wordt door Jezus niet gekoesterd als een privilege dat alleen op hem betrekking heeft. In zijn verdere leven geeft hij de toezegging van God die hij tijdens de doop ontvangen heeft, door aan anderen. In zijn ogen wil God iets met elke mens hebben en kan elke mens iets met God hebben, naar God luisteren, met God op weg gaan. Anders gezegd: iedereen kan en mag leven in en vanuit de ruimte van barmhartigheid, vergevingsgezindheid, mededogen, genegenheid, trouw, solidariteit. Dáár denkt Jezus aan als hij het over God heeft: een sfeer, een klimaat, een ruimte waarin geen angst heerst. God heeft volgens hem te maken met licht, adem, ruimte van leven. Het meest kostbare van mensen is dat ze in die ruimte mogen leven, ook al zijn ze lelijk, gerimpeld, niet intelligent, arm, werkloos, van geringe komaf, een vreemdeling. Elk mens kan iets met God hebben, met die ruimte van genegenheid en die sfeer van barmhartigheid. Daarin ligt ook de zin van het leven: mogen meedoen met liefhebben, vergeven, opbeuren, troosten. De oproep “tracht rijk te zijn bij God” (Lc 12,21) gaat over deze wereld van vrijgevigheid en mildheid, een wereld waarin de een de ander draagt, een ruimte waarin kan worden gegeven en ontvangen. Jezus is bang dat men lager inzet, dat de horizon niet verder reikt dan eten en drinken, rijkdom en bezit, carrière en macht. Dat gevaar bedreigt zowel rijken als armen. Een rijke denkt nogal gemakkelijk dat hij iemand is op grond van zijn bezit. Een arme heeft al snel het gevoel dat hij, net zoals zijn banksaldo, een ‘nul’ is. Jezus wil de rijke bevrijden wiens uitzicht wordt belemmerd door zijn dikke buik, en hij wil de arme bevrijden die in de spiegel alleen een nietsnut meent te zien. Echt leven, ofwel het rijk van God begint als wij de menswaardigheid van onszelf én van anderen ontdekken, als we gaan beseffen dat diepe levensvreugde

pas ontstaat in de ruimte van mededogen en mildheid. Jezus is geen apocalypticus die de hoop voor deze wereldtijd heeft opgegeven en pessimistisch wacht op het einde der dagen. Terwijl de Doper het heeft over Gods toorn, verkondigt Jezus dat God naar zijn volk omziet (Ex 3,7-8). Waar Johannes doopt met water om de komende toorn af te wenden, doopt Jezus met de heilige Geest. Gedreven door de Geest, ontvouwt hij op een blijmoedige wijze gerechtigheid. Hij voelt zich dankzij de Stem en de Geest vrij om iets te maken van de hem gegeven levenstijd, zonder zich bezorgd te maken over de vraag hoe het met hem zal aflopen. Zijn leven ligt in Gods hand, en daar ligt het goed. Omdat daardoor een last van hem afvalt, kan hij zich wijden aan wat hier en nu gedaan moet worden. Hij kan zich de benauwenis van anderen aantrekken. Vanuit de hem geschonken levenskracht tracht hij hen over grenzen heen te trekken. Hij loopt als het ware zeven maal om Jericho heen, opdat de muren van zelfgenoegzaamheid en kleinzieligheid instorten.

Door de doop te ondergaan legt Jezus als het ware een regeringsverklaring af. Hij laat weten wat van hem mag worden verwacht: solidariteit, gezelschap, zorg, aandacht, bemoeiding, vriendschap in Gods naam. En dat niet alleen voor gelovigen, maar voor iedereen: ook voor tollenaars of zondaars, heidenen, zieken, melaatsen, doven, kreupelen of blinden, kortom voor ieder die als een schaap verloren loopt. Hij grijpt de hand van wie denken nergens goed voor te zijn, omdat alle werk, zorg en verantwoordelijkheid hen uit handen is genomen. Iedereen wil hij in staat stellen de zorg voor het wel en wee van het leven te dragen. Zeker, niet iedereen kan evenveel offeren, maar iedereen kan tenminste offeren van zijn armoede, net zoals de arme weduwe (Lc 21,4). Jezus wil dat elk mens tot leven komt, dat hij niet alleen ademhaalt maar volop lucht krijgt, dat hij niet alleen rondloopt maar zich thuis voelt, dat hij niet alleen vegeteert maar een opgewekt hart heeft. Hij legt zich er niet bij neer dat melaatsen worden gemeden als de pest en dat blinden en kreupelen worden gezien als tweederangsfiguren. Ziekte is geen straf, maar hangt samen met de fragiliteit van de menselijke bestaanswijze en met allerlei natuurlijke processen, helaas soms ook met nalatigheid en verwaarlozing. Jezus gelooft in leven met meer kwaliteit en meer solidariteit. Met het oog daarop trekt hij door de stadjes, dorpen en gehuchten in Galilea, steekt hij de Jordaan over naar het land van de Gerasenen (Mc 5,1), gaat hij naar Tyrus, Sidon en Dekapolis (Mc 7,31). En uiteindelijk naar Jeruzalem, de stad waar profeten worden vermoord.

Ten einde toe

Dat het nu de tijd van het heil is, zoals de boodschap van Jezus in het Nieuwe Testament luidt, kan en durft een dopeling niet voor eigen rekening en op eigen kracht te zeggen. Door de in de doop vervatte levensopgave ofwel de ethiek van het nieuwe leven lijkt hij of zij te worden overvraagd. Wie durft te geloven dat hij of zij zo kan leven? Jezus tilt ons op een niveau dat vanuit onze zelfkennis ongegrond is en ons als onhaalbaar voorkomt. Daarom krijgen we in de doop de grond en de mogelijkheid daartoe aangezegd en toegezegd. We leven vanaf dat moment vanuit de kracht van de Geest die uit de Vader voortkomt en in de Zoon zichtbaar doorbreekt. Op die ‘vreemde’ basis, want op basis van God en niet van onszelf, kunnen we volgens Jezus leven met alle kracht en in volle overgave, ook al zijn de oude Adam en de oude tijd nog steeds aanwezig. Dat laatste brengt heel wat vragen, twijfels en narigheden met zich mee. De gedoopte bidt en smeekt dan ook in angst en hoop: “Maranatha! Kom, Heer! Kom mij te hulp!” (Openb 22,20). De doop is “een tekenhandeling waarin we publiekelijk verklaren dat we ons leven voortaan willen funderen op het leven, sterven en verrijzen van Jezus. Dat we het met andere woorden niet zullen laten bij een eenmalig symbolisch moment, maar hiervan voortaan zullen getuigen en op grond hiervan voortaan zullen handelen.”⁵

Leven als gedoopte is gevaarlijk. Daarop wordt gezinspeeld, als in Mc 1,14a wordt gezegd: “Nadat Johannes was gevangen genomen”. Dergelijke risico’s zijn niet uitgesloten. Integendeel. Dat wordt nog sterker als Marcus aan het einde van de eerste schets van Jezus’ optreden in Galilea zegt: “De Farizeeën gingen meteen naar buiten en beraamden met de Herodianen een manier om hem te liquideren” (Mc 3,6). Wie zich laat dopen, geraakt in een situatie die ernstig en dreigend is. De risico’s daarvan zijn vooral door Paulus onderstreept. Hij brengt de doop in verband met het sterven en verrijzen van Christus en zegt dat christenen de moeilijkheden van het leven niet uit de weg mogen gaan, en in het uiterste geval ook de dood niet. Deze martelarentheologie mag echter niet uit ‘verwilderden’; ze moet het spoor houden van de wijze waarop Jezus gerechtigheid in het land wilde stichten. De consequenties die Jezus uit zijn doop trok, maken hem niet dweepziek en wereldvreemd, maar praktisch en levensnabij. Pas als het er echt op aankomt of als de crisis onvermijdelijk is, moet een gedoopte met Jezus de dood niet schuwen. In een dergelijke situatie terecht gekomen, zegt Paulus voor het Sanhedrin, met de eindtijdivisioenen van Ezechiël en Jeremia en de verrijzenis van Jezus voor ogen: “Ik sta hier terecht wegens de hoop en de opstanding der

doden” (Hand 23,6) of tegen Agrippa: “Ik hoop op de belofte die God onze vaders heeft gedaan” (26,6-7).

Gemakkelijk krijgt een gedoopte het dus niet. De hartstocht voor gerechtigheid laat hem echter niet met rust. Het gaat hem of haar niet anders dan Jezus die zegt: “Ik ben gekomen om op aarde een vuur te ontsteken, en wat zou ik graag willen dat het al brandde. Ik moet een doop ondergaan, en ik word hevig gekweld zolang die niet volbracht is. Denken jullie dat ik ben gekomen om vrede te brengen op aarde? Geenszins, zeg ik jullie, ik kom verdeeldheid brengen” (Lc 12,49-51). Het doopsel is niet iets dat je eens hebt ondergaan en dat achter je ligt. Nee, je moet het in de rest van je leven waarmaken. “Wie achter mij aan wil komen, moet zichzelf verloochenen en dagelijks zijn kruis op zich nemen en mij volgen” (Lc 9,23). Vanaf de dag van zijn doopsel gaat Jezus zelf een weg op waarvan de consequenties zich steeds meer manifesteren. Er begint een nieuwe fase in zijn leven. Voorbij zijn de stille jaren in Nazareth. Hij wordt midden in het woelige, onbarmhartige, harde leven gegooid. Hij wordt geconfronteerd met het lot van velen op wie wordt neergekeken, die onder minderwaardigheidscomplexen lijden of die geen uitweg weten uit hun armoedige, hongerige

bestaan. Hij trekt zich de situatie aan van mensen met het hoofd in de schoot en met de ogen neergeslagen. Hij kan niet langer schouderophalend langs hen heen lopen, alsof hij hen niet ziet, alsof hij er niets aan kan doen. De onderdompeling in de Jordaan houdt in dat hij voortaan met heel zijn hart en ziel en met al zijn krachten aan de kant van de armen moet staan. Vanaf dat moment wordt hun lot zijn lot, hun zorg voor het dagelijkse brood zijn zorg. Alleen... *hij* mag het hoofd niet laten hangen.

Toch zegt Jezus: “Beklemd voel ik mij totdat mijn doopsel volbracht is.” Het Griekse woord ‘*sunechomai*’ drukt uit dat Jezus zich omsloten voelt en bijna geen adem kan halen. Hij is als geboeid; het lopen valt hem zwaar. Hij gaat er onder gebukt. Kunnen zijn schouders dit wel aan? Hij heeft de indruk klem te zitten, in het nauw te worden gedreven. Hij ondergaat de doop in het volle leven. Hij lijdt eronder. Maar de herinnering aan dat moment bij Johannes de Doper laat hem niet los. Hij roept uit: “Vuur ben ik op aarde komen brengen, en hoe verlang ik dat het ontbrandt.” De doop maakt van hem een profeet die het onrecht niet uit de weg gaat, een wijze die onverbiddelijk de angstvalligheid van mensen aan het licht brengt, een advocaat die de kleine man verdedigt in het gerechtshof, een hulpverlener die protesteert als zijn collega’s om vijf uur de wachtende zieken naar huis sturen.

In Mc 10,37 vragen Jakobus en Johannes te mogen delen in Jezus’ heerlijkheid. Hij antwoordt hen: “Je weet niet wat je vraagt. Kunnen jullie de beker drinken die ik moet drinken of de doop ondergaan die ik moet ondergaan?” (Mc 10,38). In Jeruzalem moet hij getuigen van vrede en gerechtigheid en de kringloop van onderdrukking, geweld en tweedracht doorbreken. Niet door met nog meer geweld te dreigen of nog harder te schreeuwen dan zeloten en fundamentalisten, maar door als een eenvoudige arme man die zijn hart open te stellen voor het woord van de profeten omdat hij heeft gezien hoezeer onrecht en geweld het leven kapot maken. Zonder zich illusies te maken gaat hij naar Jeruzalem. Hij zal niet terugdeinzen, maar er zijn lied zingen, ook als men hem de mond tracht te snoeren. Jezus is geen dwaas, geen wereldvreemde dweper zonder verstand. Hij weet dat degenen die hem vandaag met Hosanna binnenhalen, hem morgen kunnen verraden. Toch kiest hij niet de veilige positie van hen die de mond houden. Zo blijkt opnieuw wat zijn doop voor hem betekent: een radicale keuze voor een andere manier van leven, elke dag je voeten zetten in het spoor van vrede en gerechtigheid, ook als dat moeilijk is, als je wordt uitgelachen en er wellicht voor wordt gekruisigd.

Wie zich met Jezus laat dopen, moet leven als hij: zonder zich boven anderen verheven te achten, zonder te vluchten in zelfbeklag, zonder geweld, haat en racisme. Wie zich laat dopen, moet dienaar of helper van anderen worden en elke morgen opnieuw het juk van vrede en gerechtigheid op de schouders nemen. De doop is een radicaal gebeuren, vol consequenties. Wie zich laat dopen, krijgt het niet gemakkelijk. Als iemand zich laat dopen in de Naam van de Vader, de Geest en de Zoon wordt herinnerd aan de levensweg van Jezus ten einde toe. En tegelijkertijd wordt vertrouwen uitgesproken in de kracht van de messiaanse Geest, die wil doordringen tot aan het eind van de wereld. Wie gedoopt is, is “niet langer iemand die simpelweg hetzelfde doet als alle anderen; nee, hij wordt iemand die voor anderen opkomt”.⁶ Deze levenswijze heeft Jezus voorgeleefd door zijn nabijheid aan zondaars.

In de levensoriëntatie die de doop initieert, staat de dopeling niet alleen. Wie gedoopt wordt en in de horizon van de barmhartige en vergevende God geraakt, geniet het gezelschap van Jezus die mensen niet laat vallen als ze onder de maat blijven. Dat blijkt, als hij op Pasen vrede wenst aan leerlingen die gefaald hebben. De ruimte van barmhartigheid en vergeving is er al, voordat er ook maar iets van de dopeling wordt gevraagd. Als het goed is, komt die ruimte hem ook tegemoet in andere gedoopten en vormt hij samen met hen de *familia Dei*.

In de gestalte van een slaaf

Waar de dooptheologie in de evangeliën begint bij de Jordaan en eindigt met de dood en verrijzenis van Jezus, begint zij bij Paulus bij Jezus' dood en verrijzenis. Hij laat er van meet af aan geen misverstand over bestaan wat de doop inhoudt. Wellicht heeft dat te maken met zijn eigen geschiedenis. Immers hij, de christenvervolger, krijgt bij Damascus te horen: “Saul, Saul, waarom vervolg je mij?” Even later verneemt hij via Ananias hoezeer hij zal moeten lijden omwille van Christus' naam. (Hand 9,14-16) Zijn lot zal dat van Christus zijn, want als hij Hem vrijmoedig begint te verkondigen, beramen de Joden meteen het plan om hem te vermoorden. (Hand 9,23) Paulus weet zich deelgenoot van de lijdende en stervende Christus en van diens opstanding. En zo typeert hij het bestaan van iedere christen: “Weet u niet dat wij die gedoopt zijn in Christus Jezus, zijn gedoopt in zijn dood? We zijn door de doop in zijn dood met hem begraven om, zoals Christus door de macht van de Vader uit de dood is opgewekt, een nieuw leven te leiden” (Rom 6,3-4). Hoe ingrijpend dat is, blijkt als

Paulus even later zegt: “U was slaven van de zonde, maar nu gehoorzaamt u van harte de leer waaraan u zich hebt toevertrouwd. Bevrijd van de zonde, hebt u zich in dienst gesteld van de gerechtigheid” (Rom 6,17-18).

Hoe ver dit reikt, blijkt in het lied dat Paulus citeert in Fil 2,5-11 ter ondersteuning van zijn uiteenzetting over de wijze waarop christenen moeten leven en zich moeten gedragen:

Laat in u de gezindheid heersen die Christus Jezus had. Hij die de gestalte van God had, hield zijn gelijkheid met God niet vast, maar deed er afstand van. Hij nam de gestalte aan van een slaaf aan en werd gelijk aan een mens. En als mens verschenen, heeft hij zich vernederd en werd gehoorzaam tot in de dood – de dood aan het Kruis. Daarom heeft God hem hoog verheven en hem de naam geschonken die elke naam te boven gaat, opdat in de naam van Jezus elke knie zich zal buigen, in de hemel, op de aarde en onder de aarde, en elke tong zal belijden: ‘Jezus Christus is de Heer’, tot eer van God de Vader. (De Nieuwe Bijbelvertaling)

Over deze tekst is in de exegese van oudsher veel te doen. De vertaling verraadt veelal reeds de interpretatie die men aanhangt. Op basis van enerzijds de benadering van Heiko Wojtkowiak⁷ en anderzijds de teneur waarmee Montfort op enkele plaatsen deze tekst hanteert (*Brief aan de Vrienden van het Kruis* 16 en 38, LEW 223 en WG 72) ontstaat de volgende parafraze:

Jezus was ervan overtuigd dat hij was geschapen naar Gods beeld en gelijkenis en dat hij Gods Woord verkondigde. Maar hij deed dat niet op de manier van de Romeinse heersers die zich aan God gelijk waanden, zich het zijn van God als rovers toe-eigenden en zich als zodanig lieten eren en aanbidden. Van hun theologie en van de daarbij horende zelfoverschatting heeft Jezus resoluut afscheid genomen. Hij is een armzalige mens geworden en heeft zich niet boven anderen gesteld. Hij is zo nederig als een slaaf geworden. Zelfs de dood aan het Kruis – in Romeinse ogen teken van spot over zijn onnozelheid – heeft hij vrijwillig ondergaan om te getuigen van Gods solidariteit met de velen die om welke reden ook worden uitgestoten en gedood. Om zijn instemming hiermee te tonen heeft God Jezus aangewezen als zijn Zoon en hem een plaats gegeven aan zijn rechterhand. Iedereen die iemand wil zijn, moet zich aan Jezus spiegelen en hem beschouwen

als “de Heer” (in Rome de titel van de keizers). Alleen zo brengt een mens eer aan God en kan hij beeld van God zijn.

Het punt is dat Jezus niet uitging van wat wij mensen spontaan aan God toekennen: macht en glorie. Van dat godsbeeld heeft hij radicaal afscheid genomen. In de school van Israël heeft hij geleerd dat God zich verbindt en identificeert met de arme mens. Dat heeft Jezus gedaan door zijn meeleven en zijn compassie. Hij heeft de concentratie op zichzelf opgegeven en het centrale punt in zijn leven gelegd in de vereenzelving met hen die onvrijwillig andermans slaven waren geworden. Dat Judas hem heeft verkocht voor dertig zilverlingen – zoals met slaven gebeurde –, is veelzeggend. Op een nederige manier is hij neergedaald in de toestand van slavernij die mensen van hun waardigheid berooft. Door die solidariteit toont hij zich de Heer en geeft hij een nieuwe definitie van heer-zijn. In de hoop dat het leven waarachtig Messiaans wordt, doortrokken van Gods geest, zonder dat de ene mens over de ander heerst.

De verheerlijking van Jezus is niet de beloning voor zijn dienstbaarheid, waarna hij als een keizer de troon bestijgt. Het is eerder de bezegeling en bestendiging van zijn bereidheid om zijn leven te geven voor anderen. In 1 Kor 1,18-25 heet dit ‘de dwaasheid van het Kruis’, waarin de wijsheid en de kracht van God openbaar wordt. In Jezus’ nederige dienstbaarheid tot in de dood bereikt de menslievendheid van God en de daarop gebaseerde godsbeleving van de mens een onvermoed hoogtepunt: God is nederigheid, een authentiek mens ook. Op geen enkel moment heerst in Jezus het verlangen naar macht over anderen. Aan hem kan God zijn rijk met een gerust hart toevertrouwen.

Deze theologie en antropologie blijven slechts overeind, als de vroegere slaven zich niet gedragen als hun oude meesters. De uiteindelijke basis of grond hiervan is dat God niet op heerschappij gericht is, maar zich een dienstknecht of slaaf van anderen betoont. Christenen moeten aan God denken via Jezus die als een slaaf anderen gediend heeft. Volgens Gerhard Ebeling zegt het lied van Paulus:

De wijze waarop Jezus eruit ziet, heeft op het eerste gezicht niets van doen met wat wij mensen ons voorstellen omtrent God... Toch is de solidariteit met de mensen die uit liefde voortkomt ofwel de bereidheid om hun situatie op zich te nemen zonder door eigenliefde gehinderd te worden, niet een aanwijzing dat het god-

delijke hier wordt opgegeven of dat God helemaal afwezig zou zijn. Integendeel, hier wordt – op een manier die ons uitnodigt om heel anders te gaan denken – de aanwezigheid van God als liefde ervaarbaar.⁸

Dat vraagt een radicale omslag in waarnemen, oordelen en handelen. De hier verschijnende *Umwertung* van alle waarden maakt het pas mogelijk om “eensgezind te zijn, één in liefde, één in streven, één van geest” (Fil 2,2). Het gaat om een fundamentele verandering in het gods- en levensbesef. De dienstbaarheid van een slaaf komt overeen met de aard en zijnswijze die God eigen is. Centraal staat het uitdagende inzicht dat God en zijn Messias zich vereenzelvigen met de arme en lijdende mens. Dat heeft gevolgen voor de ideeën over Gods wie, wat, waar en wanneer. Volgens Paulus komt in de dood van Jezus aan het Kruis het hart van God tot uiting – een dwaasheid in onze ogen. Maar alleen zó, en niet anders, wordt manifest hoe we over de kracht van God moeten denken: aanwezig zijn in de meest onmogelijke situaties, opdat niemand zich in zo’n situatie van God en alleman verlaten voelt. De ogenschijnlijk zwakke aanwezigheid van God, die naast de vernederde en vertwijfelde mens plaats neemt, wijst op een zeer aparte sterkte. Wie over sterkte en kracht wil nadenken, moet hier beginnen.

De christelijke traditie zegt dat niet de Vader of de Geest, maar de *Zoon* het lijden op zich heeft genomen en als een slaaf is gestorven. Om te voorkomen dat de dood van Jezus het einde van Gods geschiedenis met de mensen is of zelfs de dood van God betekent. Er is immers in de solidariteit van Jezus een onvoorstelbare creativiteit aanwezig, die gebaseerd is in zijn vertrouwen op de Vader en op zijn geloof in de kracht van de Geest. Waar dat vertrouwen en dat geloof aanwezig zijn, wordt zwakte kracht en dwaasheid sterkte. Hier is het echter oppassen geblazen, want er volgt niet uit dat God ergens ver boven de menselijke noodsituatie gezocht moet worden. Juist in de diepste nood is er een solidaire nabijheid van Godswege die sterker is dan de dood die tirannen en potentaten anderen aandoen. Maar die kracht van God is van een totaal andere aard dan die van de machthebbers. Omdat onze denkwijze vaak uitgaat van de macht van de machthebbers, kunnen we maar moeilijk begrijpen wat de kracht van God is.

Na de dood van Jezus volgt daarom de Stille Zaterdag. Een dag van stilte, van inhouden, van bezinning rondom de vraag: ‘Begrijp je wat hier is gebeurd?’ Pas op de derde dag komen

de woorden terug die klonken tijdens de doop van Jezus: “Dit is mijn geliefde Zoon.” God vereenzelvigde zich met de lijdende en stervende Jezus – tegen de machten in die hem voor goed de mond wilden snoeren en zijn Evangelie de kop wilden indrukken. Pasen maakt geen einde aan de neerwaartse en nederige beweging van God. Integendeel, zij wordt bestendigd. En er ontstaat geen theologie die triomfantelijk de blik afwendt van menselijke noodsituaties. Hoe we de zwakheid en de kracht van God moeten denken, beseffen we op momenten waarop “de moed om nederig en dienstbaar te zijn” in en onder ons godzijdank en tot onze eigen verwondering sterker is dan de brute kracht en de daardoor gewekte vertwijfeling.

Stervend laat Jezus de God van de machten definitief los en geeft zich totaal over aan “Ik zal er zijn voor jou.” Daarop vooruitlopend en ten teken daarvan, heeft hij de voeten van zijn leerlingen gewassen. Met deze ontlediging (*‘kenosis’*) wil hij ons bevrijden van de verleiding om onze eigen nietigheid en die van de ander te ontkennen en ons heil te zoeken in de wil om over anderen te heersen ter meerdere eer en glorie van onszelf. Stervend getuigt Jezus van een God die uitstraalt dat het leven uiteindelijk niet berust op macht over iets of iemand, maar op respect en bekommernis. De ander wordt dan benaderd vanuit een welwillendheid die vrij is van elke vorm van superioriteit. In het besef dat niet hebben en heersen, maar aandachtige aanwezigheid en ‘laten zijn’ de diepste kern van het leven is. Deze levenskunst is ons niet zomaar eigen. Maar wie erop ingaat, wordt met vreugde, hoop en dankbaarheid vervuld. In het spoor van postmoderne filosofen als Gianni Vattimo, Charles Taylor, Jacques Derrida en John Caputo is deze weg een “onmogelijke mogelijkheid” genoemd.⁹ Dus niet zomaar vanzelfsprekend. Maar is er een andere weg naar de toekomst toe?

HOOFDSTUK 4

De weg van Maria

Stervend attendeert Jezus de geliefde leerling op zijn moeder. Wie is deze vrouw? In het evangelie van Lucas is zij nadrukkelijk betrokken bij zijn geboorte en jeugd. Volgens Johannes is zij aanwezig op de bruiloft in Kana en staat zij onder het Kruis. Daarna wacht zij volgens Lucas te midden van de apostelen op de komst van de Geest. Het einde van dit hoofdstuk wijst op de overeenkomst tussen haar weg en de weg die Jezus is gegaan tijdens en na zijn doop. Het is dan ook niet vreemd dat iemand aan het einde van het doopritueel aan Maria wordt toegewijd.

In het Nieuwe Testament komt Maria vooral ter sprake omwille van de indringende manier waarop zij God beleeft en om zich heen ziet. Het gaat daarbij niet om strikt historische gegevens, maar om de manier waarop zij als gelovige in het leven staat. De teksten komen voort uit herinneringen aan haar en contacten met haar in de oerkerk. Wat van haar wordt gezegd, staat in het licht van de weg die zij in het gevolg van Jezus is gegaan, tot onder het Kruis, en van haar positie in de kring van zijn leerlingen. In wat Lucas schrijft over de Annunciatie, de Visitatie en het Magnificat (Lc 1,26-56), schetst hij de levensstijl die hij in haar herkend heeft. Op haar, als climax van geloven in Israël, vestigt hij de aandacht in het eerste hoofdstuk van het Evangelie, waaraan Jezus in woord en daad en met grote impact publiekelijk gestalte heeft gegeven. In dit hoofdstuk wordt gezocht naar de spirituele en diaconale figuur die in de Bijbel van Maria wordt getekend. Dat is een andere benadering dan die een eeuw geleden op gang is gekomen en waarin de interesse vooral uitgaat naar haar heerlijkheden en privileges.

Annunciatie – Visitatie – Magnificat

Het initiatief tijdens **de Annunciatie** ligt bij God. Gabriël is zijn woordvoerder. Zijn naam duidt aan dat God een kameraad is, een vriend, iemand die naast je staat en die bij je wil

zijn in goede en kwade dagen. In die zin zegt de engel tegen Maria: “De Heer is met je” (Lc 1,28). Maria schrikt daar van, want in het licht van de Schriften weet ze dat dit niet zonder implicaties blijft. Zo schreeuwt Jesaja bijvoorbeeld tijdens zijn roepingverhaal: “Wee mij! Ik moet zwijgen, want ik ben een mens met onreine lippen, en ik leef te midden van een volk dat onreine lippen heeft. En nu heb ik met eigen ogen de koning, de Heer van de hemelse machten gezien” (Jes 6,5). Onreinheid duidt hier niet op zonde, maar is een erkenning dat een mens maar een mens is. Hoe kan een mens drager van Gods aanwezigheid worden? In dezelfde zin zegt Jeremia in zijn roepingverhaal: “Nee, Heer, mijn God. Ik kan het woord niet voeren, ik ben te jong,” waarop de Heer zegt: “Wees voor niemand bang, want ik zal je terzijde staan en je redden” (Jer 1,6.8). Zo brengt ook Maria naar voren dat zij maar een mens is. De engel stelt haar gerust: “De Heer zal bij je zijn.”

De richting waarin de roeping van Maria gaat, komt naar voren in de naam die zij aan haar kind moet geven: “Jezus”, dat wil zeggen: “God redt.” In die naam zit een levensopdracht: hij moet koning zijn in de lijn van David, dat wil zeggen: ten gunste van anderen. Zo moet zij haar kind zien en nabij zijn. Als zij daarvoor terugschrikt en opwerpt dat zij nog nooit gemeenschap met een man heeft gehad of nog te jong is, brengt Gabriël de heilige Geest ofwel de mogelijkheden van God te berde. Maria moet niet de kant kiezen van de pessimisten die zeggen: “Onze botten zijn verdord, onze hoop is vervlogen, onze levensdraad is afgesneden” (Ez 37,11). Zij moet rekening houden met de creativiteit die van God uitgaat. Zij stemt daarmee in: “De Heer wil ik dienen; laat er met mij gebeuren wat u hebt gezegd” (Lc 1,38). Die toezegging of belofte ligt in de lijn van de reactie van Abigaïl op de vraag van David of zij zijn vrouw wil te worden: “Ik ben uw dienaar. Ik ben bereid de slavin te zijn die de voeten wast van de dienaren van mijn heer” (1 Sam 25,41). Maria verklaart dat zij vanuit deze dienende gezindheid haar kind wil ontvangen, dragen en bijstaan. Niet puur op eigen kracht; dan zou zij niet ver komen. Maar omdat zij vertrouwt op God bij wie niets onmogelijk is (Lc 1,37).

Lucas situeert de dialoog met de engel in een veelzeggende context. Het is de zesde maand van de zwangerschap van Elisabeth, die over haar situatie zegt: “De Heer heeft zich mijn lot aangetrokken. Hij heeft dit voor mij gedaan opdat de mensen me niet langer verachten” (1,25). De verachting die haar ten deel is gevallen, wijst op de situatie van velen in Israël aan het begin van de eerste eeuw. Ook Maria legt aan het einde van het Magnificat dit ver-

band: “Hij trekt zich het lot aan van Israël, zijn dienaar” (1,54). God laat verachte mensen niet in de steek. ‘Eliseba’ heet de nicht van Maria, hetgeen betekent “God is mijn volheid.” Maria stemt volmondig in met die naam. Zo wil ook zij in het leven staan: van God vervuld, door Gods medeleven bewogen. Als gevolg van het verlangen dat in haar leeft, springt het kind in de schoot van Elisabeth op van Messiaanse vreugde in jubelende blijdschap (44; cf. de jubelroep van Jezus in Lc 10,21). Ook Elisabeth wordt vervuld van de heilige Geest en begint luid te spreken. Niet over zichzelf, maar over Maria. Zij neemt de woorden van Gabriël over: “Jij bent gezegend.” Verbaasd is zij dat de moeder van de Heer of van de Messias voor haar komt zorgen. Is zij dat waard? In de ogen en de beleving van Maria wel. Bij iedereen die zij ontmoet, wil zij een Messiaanse jubelstemming teweegbrengen, waarin lijden en verdriet niet ontkend worden, maar – zoals in het Magnificat – als barensweeën van de Messiaanse tijd geïdentificeerd worden. Elisabeth zegt dat de groet van Maria haar oren heeft bereikt (cf. Rom 10,17: “Geloof komt uit horen voort”) en in haar schoot beweging brengt. Zij wordt werkelijk geraakt. In de Visitatie gaat het om een echte ontmoeting. Maria is niet slechts even op bezoek. Drie maanden lang zorgt zij voor haar nicht. Even lang als in 2 Sam 6,11: “De ark van de Heer bleef drie maanden in het huis van Obed-Edom, en de Heer zegende Obed-Edom en zijn hele huishouden.” Maria draagt als de ark van het verbond de aanwezigheid van de Heer met zich mee. Meer dan ooit begrijpt Elisabeth nu haar eigen naam.

Op haar beurt legt Maria in **het Magnificat** de strekking van die naam en dus van de volheid van God uit. Tevens verwoordt dit lied de gezindheid die zij zelf aan de dag moet leggen en aan Jezus moet meegeven. Het leidt de lofprijzing van Elisabeth terug naar de oorsprong: God en zijn belofte dat hij aan de kant staat van de armen, van hen die smartelijk uitzien naar vrede voor Israël en tot aan de grenzen van de aarde. Het Magnificat verwoordt een achtergrond en een perspectief vol oudtestamentische reminiscenties over “deze wereld omgekeerd, waarin lachen zullen zij die wenen” (Huub Oosterhuis). Het komt inhoudelijk overeen met de solidariteit met hen die hongeren en dorsten naar gerechtigheid, waarvan Jezus spreekt in de Zaligspreekingen (Mt 5; Lc 6) en in de synagoge van Nazareth (Lc 4,14vv). Het Magnificat schildert deze fundamentele context tijdens de ontmoeting van deze twee moeders in Israël. Tegelijkertijd is het veelzeggend dat de Visitatie tussen de Annunciatie en het Magnificat in staat. Als Maria zegt dat zij God groot wil laten worden in haar leven, dan zijn die woorden slechts authentiek als hulpvaardigheid het zuurdesem wordt van wie zij is

en wat zij doet. Het eerste en het tweede gebod – de oriëntatie op God en de dienstbaarheid aan de naaste – horen immers bij elkaar en lopen in elkaar over. Als Maria hoort dat God met haar is en dat zij bij God in de gunst staat, identificeert zij voor Elisabeth onmiddellijk met het “ik zal er zijn voor jou”. Een ontmoeting met God brengt een praxis van elkaar ontmoeten en elkaar helpen teweeg. Dat schept Messiaanse vreugde. In haar lied voegt Maria de haar geschonken geestkracht en de daarbij horende vreugde in het grote verhaal van God en Israël. Zo laat zij zien wat “geloven wat haar vanwege de Heer is gezegd” (Lc 1,45) inhoudt: niet heulen met machthebbers die anderen verachten, maar in weerloze eenvoud onverzettelijk staan naast hen die gekleineerd en onderdrukt worden. In deze zin wordt Maria door Elisabeth begroet: “Gezegend ben je onder vrouwen.” Met andere woorden: ‘een zegen ben je, je brengt zegen mee’. Deze zegenrijke nabijheid kwamen we ook al tegen in verband met het huis van Obed-Edom. Maria is zo zegenrijk als de Ark van het Verbond. Gelijklopende woorden worden gezegd van de strijdbare Judit: “Gezegend bent u door de allerhoogste God, gezegend boven alle vrouwen op aarde” (Judit 13,18). Lc 1,45 (“Zalig die geloofd heeft”) legt een verbinding met wat Jezus zegt in Lc 11,28: “Zalig zij die het woord van God horen en volbrengen.” Dat Maria in het Nieuwe Testament eerder op de achtergrond staat, wil niet zeggen dat zij zonder daadwerkelijke passie en compassie is. Zij staat in de lijn van de sterke vrouwen van Israël die zich onbevangen laten horen en zien op momenten waarop het leven in de knel raakt en de armen onder de voet worden gelopen.

In Lc 1,26-56 is de trinitaire aard van God schering en inslag: van de Vader gaat een beweging uit die zichtbaar doorbreekt in Jezus de Zoon, mede dankzij de Geest die Maria en Elisabeth, Johannes en Jezus bezielt. Voor die beweging staat Maria open dankzij haar scholing in de profetische attitude, de wijsheid en de vroomheid van Israël. Zij maakt van God geen afgod en spant hem niet voor de kar van eigenzinnige en kleingeestige sentimenten. Zij gaat mee met Gods bevrijdende dynamiek die van Jezus een wervelwind maakt, en laat zich leiden door het waaien van de Geest. Aan de basis hiervan ligt het verlangen van God om bij de mensen te zijn. Daardoor laat Maria zich raken. Zo ervaart en beleeft zij God. Vanuit de verborgenheid en de stilte van Nazareth gaat zij haar weg, zonder de strekking van haar godsgeloof uit het oog te verliezen. Alles wat rondom haar gebeurt en wat haar overkomt, “bewaart zij in haar hart” (Lc 2,19.51).

Dat geloven in de God van Israël ook voor Maria iets heeft van een gevecht zoals bij Jacob,

blijkt op het moment dat de verwanten van Jezus zich zorgen maken over zijn optreden. “Volgens hen had hij zijn verstand verloren,” omdat hij zo opging in zijn zorg voor de menigte dat hij niet meer aan eten toekwam (Mc 3,21-22). Zijn familie vraagt zich af, of dat de bedoeling (van God) is. Als vervolgens schriftgeleerden uit Jeruzalem zeggen dat hij bezeten is door een onreine geest (Mc 3,30), suggereert dit dat zijn familie daar ook bang voor is. Uit deze episode, met parallellen in Mt 12,46-50 en Lc 8,19-21, blijkt dat aangesproken zijn door God en gedoopt zijn niet inhoudt dat we meteen goed taxeren en waarderen wat in onze omgeving gebeurt. Dat geldt ook voor Maria. Terwijl men haar in latere eeuwen van alle verdenking van twijfel wil vrijwaren, ligt het meer in de lijn van de Bijbel om te zeggen dat ook voor haar geloven soms een echte worsteling is geweest en dat het er ook voor haar op aan kwam te blijven letten op wat her en der gedaan en gezegd wordt, niet in het minst door Jezus.

Tot onder het Kruis

Dankzij het Oude Testament (haar Bijbel) en de ontmoeting met Gabriël komt Maria tot haar levensvisie, levensruimte en handelwijze. In deze Geest wil zij haar zoon opvoeden en naast hem staan. Als lijden en pijn hem te beurt vallen, gaat zij niet op de loop. Niet voor niets overweegt zij in haar hart Simeons woorden over een zwaard, en het gedrag van Jezus op de drempel naar volwassenheid. Zijn optreden roept weliswaar vragen bij haar op, maar zij groeit met hem mee, staat onder zijn Kruis en bidt te midden van de leerlingen (Hand 1,14), opdat ook zij de Geest ontvangen en in woord en daad gaan getuigen van Jezus en zijn Evangelie.

Hoezeer Maria volgens stemmen in de oerkerk door Gods menslievendheid geraakt is, blijkt in het Johannesevangelie.¹⁰ In Kana (Joh 2,1-12) is zij betrokken bij het eerste teken van Jezus aan zijn leerlingen en bij hun beginnend geloof. Vanuit haar stille en bezorgde aandacht voor wat om haar heen gebeurt, wijst zij Jezus op de noodsituatie van het jonge bruidspaar: “Ze hebben geen wijn meer.” En tegen de bedienden zegt zij: “Doe alles wat hij jullie zeggen zal.” Daarop doet Jezus het eerste teken van zijn Messiaanse werkzaamheid, waarna hij in alle openbaarheid optreedt en de beste wijn werkelijk begint te vloeien. Dat Jezus haar aanspreekt met “Vrouw”, duidt erop dat hier niet haar familiale relatie met hem de hoofdrol speelt, maar haar betrokkenheid op zijn Messiaanse levensopdracht.

Op het moment waarop Jezus sterft aan het Kruis, komt de gezindheid die zij in de Annunciatie, de Visitatie en het Magnificat heeft getoond tot vervulling. Op dat moment wordt zij de Nieuwe Eva die de Nieuwe Adam ter zijde staat (Joh 19). Op grond hiervan vertrouwt Jezus haar toe aan zijn leerling. Hij beveelt hem aan om de wijze waarop zijn moeder hem tot onder het Kruis is gevolgd, op te nemen in zijn geestelijke horizon of in zijn benadering van het leven. De leerling moet zich terdege bewust zijn van wat Jezus doet. Immers, “wie iemand ontvangt die door mij gezonden is, ontvangt mij, en wie mij ontvangt, ontvangt hem die mij gezonden heeft” (Joh 13,20). Montfort blijkt dit te hebben begrepen, als hij zegt dat de leerling haar gezindheid tot enig bezit moet nemen (MG 66). Zoals de Doper Jezus aanwijst als het Lam Gods (Joh 1,36), zo wijst Jezus nu Maria aan als de moeder van de gelovigen. “Stervend aan het kruis, openbaart hij dat zijn moeder – als de ‘Vrouw’, met heel de Bijbelse resonantie van dit woord – voortaan ook de moeder van de leerling zal zijn, en dat deze op zijn beurt, als vertegenwoordiger van alle leerlingen van Jezus, voortaan de zoon van Jezus’ moeder zal zijn.”¹¹ Zij onderschrijft met haar aanwezigheid het nederige dienstwerk van Jezus, zoals hij had laten zien tijdens de voetwassing. Zij kijkt samen met de leerling op “naar Hem die zij hebben doorboord” (Joh 19,37). Het is haar taak om in de kerk het verwachtingsvolle uitzien naar de Messias en de gerichtheid op hem levend te houden na Jezus’ dood. Bovendien wordt gesuggereerd dat de beminde leerling de gestalte is van de authentieke kerk die, samen met Maria, Jezus tot in zijn dood volgt en bereid is om van Jezus te getuigen tot in de dood toe. De stille, bescheiden, zorgzame aanwezigheid van Maria en haar compassie met Jezus zijn van belang voor de gelovige spiritualiteit van de leerling. Mits die bescheidenheid niet wordt misverstaan, want volgens Joh 19,25-26 **staan** Maria en de beminde leerling aan de voet van het Kruis. Niet triomfantelijk, maar welbewust en bereid om met de Gekruisigde te getuigen van Gods betrokkenheid op hen die geen leven hebben. In de vele voorstellingen waarop Maria staat (of zit) met Jezus op de arm en met haar blik op hem gericht, vormt hij het centrum en wijst zij naar hem, niet alleen als kind, maar met heel zijn leven.

De christelijke kunst geeft dat onder andere weer in de Piëta: de moeder koestert de gestorven Jezus in haar schoot. De schoot waaruit hij is geboren, draagt hem opnieuw. Daarmee komt Maria als zijn moeder tot voltooiing. Nu geeft zij opnieuw en definitief antwoord op de vraag van de engel of zij de Zoon van de Allerhoogste wil dragen. Nadat hij alle stadia

van het mens-zijn heeft doorlopen en ten einde toe getuigd heeft van zijn geloof dat ‘zijn leven geven voor anderen’ het summum is van wat een mens in naam van God kan doen. Meer dan ooit voelt Maria het zwaard waarover Simeon had gesproken. Zij moet haar zoon helemaal loslaten en weggeven. In dat gebaar aanvaardt zij ten einde toe de opdracht om moeder te zijn, voor hem en voor zijn leerlingen. Het is echter ook een hoopvol gebaar: “ik laat je niet los,” beter wellicht: “Jij laat mij niet los.” In het licht van Pasen, wanneer de Vader opnieuw tot Jezus zegt dat hij de geliefde Zoon is, is dat een veelzeggende scène.

Als meesterwerk van de Allerhoogste

In de kapel van het Grootseminarie in Oirschot heeft Jaap Min in 1953 een tweeluik geschilderd: links de Annunciatie en rechts Montfort die Maria uittekent met inkt uit haar hart, terwijl hij kijkt naar de Annunciatie (zie blz.62). Haar hart klopt vanuit de dialoog met Gabriël. “De groet van de engel vat heel de christelijke theologie over de heilige Maagd kort en bondig samen,” zegt Montfort in zijn boekje over de rozenkrans (OC 305). Als hij aan Maria denkt, staat de tekst van Lucas hem voor ogen. Hij herinnert zich haar ontvankelijkheid voor Gods verlangen om bij de mensen te zijn, haar daarop volgende zorg voor haar nicht en het lied dat in haar hart opwelt. De engelengroet “werkte zo machtig in op haar hart dat Maria, ondanks haar diepe nederigheid, instemde met de Menswording van het Woord” (WG 252). Hier betekent nederigheid niet alleen de bescheiden en eerbiedige houding tegenover de ander en de Ander, maar ook de bereidheid om anderen te helpen en nabij te zijn zonder een zweem van “moet je mij eens zien”. Nederigheid betekent uiteindelijk: meegaan met de wijze waarop God een dienaar van de mensen is.

Dat is ook bij Montfort het geval. Cantiek 8 gaat expliciet over nederigheid. In het begin (1-7) ligt de nadruk op de nederige houding die de mens als zondaar past ten opzichte van God. In 8-10 wordt gewezen op de nederigheid van Jezus als dienstknecht van de mensen en in 12 op de nederige manier waarop Maria zich als moeder van de mensen gedraagt. Op die wijze moeten de apostelen dienstknechten van anderen worden (11). Dat is niet gemakkelijk. Volgens 26 kruipt de een in de schulp van valse of laffe nederigheid en wordt een ander trots. In beide gevallen komt er niets terecht van de lieflijke fierheid of fiere lieflijkheid van de Wijsheid (cf. LEW 59). Wil nederigheid in het goede spoor blijven, dan moeten we steeds weer omzien naar de wijze waarop Jezus en Maria deze fundamentele deugd hebben beleefd.

Hun nederigheid heeft niets van doen met zelfonderschatting, minderwaardigheidsgevoelens, gebrek aan moed, slaafse onderdanigheid, een negatief zelfbeeld. Nederigheid die niet tot ingetogen fierheid leidt, deugt niet. Zoals fierheid zonder nederigheid mateloos wordt en afglijdt naar hoogmoed, trots en het kleineren van anderen.

Het gaat in de Annunciatie volgens Montfort over “het mysterie van de menswording van het Woord” (WG 243-246). Die uitdrukking staat dichterbij Joh 1,14 (“Het Woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond”) dan bij Lucas die de ontvankelijke en daadwerkelijke spiritualiteit van Maria op de voorgrond stelt. De vraag van Gabriël aan Maria houdt in dat God zich afhankelijk van haar maakt ofwel, haar tot haar recht wil laten komen. In die afhankelijkheid blijkt dat God niet een werkelijkheid is die alles op zichzelf concentreert; God maakt ruimte voor anderen en is daarbij afhankelijk van hen. Op háár beurt stelt Maria zich open voor wat God wil doen. De ene afhankelijkheid staat niet los van de andere. Zo ontstaat er een verrassende visie op het geheim van het leven: wederzijdse afhankelijkheid zonder dat de een heerst over de ander, maar zo dat de een de ander helpt. Dat is “het kenmerkend mysterie” van de door Montfort bepleite devotie (243). De Zoon in wie God zich verweekt met ons leven, wordt afhankelijk van Maria. Er is onder andere sprake van “de afhankelijkheid waarvoor het Woord op die dag koos” (MG 63), dat wil zeggen: “Bij zijn ontvangen, geboorte, opdracht in de tempel, tijdens zijn verborgen leven en tot in zijn dood, waarbij zij hem terzijde moest staan” (WG 18). De algemene regel, dat God vraagt om het antwoord of wederwoord van de mens, krijgt zichtbaar vorm in het verzoek aan Maria en in de daarop volgende afhankelijkheid van Jezus ten opzichte van haar. Zij moet “ja” zeggen tegen hem, terwijl hij zich laat bepalen door haar “ja” dat kernachtig heel de Bijbelse spiritualiteit omvat. Zo wordt haar gehoorzaamheid ofwel openheid voor God de gietvorm waarin de Zoon gehoorzaamheid leert, tot in zijn lijden (cf. Hebr 5,8). Wat de aard en de strekking hiervan is, blijkt in de dialoog tijdens de Annunciatie en vervolgens in de Visitatie en het Magnificat.

Wie het Magnificat, door Montfort op rijm en toon gezet in C 85, wil begrijpen, moet volgens hem heel het Evangelie kennen. Het is “het enige gebed dat Maria zelf heeft samengesteld, of liever Jezus in haar, want hij sprak door haar mond” (WG 225). Ze verwoordt daarin op haar eigen manier en aan de hand van het Oude Testament zijn Evangelie en zijn

Messiaanse gedrevenheid. “Tussen hen twee wordt alles gemeenschappelijk, want de Zoon is alles in zijn Moeder en in de Moeder wordt de Zoon zichtbaar” (C 134,8). Ze “zijn zo innig verenigd, dat de een geheel opgaat in de ander. Jezus is helemaal in Maria, en Maria helemaal in Jezus. Of beter gezegd: zij leeft niet meer, maar Jezus alleen leeft in haar (cf. Gal 2,20). “Men zou eerder het licht kunnen scheiden van de zoon dan Maria van Jezus. Wij kunnen de Heer dus Jezus van Maria noemen, en de heilige Maagd: Maria van Jezus” (WG 247). Mits we voor ogen houden dat niet de biologische moeder-zoon-relatie de doorslag geeft, maar de Messiaanse geest die hen over en weer bezielt.

Volgens het ideaal van de negentiende-eeuwse geschiedeniswetenschap zetten we de ene persoon naast de andere en onderscheiden we het ene individu zo scherp mogelijk van het andere. In de Bijbel daarentegen worden de een en de ander zo beschreven dat ze trekken van elkaar weerspiegelen. Zonder hun individualiteit te verliezen, ontstaat er een onderlinge verwevenheid waarin het strikt individuele (“Ik ben anders dan jij”) niet meer direct interessant is. Daarom is de Bijbel, zoals ook de latere hagiografie, een lastige bron voor wie precies wil reconstrueren wie iemand als individu exact is geweest. In de spiritualiteit is het streven juist, dat het parmantige ik gaat zwijgen en dat ‘ik’ het leven van God, van Jezus of Maria ga weerspiegelen.

Volgens WG 248 verricht Jezus tijdens zijn afhankelijkheid van Maria wonderen in haar. Hij is geen passieve gast in haar schoot, in haar huis, in haar leven; hij vormt haar met zijn geest en zijn levensinstelling. Om beider eenheid weer te geven, gebruikt Montfort heel sensitive uitdrukkingen. Jezus zegt volgens C 41,7: “Mijn moeder, u bent me heel dierbaar; ik overlaad u met mijn gunsten, opdat u de moeder en de toevlucht van de zondaars wordt.” C 87,4-5 voegt daaraan toe: “Mateloos legt hij in haar maagdelijke schoot zijn genade... Hij schildert in haar zijn eigen beeld zonder dat zij hem iets in de weg legt.” Zij wordt tijdens de Annunciatie “gezalfd met de Wijsheid” (C 90,12). Montfort is lyrisch over dat moment: “Toen de aartsengel Gabriël haar begroette, raakte zij vol van genade en op het ogenblik dat de heilige Geest haar op onuitsprekelijke wijze overschaduwde, werd zij mateloos van genade vervuld” (WG 44). Wat dit concreet inhoudt, blijkt in haar hulp aan Elisabeth, in

de strekking van het Magnificat en in haar aanwezigheid onder het Kruis. Montfort gaat op het eerste gezicht gewoonweg mee met de manier waarop Maria in zijn dagen werd gezien: in de context van de klassieke deugdenleer en overeenkomstig het toenmalige ideaal van volmaaktheid. Daarbij denkt hij volgens WG 34 aan haar diepgewortelde geloof, grootse deemoed, algehele versterving, verheven gebedshouding, vurige liefde, vaste hoop, trouw. Volgens WG 258 was zij “tegelijk mild en sterk, geestdriftig en bedachtzaam, nederig en moedig, zuiver en vruchtbaar”. Dat zijn niet direct de woorden die gebruikt worden in Lc 1 of in Joh 2 en 19, maar ze staan er ook niet haaks op.

Montfort gaat echter verder. Hij peilt naar de aard en de diepte van haar deugden, als hij haar aan het begin van de Ware Godsvrucht tot vijf keer toe in de trinitaire horizon plaatst. Op die manier poogt hij te ontdekken wat Gods presentie met haar of in haar doet. WG 1-93 is als een commentaar op de dialoog tussen Gabriël en Maria. Montfort beschrijft wat er tussen de regels door gebeurt. Wat hij er zegt, komt overeen met wat in Hoofdstuk 2 van dit boek naar voren is gebracht: de Vader engageert zich creatief in de schepping, opdat zij gaat lijken op de Zoon en zich laat leiden door de gaven van de Geest. De Bijbel is één lang en veelkleurig verhaal over momenten waarop dit wel dan niet lukt. Maria geeft volgens Montfort volmondig en positief antwoord op het verlangen van God om bij de mensen te zijn. Zij zet haar oor en haar hart open voor Gods Woord en komt op grond daarvan ook tot concrete daden. Haar verbondenheid met de Zoon wordt sterk onderstreept.

Ten eerste (WG 2-13) is zij zonder grootspraak. Ze is nederig en verborgen en treedt niet op een sensationele manier naar buiten. Door niet om wonderen te smeken, getuigt zij van haar beleving van de Vader. Door geen rumoer te maken laat zij de gezindheid van de Zoon zien. Omdat zij zich niet opzichtig door anderen naar voren laat schuiven, beantwoordt zij aan de wijze waarop de Geest werkt. Zo laat zij zien hoe God als schepper (Vader), verlosser (Zoon) en inspirator (Geest) met mensen omgaat. In haar keert de ideale omgang tussen God en mens uit het Aards Paradijs terug, waarvoor de wereld geen oog heeft. Wie over haar wil spreken moet met Rom 11,33 beseft hebben van Gods ondoorgrondelijke hoogte, breedte en omvang. Slechts dan blijkt hoe bewonderenswaardig zij is. Je kunt nooit oog genoeg voor haar hebben, dat wil zeggen: voor haar innerlijk dat de mentaliteit van haar zoon weerspiegelt. Daarom kan de benadering ook worden omgekeerd: “Wilt u de moeder doorgronden,

doorgrond dan de Zoon.” Haar spiritualiteit doet ons op een goede wijze naar de Zoon kijken en vice versa.

Ten tweede (WG 14-16) wijst Montfort op de ondoorgrondelijkheid van Gods keuze voor Maria en onderstreept hij dat God trouw blijft aan een eenmaal gemaakte keuze. Maria verdient weliswaar de keuze van de Vader door haar gebed en haar deugden, maar Gods keuze voor haar is pure genade en haar gezindheid wordt totaal gevormd door wat Gods Woord in haar bewerkt. ‘Verdiene’ wil hier zeggen dat zij zich zo intens laat bepalen door de nederigheid van de oudtestamentische vromen, dat zij adequaat reageert op de uitnodiging om draagster van de Messias te worden. Haar verdienste is niet de grond van Gods keuze voor haar, maar het is niet vanzelfsprekend dat een mens die keuze effectief laat worden. De Zoon is niet dankzij Maria mens geworden, maar wel in en door haar. Niet zij, maar God alleen is de oorsprong van de Menswording. En toch is de Geest slechts in haar actief via haar instemming.

Ten derde (WG 17-21) merkt Montfort op dat de Vader haar creativiteit oproept; dankzij Gods werking in haar kan zij ermee instemmen de moeder van de Zoon te worden. De Zoon kiest haar als zijn moeder en maakt zich van haar afhankelijk. Zoals bij Maria gaat ook zijn eigen optreden niet gepaard met spectaculaire wonderen; hij volgt dezelfde nederige weg. Blijkbaar vindt Montfort het gevaarlijk als geloven in de sfeer wordt getrokken van spectaculaire mirakels en opzienbarende wonderen. Hij wijst op de gelijkgezindheid van Jezus en Maria tijdens de heiliging van Johannes de Doper in de schoot van Elisabeth en op beider betrokkenheid bij het wonder van Kana. Op deze wijze staat Maria model voor wat de Geest in mensen tracht te bewerken en hoe dat effect sorteert: haar spiritualiteit is de bedding waarin Jezus en zijn volgelingen worden verwekt en gevormd.

Ten vierde (WG 22-28) zegt hij dat de Vader de deugdzaamheid in Maria heeft gewekt via haar scholing in het Oude Testament en door het volgen van Jezus. Daardoor werd zij, dat is: haar spiritualiteit, het kanaal waarlangs de Zoon zijn barmhartigheid naar zijn ledematen laat toestromen. Daarbij “heeft zij zich uit diepe ootmoed arm, nederig en verborgen gehouden tot op de bodem van het niets, haar leven lang” (25). Zij ging niet te werk naar eigen voorkeur of om haar ego te strelen. Zij “is zo geheel in God omgevormd, door de genade en de glorie die alle heiligen omvormt in Hem, dat zij niets vraagt, niets wil of verricht wat met Gods eeuwige en onveranderlijke wil in strijd zou zijn” (27). Over die wil van God

moeten we dan wel denken aan de hand van de Schrift: hij kiest de weg van nederigheid. Telkens weer valt dit woord; In Hoofdstuk 5 komen we erop terug.

Ten vijfde (WG 29-36) herhaalt Montfort Gods trouw aan de door hem gekozen inzet bij Maria, die op haar beurt “altijd trouw en vruchtbaar is gebleven” (36). Zij heeft met andere woorden het verbond en de verplichtingen ervan niet geschonden. Dankzij God, “krachtens een bijzondere gunst van de Allerhoogste” (37), die altijd vrije instemming zoekt.

Aan het einde van De Ware Godsvrucht komt de trinitaire benadering terug. Montfort beveelt aan om tijdens de Communie driemaal te zeggen: “Heer, ik ben niet waardig.” Tot de Vader om vrij te worden van “slechte gedachten en ondankbaarheid” (WG 267), tot de Zoon om ver te blijven van “nutteloze en verkeerde gesprekken” (WG 268; cf. Psalm 1) en tot de Geest “wegens de lauwheid en boosheid en de weerspanning tegen Zijn inspraken” (WG 269). Positief gezegd, tijdens de Communie past tegenover de Vader dankbaarheid, tegenover de Zoon het zoeken naar de juiste houding (dienstbare nederigheid), tegenover de Geest openheid voor de gezindheid die Hij in ons wil leggen. De Vader geeft gratis en voor niets het leven, de Zoon leert ons op de juiste manier te spreken en te handelen, terwijl de Geest hart en geest vervult. Opnieuw blijkt dat God ten opzichte van wat er onder ons en in ons gebeurt, bron van leven, bevrijdend woord en inspirerende kracht wil zijn.

De trinitaire horizon is ook aanwezig in MG 9-15. De Vader duidt op Gods scheppende activiteit in de geschiedenis van Israël, in het leven van de individuele mens en in Maria. Nr. 10 onderstreept weer de noodzaak van vrije medewerking. Volgens nr. 11 krijgen we oog voor de creativiteit van God door te letten op wat Hij in en met Maria doet. Gods werkzaamheid is niet iets vaags. Montfort ziet haar gebeuren in concrete mensen. Die concreetheid wordt in nr. 12 toegespitst in een beschouwing over Jezus Christus (de Zoon). Maria is niet in vage zin zijn moeder; zij gaat met hem mee en heeft oog voor het wel en wee van de twijfelende en angstige leerlingen. Zo werkt de Geest in haar. Opnieuw blijkt dat het niet gaat om een puur individuele relatie van Maria tot de Geest en van de Geest tot haar; in die relatie is zij betrokken op Christus en op degenen die hem ter harte gaan. Anders gaat het niet om de Geest van de Vader en de Zoon. Dit haalt de Mariadevotie weg uit de sfeer van de puur individuele beleving en geeft haar een diaconale dimensie. Zoals Jezus niet een vage heilsbelofte is, maar er concreet is voor mensen in hun maatschappelijke en religieuze context.

Wat Montfort zegt over de houding van Maria jegens Vader, Zoon en Geest, laat zien wat God in ons midden wil bewerkstelligen en hoe dat gebeurt. Zoals blijkt in Jezus' afwijzing van de verleider, wil Hij ons niet met spectaculaire wonderen omgeven, ons niet vermaken met brood en spelen, ons niet fascineren met spectaculaire waaghalzerijen. Hij wil ons zo vrij maken dat we onbaatzuchtig gaan leven met en voor anderen. Niet in een onvrije onderworpenheid, maar vrijwillig, fier en in oprechte bekommernis en aandacht. Dat is een andere sfeer dan die van hebben en bezitten. Kunnen wij mensen zo leven? Worden wij niet ongelukkig omdat dit ideaal onbereikbaar is? Maria stemt volmondig in met dit ideaal van God. Zij stapte in het verbond dat God met haar wil sluiten, in een sfeer van volkomen vrijheid.

In de ogen van Montfort is Maria niet op een vage, wereldvreemde God betrokken, maar op de Bijbelse God die zich engageert in het leven van mensen (zie Hoofdstuk 2). Als hij het over Maria heeft, staat hem altijd Gods relatie tot haar en haar relatie tot God voor ogen. "Nooit denkt u aan Maria of Maria denkt in uw plaats aan God. U hoeft Maria maar te loven en te eren, of Maria looft en verheerlijkt God met u. Zij is *toute relative à Dieu*, helemaal op God gericht. Ja, ik zou haar heel goed kunnen noemen: de betrekking Gods, die niet bestaat dan in verhouding tot God, ofwel de echo Gods. Zij zegt en herhaalt alleen maar God. Wanneer u Maria zegt, zegt zij God. Elisabeth prees haar en noemde haar zalig omdat zij heeft geloofd. Maria, de trouwe echo van God, hief daarop het lied aan: *Magnificat anima mea Dominum*. Zoals bij die gelegenheid handelt Maria nog alle dagen: wanneer men haar looft, liefheeft, vereert of haar iets geeft, wordt God geloofd, bemind, verheerlijkt, geeft men zijn gave aan God door Maria en in Maria" (WG 225). Volgens Montfort is Maria zich ervan bewust schepsel Gods te zijn en te delen in het leven waarvan de Vader de bron, de Zoon de gestalte bij uitstek en de Geest de zich ontplooiende kracht is. Met Jezus deelt zij de afhankelijkheid aan de Vader en de toewijding aan het rijk Gods. En dankzij de kracht van de Geest laat zij haar wezen helemaal vullen door de eenheid of wederzijdse betrokkenheid van Vader en Zoon, door de wijze waarop in de Bijbel het ideale verbond van God met Israël en met heel de mensheid is uitgetekend. Zij gaat daar zo intens in mee, dat het paradijselijk bestaan "voor het aangezicht van God" terugkeert. In die zin is zij de Nieuwe Eva en de bruid van de heilige Geest.

Een alternatief doopverhaal

Aan de oorsprong van de dialoog tussen Gabriël en Maria ligt volgens Montfort het verlangen van God “te worden wat wij zijn, opdat wij worden zoals Hij is” (C 64,1). De engel bidt en smeekt dat Maria “ja” zegt tegen dit verlangen van God (WG 157). Dat houdt in, dat zij zich niet moet laten leiden door eigenwaan en eigendunk, maar door Gods Woord (WG 82). In haar zorg voor Elisabeth trekt zij zich de benarde situatie van Israël aan. Dat komt overeen met de manier waarop Jezus in de doopscène zijn “ja” uitspreekt, vervuld raakt van Gods verlangen. Om vervolgens, gedreven door de Geest, naar Galilea te gaan en er te getuigen van de nabijheid van het Rijk Gods en van de mogelijkheid om daarin te stappen. Gedoopt worden – zo laat Jezus zien – is vol raken van God, vervuld raken van Gods verlangen om bij de mensen te zijn. Maria’s “ja” of haar toewijding aan Gods verlangen om mens te worden, staat model voor de leerling die Jezus volgt in de doop. Haar “ja” is als het ware haar doopbelofte. Wat die belofte inhoudt, ervaart zij als zij Jezus volgt in Galilea en in Jeruzalem. Daar moet zij haar belofte waarmaken. Als zij in het Magnificat de inhoud, strekking en reikwijdte van Gods belofte instemmend uitzingt, geeft zij impliciet aan wat de doopbelofte behelst. God wordt niet groot in een mens die weigert zijn handtekening onder dat lied te zetten. Zoals de doop van Jezus niet te begrijpen is als we niet letten op zijn verdere leven tot en met zijn dood, zo begrijpen we de Annunciatie niet als we niet zien hoe Maria een helpster wordt, het Magnificat zingt, onder het Kruis staat en bidt te midden van de leerlingen. Maar we begrijpen de woorden en daden van Jezus en Maria ook niet, als we hen niet zien in het licht van de principiële beaming tijdens de doop en de Annunciatie.

Het Nieuwe Testament zegt nergens dat Maria is gedoopt. Maar het relaas van Lucas over de Annunciatie komt opvallend sterk overeen met de doop van Jezus. Ook hij hoort een hemelse stem en wordt geconfronteerd met de Geest. Derhalve kan de Annunciatie het doopverhaal van Maria worden genoemd. Wanneer God haar aanspreekt via de engel, beaamt zij Hem volmondig. Niet in het luchtledige of vrijblijvend, maar conform Gods indringende verlangen om een nieuwe beweging op gang te brengen rondom Jezus, wiens werk na zijn dood doorloopt via het getuigenis van de apostelen. Het Nieuwe Testament houdt dat moment in herinnering en is er diepgaand door geïnspireerd. Net zoals Maria.

Waar Jezus de ‘Zoon’ wordt genoemd, heet Maria “begenadigde” (Lc 1,28), “de meest gezegende van alle vrouwen” (Lc 1,42) en “moeder van de Heer”(Lc 1,43). “Begenadigde”

duidt op wat God in haar teweegbrengt met het oog op haar taak: moeder van de Heer zijn. Dat vraagt dat zij maagdelijk ontvankelijk is voor wat God onder mensen en in mensen bewerkstelligt. God vraagt met andere woorden dat zij gelovig wordt: iemand die niet met macht en geweld het leven naar zich toe trekt, maar dankzij “de kracht van de Allerhoogste” het leven koestert en draagt. Dat is ook de strekking van wat Elisabeth over Maria zegt: “Zalig die heeft geloofd dat tot vervulling zal komen wat haar vanwege de Heer is gezegd.” Haar moederschap wordt niet op een heidense manier door macht en privileges gekleurd, maar door de Bijbelse mentaliteit die zichzelf verwoordt in het Magnificat. Haar maagdelijke ontvankelijkheid komt overeen met haar nederigheid: ze blaast zichzelf niet op en voelt zich niet te groot om compassie te hebben met wie in nood verkeren. Zij laat zich immers volledig bepalen door God “die zich, ondanks zijn oneindig heilige verhevenheid, tevens mateloos minzaam en inschikkelijk toont voor onze zwakheid” (MG 20).

De toespitsing van Jezus’ doop op het moment van zijn dood heeft een parallel in de scène van Maria onder het Kruis. Haar roeping of haar “doop” krijgt op dit moment een radicale toespitsing. De profetie van Simeon vindt hier haar vervulling. Haar onderdompeling in Gods aanwezigheid verloopt via een confrontatie met de verwording van het leven die vaak leidt tot een bittere dood.

Na de doop trekt Jezus zich vooreerst terug in de stilte van de woestijn, en tijdens zijn openbaar optreden trekt hij zich regelmatig terug in het gebergte, terwijl Maria na de Annunciatie stil op de achtergrond blijft. Ongetwijfeld heeft Jezus die stilte ook gezocht, maar zijn publiek optreden doet dat gemakkelijk vergeten. François Varillon merkt op dat mensen juist naar hem luisteren omdat hij niet spreekt als de schriftgeleerden (Mc 1,11), maar vanuit de stilte, vanuit een diepe concentratie en ontvankelijkheid. “Wanneer het spreken over God niet ervaren wordt als uit de stilte geboren, en wanneer het zich niet in de stilte weet te handhaven terwijl het zich verder ontwikkelt, dan luistert er niemand.”¹² In de stilte wordt het eigen gewicht gewichtloos.¹³ Daarvan getuigt ook Maria. Zij treedt niet met veel lawaai op de voorgrond, maar bewaart in haar hart wat met haar en rondom haar gebeurt. Montfort zegt in C 23,10: “De mens die wijs is volgens God, vervuld van de Wijsheid, spreekt niet of maar heel weinig; de dwaas praat maar door. De wijze koestert het stilzwijgen, zijn zwijgen wekt godvrucht; een praatjesmaker wekt ergernis en verveelt.” Anders gezegd: “Haar woor-

den zijn niet frivol; wat zij zegt, gaat recht op de kern af” (C 75,22). “In het zwijgen, in de schaduw en in de terughoudendheid verbergt Maria haar schoonheid” (C 155,14).

Hier ligt een misverstand op de loer. Maria’s innerlijke vroomheid betekent niet dat zij de wereld om zich heen vergeet. Net zo min als Jezus dat doet. Zij is blijkens het Magnificat betrokken op wat er rondom haar gebeurt en op wat God in de wereld tot stand wil brengen. Montfort kruipt dan ook niet met haar in een hoekje, terwijl hij de rest van de wereld uit het oog verliest. Hij ziet geloven niet als een mogelijkheid om zich vroom, esthetisch en onaangedaan te vermeien in droomwerelden, ver van het ploeteren, steunen en zuchten van het leven. Ongetwijfeld zoekt hij op momenten van neerslachtigheid troost bij Maria, bij haar spiritualiteit of haar godverbondenheid. Als hij met zijn leven in de knoop zit en niet meer weet hoe zich als missionaris te engageren, zoekt hij haar nabijheid. Zij zet hem dan weer op de been. In vereniging met haar ontstaan in hem “wortels van diepe ootmoed, van brandende liefde en van alle deugden” (MG 15). In zijn Mariadevotie is wel plaats voor persoonlijke intimiteit met haar, maar als men daarin blijft steken, is er iets grondig mis.

HOOFDSTUK 5

De weg van Montfort

“Over Maria nooit genoeg! Zij is nog niet genoeg geloofd, verheven, geëerd, bemind en gediend. Zij verdient nog meer lofprijzingen, eerbewijzen, uitingen van liefde en dienstbaarheid” (WG 10). Montfort bedoelt niet een steeds groter aantal devotievormen, maar een Mariaverering die de aandacht vestigt op de nederigheid van God en van Jezus.

Montfort was niet blij met alle vormen van Mariaverering die hij om zich heen zag (WG 90-104). Als hij beschrijft welke devotievormen hij in kerken, kapellen, bedevaartsoorden en mariale verenigingen aantreft, klaagt hij over mensen die gebeden afraffelen of die denken dat bepaalde rituelen op zich heilzaam zijn. Ook moet hij niets hebben van kritische geleerden die zich verheven achten boven eenvoud, nederigheid en barmhartigheid en die geen oog hebben voor hun eigen “hoogmoed of gierigheid of onkuisheid of dronkenschap of opvliendheid of gevloek of kwaadsprekerij of onrechtvaardigheid”. Weer anderen zoeken in hun devotie vooral buitengewone wonderen of lopen een tijdje enthousiast allerlei heiligdommen af en vallen dan weer terug in hun oude patroon. Nog erger zijn degenen die zich “onder de mantel van Maria begeven om in de ogen van de mensen door te gaan voor echte vromen, wat zij evenwel niet zijn”. Om maar te zwijgen over hen “die enkel hun toevlucht nemen tot de heilige Maagd om een proces te winnen of aan een gevaar te ontsnappen”. Ze spannen God voor hun karretje en laten zich op geen enkele manier gezeggen door de wegen die God, Jezus of Maria gaan. Ze bepalen zelf de weg en maken van alles en iedereen gebruik om hun doel te bereiken.

Over zijn eigen Mariadevotie zegt Montfort: “Ik heb geen enkele vorm van devotie tot de heilige Maagd leren kennen die te vergelijken is met die ik nu ga uiteenzetten” (WG 118). Dat is wellicht overdreven, gezien de vele verwijzingen naar auteurs uit het verleden en uit zijn eigen tijd. Belangrijker is wat hij zegt over de kern van zijn benadering: “Geen enkele

devotie ontledigt een mens meer van zichzelf en van zijn eigenliefde, verenigt hem volmaakter met Jezus Christus en brengt de naaste meer voordeel” (WG 118). Hier komen drie elementen naar voren die samen een fundamenteel omvormingsproces vormen:

- 1) vrij worden van de concentratie op zichzelf,
- 2) één worden met Jezus Christus en
- 3) zich richten op de naaste.

Het valt op, dat de Mariadevotie van Montfort in een duidelijk christologische horizon staat. We bekijken eerst deze drie aspecten, daarna de eschatologische ernst waarmee hij daarover spreekt, en tenslotte de plaats van Maria in dat omvormingsproces.

Voorbij de eigenliefde

De mens is zichzelf een vraagstuk (Gabriël Marcel). Aan de ene kant moeten we onszelf ontwikkelen, aan de andere kant mogen we onszelf niet centraal stellen. Dat geeft de nodige spanning. In ieder geval moeten we het belang van onszelf in aanzienlijke mate relativiseren. Jarenlang worstelt Montfort ermee hoe dat te doen. In de ogen van menigeen overdrijft hij zijn inspanningen om het opspelen van zijn ik aan banden te leggen, doet hij te zwartgallig over mensen in het algemeen en zichzelf in het bijzonder, en gaat hij te ver in het zijn boetedoening en het proces van versterving.

Volgens de Brief aan de Vrienden van het Kruis (nummer 4) vraagt het Evangelie van Jezus niet hoogmoedig, niet hebzuchtig en niet buitenmatig sensueel te zijn. Pas in zijn laatste jaren slaagt Montfort erin duidelijk te maken dat het bedwingen van zijn eigenliefde een hoger doel beoogt en dat hij vooral dát hogere doel wil dienen: dankbaar en blij in het leven staan in solidariteit met anderen, vooral met de armen. Ook dan is hij uiterst serieus en kiest hij niet voor halve maatregelen. Maar omdat hij godzijdank een steeds grotere innerlijke vrede ervaart, wordt zijn gedrag minder extreem en stoot hij anderen minder af. Duidelijker komt naar voren dat hij zich niet laat leiden door sadomasochistische drijfveren, maar slechts deel wil krijgen aan de vrijheid van Jezus en Maria omwille van God en de naaste. Aan de Vrienden van het Kruis schrijft hij dat ze geen aparte Kruisen moeten zoeken, omdat het Kruis vanzelf op hun weg komt als ze het Evangelie serieus nemen (nr. 41). Het is moeilijk om Jezus' nederigheid op een authentieke manier na te volgen (nr. 45).

Volkomen evenwichtig is Montfort in zijn ascese wellicht nooit geworden. Wél is duidelijk

dat het hem er steeds om ging niet zichzelf te zoeken, maar open te gaan voor het wel en wee van anderen. Hij was zich terdege bewust van de slinkse manieren waarop het eigen ik opspeelt en macht wil ontplooiën. Dat hij mag delen in de dienstbaarheid van God, Jezus en Maria maakt van hem een vreugdevolle mens. Steeds minder wekt hij de indruk een gekwelde asceet te zijn. Zeker, nog steeds is hij een arme man, maar hij straalt geen somberheid uit. Met Maria zingt hij het Magnificat met zijn vreugdevolle ondertoon. Het is hem een vreugde dat de nederigheid van God groot wordt in de wijze waarop hij – Jezus en Maria achterna – mag leven. In deze sfeer gaat hij over God denken. Anders dan de duivel suggereert, heeft God geen groot eigen ik.

Wat leven “voorbij de eigenliefde” inhoudt, komt scherp naar voren in BB 6-12 waar Montfort zegt dat de leden van zijn congregatie innerlijk vrij moeten zijn, vrij naar Gods vrijheid, bereid om er voor anderen te zijn, zonder eigen eer of voordeel te zoeken, vrij om naar alle kanten te vliegen volgens de adem van de heilige Geest.

Conform de nederige Jezus

Christen zijn is meegaan met een specifiek verhaal dat in de Bijbel een lopend vuur wordt. Van de ene kant is er de belofte dat de Vader de mens niet laat vallen en trouw zal zijn te midden van de chaotische stromen waarin het leven vaak verkeert. Van de andere kant is er de uitdaging om de Zoon na te volgen en zich te laten inspireren door de Geest. Dit alles zet iemand op een nieuwe manier in het leven; er ontstaat een nieuwe kijk op zichzelf en op anderen. LaCugna zegt het zo:

Leven dat gericht is op zichzelf, los van anderen, verandert in leven in gemeenschap. Dat is een radicale wezensverandering: men wil voortaan niet meer voor zichzelf leven maar vanuit God, niet voor zichzelf maar voor anderen. Bovendien maakt de doop in de reddende naam van God het mogelijk dat mensen die apart van elkaar leven een echte eenheid gaan vormen: de joodse vrije man samen met de niet-joodse slavin. Christenen worden gedoopt in de naam van de Vader, Zoon en heilige Geest ... Leven in de naam van een ander betekent dat men zich diens geschiedenis en relaties eigen maakt. Vanaf dat moment is de eigen identiteit verweven met die van de ander. In de doop kiezen christenen de naam van Jezus Christus; zij willen leven in persona Christi, als Christus zelf.¹⁴

Helaas is er volgens Montfort een schrikbarend onbegrip over wat het inhoudt christen te zijn of gedoopt te zijn. Men staat niet “persoonlijk, vrijwillig en met kennis van zaken” (WG 126) achter de doop. Met pathos roept hij uit: “Wie houdt zich aan die belangrijke en plechtige belofte? Wie leeft trouw volgens de toezeggingen die gedaan werden bij het heilig Doopsel? Is het niet zo, dat bijna alle christenen verzaken aan de trouw die zij Jezus Christus bij hun doopsel beloofd hebben? Hoe anders de algemene ordeloosheid te verklaren dan door het feit dat men de verplichtingen vergeet die men door de plechtige beloften van het heilig doopsel op zich heeft genomen?” (WG 127). In zijn ogen is de hopeloze situatie van de christenheid in zijn dagen het gevolg van een gebrek aan besef van wat de belofte van God in de doop en de daarop gebaseerde belofte van de dopeling inhoudt. Hij ziet ook bij geestelijke leiders en vrome mensen een “gebrek aan kennis en ervaring van de persoon van Jezus Christus” (WG 220). Hij wil zijn toehoorders en lezers ervan doordringen “dat zij met hart en ziel aan de Heer Jezus Christus gebonden en toegewijd zijn” (WG 129). De *Brief aan de Vrienden van het Kruis* (nummer 4) typeert een christen als volgt: “Hij stijgt uit boven het normale wikken en wegen en laat zich niet leiden door wat direct voor het grijpen ligt. Door zijn liefde tot de armoede overwint hij de hebzucht van de wereld, hecht hij zijn hart niet aan de aarde en kan hij echt met Gal 2,20 zeggen: ‘Ik leef, nee, ik niet meer, maar Jezus Christus leeft in mij.’” Montfort spreekt hier in verschillende bewoordingen over. Het verbondscontract aan het slot van de missie in het dorpje Vouvant in 1715 omschrijft de geloften of beloften van het doopsel als volgt:

Ik stem hartgrondig in met alles wat in het Evangelie van Jezus Christus wordt gezegd. Ik verzaak voorgoed aan de duivel, aan de wereld, aan de zonde en aan mezelf. Op grond van Gods genade beloof ik me trouw te houden aan de geboden van God en van de kerk, de doodzonde te vermijden en ook alle aanleidingen daartoe, bijvoorbeeld slecht gezelschap. (OC 825v)

Het toewijdingsgebed aan het einde van *De Liefde tot de Eeuwige Wijsheid* luidt als volgt:

Ik hernieuw en bekrachtig heden de beloften van mijn doopsel. Ik verzaak voor altijd aan Satan, aan zijn praal en aan zijn werken. Ik geef me geheel aan Jezus Christus, de mensgeworden Wijsheid, om achter hem mijn kruis te dragen, alle dagen van mijn leven, en om hem voortaan trouwer te dienen dan tot nu toe (LEW 225).

En in de Ware Godsvrucht zegt hij:

Vóór het doopsel behoorden we als slaven toe aan de duivel. Het doopsel heeft ons werkelijk tot slaven van Jezus Christus gemaakt. Nu moeten we leven, werken en sterven enkel en alleen om voor die Godmens vrucht te dragen, Hem in ons lichaam te verheerlijken en te laten heersen in onze ziel. We zijn immers zijn verovering, het volk dat hij zich heeft verworven, zijn erfdeel. (WG 68; cf. 73)

Het mythologische woord ‘duivel’ of ‘Satan’ drukt uit dat het leven nogal eens wordt beheerst door anonieme machten en krachten die weinig goeds voorspellen, die ons de adem afknippen en ons de moed in de schoenen doen zinken. Soms lijkt dat de normaalste zaak van de wereld waaraan niets te doen valt. Uit de bekoringen van Jezus (Mt 4,1-11) blijkt hoe lastig het is om afstand te houden tot het streven naar macht, hoe verleidelijk het is om het leven te reduceren tot brood en spelen, hoezeer we worden meegesleept door het verlangen om de uitverkorene van God uit te hangen, ons met een beroep op God onverantwoord als een dwaas te gedragen en uit zijn op sensatie. Direct na zijn doop gaat Jezus het gevecht aan met stemmen om zich heen die hem proberen af te houden van de Stem die hij bij de Jordaan had gehoord, en van de Geest die vanaf dat moment zijn hart vervulde. Of we die stemmen wel dan niet ‘duivel’ of ‘Satan’ noemen, is niet belangrijk. Als we ons er maar bewust van zijn dat het geen sinecure is Jezus achterna te gaan, luisterend naar de Stem, gedreven door de Geest van het Rijk Gods.

In verband met het volgen van Jezus Christus gebruikt Montfort allerlei termen door en naast elkaar: ‘volmaakte devotie’, ‘toewijding’, ‘zich offeren’, ‘zich geven’, ‘zich toevertrouwen’. In WG 179 is sprake van “geheel de uwe worden” (“totus tuus”, de lijfspreuk van Johannes Paulus II). Montfort zit niet vast aan een of ander woord. Hij kan variëren, als de ernst van de situatie en de uitdagende provocatie van het Evangelie maar niet verloren gaan. Telkens is duidelijk waar hij naar toe wil: wie zich laat dopen, neemt Jezus tot Meester en Heer, wil zijn spoor volgen en hem trouw zijn. Dat is heel wat anders dan aan de rokken van de duivel hangen. In beide gevallen kan Montfort spreken van slavernij, al is duidelijk dat de duivel de vrije mens probeert in te pakken, terwijl Jezus juist een appel doet op die vrijheid en een bewuste keuze vraagt. De binding aan de duivel leidt tot hoogmoed, verblindings, onstandvastigheid, afgunst, traagheid, oproerigheid (WG 79), tot eigendunk en zelfgenoeg-

zaamheid (WG 88). De binding aan Jezus Christus daarentegen leidt tot bekommernis voor een ander, eenvoud en trouw, enzovoort. (cf. LEW 62) Een gedoopte moet de Kruisdragende Christus volgen en zich bewust zijn van de impact daarvan. Hij voegt niet een detail aan zijn leven toe, maar kiest een nieuwe levenswijze.

In dit verband valt ook het woord ‘liefdeslavernij’ (*‘esclavage d’amour’*). Deze term was in de zestiende eeuw in zwang geraakt in Spanje en van daaruit in Frankrijk terecht gekomen. Bedoeld wordt dat iemand zich vrijwillig aan een ander bindt via een gelofte. Vanaf dat moment weet hij zich verplicht er te zijn voor die ander. Hierbij worden uitdrukkingen gebruikt die doen denken aan de retoriek van middeleeuwse troubadours. In die trant schrijft Montfort onder andere: “Ik lever u over en wijd u toe als slaaf: mijn lichaam en mijn ziel, mijn inwendige en uitwendige goederen, zelfs de waarde van mijn goede werken in verleden, heden en toekomst. Ik laat u een geheel en volledig recht om over mij te beschikken en over al wat mij toebehoort, zonder uitzondering, zoals het u behaagt, tot de grootste eer van God in tijd en eeuwigheid” (LEW 225).

Theologisch gezien, is liefdeslavernij een combinatie van wat Jezus doet bij de voetwassing en van het woord ‘slaaf’ (*‘doulos’*) in het lied van Paulus in Fil 2. De symbolische daad en het theologische gebruik van de term ‘slaaf’ liggen in elkaars spoor. In zijn leven en sterven stelt Jezus zich radicaal in dienst van anderen en zoekt hij niet zijn eigen roem of eer. Om te tonen dat hij zijn leerlingen liefheeft tot het uiterste toe (Joh 13,1) wast hij hun voeten nadat hij zijn kleren heeft afgelegd, zoals in de Oudheid slaven deden als zij aan het werk waren. Jezus doet dit uit volkomen vrije wil, zonder goedkope sentimenten, uit eerbied en respect, onvoorwaardelijk bekommerd om hen die aan zijn zorgen zijn toevertrouwd. In volkomen dienstbare aanhanke-lijkheid en genegenheid. Dat staat in scherp contrast met wat in Fil 2,6 heet: zich via een roof iets toe-eigenen. Dit laatste deden de koningen in Israël die met geweld en mensenverachting de heerschappij naar zich toe trokken (2 Kon 17,7-23). In de dagen van Jezus was het niet anders: “Jul- lie weten dat de volken onderdrukt worden door hun eigen heersers en dat

hun leiders hun macht misbruiken” (Mc 10,42). Is het niet zo tot op de dag van vandaag? Jezus vraagt dat zijn leerlingen er bewust en vrij voor kiezen om te doen zoals hij heeft gedaan. Ze moeten vrij worden van eigenbelang, eigenliefde en eigengereidheid, en zij moeten zich laten leiden door de nederigheid van God (WG 79-82).

Het woord ‘liefdeslavernij’ irriteert en roept misverstanden op. Het wekt echter ook belangrijke herinneringen op; aan de situatie van de Israëlieten in Egypte; aan God die voorgaat naar een nieuw land als een vuurzuil, zoals slaven in oude legers vooropliepen om de eerste klappen van de vijand op te vangen, hetgeen vaak uitliep op een grote slachtpartij; aan Jezus die andermans voeten wast en zodoende aangeeft dat zijn leerlingen alles moeten vermijden wat riekt naar heidense macht. In het christelijke idioom herinneren termen als ‘dienstknecht’, ‘slaaf’ en ‘liefde’ aan de wegen die God, Jezus en Maria zijn gegaan. Montfort is die termen niet uit de weg gegaan, noch in zijn geschriften noch in zijn levenswijze.

Hij ziet de menswording van God in het leven van Jezus als het moment waarop duidelijk wordt dat wij ons niet hoger mogen achten dan een ander. God zelf wordt in Jezus een dienaar. Zo moet iedereen worden: dienaar van anderen. Dat spreekt niet vanzelf, maar het is wel wat Jezus doet. Dat zien we terug in de levenswijze van Montfort; hij is bezorgd om armen en zieken, zonder zich te gedragen als een gegoede clericus of als een vriend van vooral de rijken. Dat hij vanwege deze levenskeuze aan de kant wordt geschoven, kan hij van de ene kant moeilijk begrijpen: het gaat toch om Gods weg! Van de andere kant begrijpt hij die miskenning heel goed: het is de Zoon niet anders vergaan. Zo komt hij tot een herwaardering van alle waarden. Hij zegt vaarwel aan het denken over God, Messias en Maria op basis van een al te simpel en goedkoop verlangen naar heerlijkheid en glorie.

Omwille van de ander

Wie vrij is van de gerichtheid op zichzelf en van valse illusies omtrent God, kan er echt voor anderen zijn. Voorop staat dan immers niet langer het eigenbelang, maar het verlangen om mee te gaan met de wijze waarop God volgens de Bijbel bekommerd is om het wel en wee

van anderen, uiteindelijk van heel de wereld. Dit vraagt dat christenen laten zien dat het in het leven niet aankomt op rijkdom en een hoge positie, maar op leven als een arme en in dienst van de armen. In de arme wordt de kwetsbare positie van iedere mens duidelijk. Daarmee identificeert Montfort zich met (de navolging van) Jezus. Hij wil dat er een einde komt aan de sociale uitsluiting ten gevolge van de economische armoede op het Franse platteland en dat iedereen als een waardevol iemand tegemoet wordt getreden. Dat is een wezenlijk element in het Evangelie dat Jezus in de naam van God heeft verkondigd en voorgeleefd.

Het doel is niet dat de armen rijk worden op de manier van de rijken; zij moeten rijk worden bij God (Lc 12,21). Wat dat inhoudt, komt naar voren in de bede uit het Onzevader: “Geef ons heden ons dagelijks brood (wat we vandaag nodig hebben)”. Dat staat haaks op het alsmear verzamelen uit angst om op zekere dag niets meer te hebben. Zo leven de rijken en ze indoctrineren daarmee de armen, zodat iedereen op die manier gaat denken en leven. De rijken spelen dezelfde rol als de duivel in de bekoringen van Jezus; ze suggereren dat je pas iemand bent als je van stenen brood kunt maken. En menige arme wordt daardoor gefascineerd.

Bevrijdingstheologen uit de Derde wereld hebben erop gewezen dat niet alle armen in die val trappen. Net zoals ten tijde van het Oude Testament zijn er ook nu armen die ervoor kiezen om hun levensvreugde te ontlenen aan onderlinge solidariteit, geïnspireerd door de eenvoud en de nederigheid van God en gefascineerd door de overtuiging van Jezus dat de armen dichterbij het koninkrijk van God staan dan de rijken. Op grond daarvan ontstaat een nieuwe visie op wat christendom is of zou moeten zijn. Aloysius Pieris uit Sri Lanka zegt daarover: “Door ervoor te kiezen om in Jezus zijn Zoon arm te worden geboren (2 Kor 8,9; Fil 2,6-8) heeft God een nieuw volk verzameld dat uit twee categorieën van armen bestaat: zij die ervoor kiezen de arme Jezus na te volgen (Mt 19,21) en zij die vanaf hun geboorte of om een andere reden arm zijn en daarin Christus vertegenwoordigen (Mt 25,31-46)”.¹⁵ De eerste categorie dient betrokken te zijn op de tweede, maar moet ook bereid zijn om van de armen te leren. Zoals Jezus leert van de arme weduwe die een penning in een offerblok gooit (Mc 12,41-43). Hij acht zich niet boven de armen verheven, maar identificeert zich met hen en wordt daardoor zelf het slachtoffer van onderdrukking en onrecht. Hij keert zich tegen levenswijzen waarin ongelijkheid, angst en concurrentie de boventoon voeren, en roept op om te leven als de vogels in de lucht en de bloemen op het veld (Mt 6,24-34). Het leven/

samenleven mag niet worden beheerst door de mammon. Wie zich laat dopen, kiest ervoor om in Gods Naam van de armen te leren en met hen arm te worden, zo nodig ten koste van het eigen leven.

In de laatste tijden

De nederigheid van God is voor Montfort als een visioen dat dringend noodzakelijk in vervulling moet gaan. Om zich heen ziet hij hoezeer het leven uit het lood raakt als andere uitgangspunten en motieven de overhand hebben. Dan gaat het niet alleen de armen niet goed, maar ook de rijken niet. Mensen vinden alleen dán de zin van hun leven als ze kiezen voor nederigheid.

In dit licht beleeft Montfort zijn levensdagen alsof de laatste tijden zijn aangebroken. Zonder dat hij enige berekening van dat apocalyptische moment maakt, neemt hij de situatie van het leven in zijn tijd zeer serieus. Het is de hoogste tijd om zich te bekeren en écht te geloven in de Blijde Boodschap dat God een dienende mens wordt om van ons goddelijke, dat wil zeggen: dienstbare mensen te maken. Slechts dan wordt het rijk Gods doorslaggevend realiteit, wordt de authentieke glorie van God erkend, komt er vrede op aarde en is er toekomst voor de mensheid. Bij het Evangelie past geen burgerlijk christendom, geen gezapige kerkelijkheid. Maar ook niet een fanatiek christendom dat geweld niet schuwt. Montfort hitst mensen niet op, maar vraagt hen om de zachtmoedige weerbaarheid en dienstbaarheid van Jezus en Maria na te volgen, zoals hij zelf deed in de moeilijke perioden waarin hij meer dan eens verzeild raakte.

Montfort kijkt naar het leven om zich heen met profetisch-apocalyptische ogen. De duivel verdubbelt naar zijn overtuiging zijn aanvallen (WG 54; WG 50,51) met hulp van zijn trawanten (WG 48; WG 50). Dat is niet nieuw; zo is het altijd geweest. Ook nu zal God – zo gelooft en hoopt hij – apostelen van de laatste tijden wekken die anders zijn dan de meeste priesters en klerken (WG 58). In de loop der jaren ziet Montfort steeds scherper dat afgoderij niet enkel een theoretische zaak is; ze bestaat er ook in dat mannen en vrouwen terechtkomen in nieuwe vormen van slavernij, omdat de leiders van maatschappij en kerk hen behandelen alsof ze niets waard zijn. Jezus daarentegen legt juist eerbied voor hen aan de dag. Hij probeert hen ervan te doordringen dat ze geroepen zijn om als beeld van God te leven, niet meer en niet minder. De aanwezigheid van God of van Christus in de arme vraagt dat

er een einde wordt gemaakt aan alle ideologische constructies en aan alle praktijken die niet in dienst staan van de kinderen Gods.

Vooraf “in de laatste tijden” moet Maria volgens Montfort bekend worden “in haar nederige slaven en onaanzienlijke kinderen” die verdrukt en vertrapt worden, maar die in Gods ogen groot en verheven in heiligheid zijn (WG 54). Wie Maria vereert, moet samen met haar voor Jezus Christus kiezen in zijn armoede, nederigheid, wereldverachting en liefde en de eenvoud en versterving van Jezus Christus weerspiegelen (WG 59). De devotie tot haar is in de laatste tijden noodzakelijk, om ten volle Jezus Christus te vinden en Hem innig lief te hebben en trouw te dienen (WG 60-62). Zij is immers door de genade omgevormd in Jezus (WG 63), zij is één met Hem; zij bemint hem vuriger en volmaakter dan wie ook. Jezus Christus is de vrucht en de glorie van Maria (WG 77). In hen beiden is het verbond van God met de mensen eindelijk tweezijdig van strekking geworden.

De Mariadevotie helpt om in de laatste tijden resoluut de kant van God te kiezen. Montfort plaatst haar nadrukkelijk in het kader van de hoop dat de wereld van gedwongen slavernij en ellende spoedig ten einde komt. Dan zullen de dienaren, slaven en kinderen van Maria voor anderen “de goede geur” van Jezus Christus zijn (WG 56). Voor de groten, rijken en hoogmoedigen daarentegen zijn ze echter als een dodelijke walm (WG 56; cf. 2 Kor 2,15-16). Montfort plaatst de Mariadevotie midden in de strijd die volgens Gen 3,15 aan de gang is tussen de vrouw en de slang (WG 51; WG 54; BB 12; RM 61). Christus en Maria gaan daarin voorop. Er is geen tijd te verliezen. De Mariadevotie is meer dan ooit nodig (WG 55; 90; 114). Montfort is zich terdege bewust van de ellende waarin de armen verkeren, de hongersnood, de kindersterfte, de ziekten. Ondertussen baden de rijken in weelde en kijken ze niet verder dan hun neus lang is; het gaat hen immers goed! Volgens hem ligt de oorzaak hiervan in de teloorgang van de christelijke levensvisie bij de clerus, bij de rijken en ook bij de armen zelf, die de weg kwijt zijn omdat niemand hen bij de hand neemt. Het is niet gemakkelijk het tij te keren. Waar hedendaagse historici de situatie van kerk en maatschappij in Frankrijk in de zeventiende eeuw als redelijk goed beoordelen, is Montfort een andere mening toegedaan.¹⁶ In BB 5 bidt hij met de allure van Jeremia: “Heel de aarde is verwoest, de goddeloosheid zit op de troon. Uw heiligdom is ontwijd; wat afschuwelijk is in uw ogen, drong door tot in de tempelruimte.” De apostelen van de laatste tijden moeten er terdege rekening mee houden dat ze in hun missies op verzet stuiten; dat is “een uitvloeisel van de vijandschap die God

zelf heeft gesteld tussen de uitverkoren kinderen van de heilige Maagd en het verdoemde geslacht van de slang” (RM 61, cf. Openb 12). “De mannen en vrouwen die aan de allerheiligste Maagd toebehoren zijn altijd al vervolgd, en dit zal in de toekomst nog erger worden” (WG 54). Montfort bidt om “een groot eskadron dappere, onverschrokken soldaten van Jezus en Maria, zowel mannen als vrouwen, die de wereld, de duivel en de bedorven natuur bestrijden in de hachelijke tijd die meer dan ooit op komst is” (WG 114). “In de laatste tijden zal Maria ten volle bekend worden, niet vaag of abstract, maar juist in haar barmhartige activiteit ten gunste van de zondaars, haar strijd tegen de vijanden van God en haar bijstand aan de getrouwe leerlingen van Jezus Christus.”¹⁷ Montfort kan niet geloven dat Maria niet wordt geraakt door het leven in zijn dagen. “De Apostelen van de laatste dagen zullen de allerheiligste Maagd bijzonder zijn toegedaan en met haar inzichten verlicht ... en door haar geest geleid worden” (WG 48).

Montfort spreekt niet van een nieuwe, derde periode in de geschiedenis, een periode van de Geest ná die van de Vader en de Zoon. Hij blijft christocentrisch denken en houdt vast aan de eenheid van Vader, Zoon en Geest. Volgens BB 16 komt in de verschillende fasen van de heilsgeschiedenis niet telkens iets anders naar voren, maar hetzelfde dat zich steeds meer ontvouwt, vergezeld van bittere strijd. In verband hiermee zegt Montfort wél dat de op nederigheid gebaseerde barmhartigheid, kracht en goedgunstigheid van Maria meer bekend moet worden (WG 50). In haar gezelschap worden mensen echt vrij en komen ze tot naastenliefde zonder zelfingenomen of eigenzinnig te worden of zich op de borst te kloppen. (WG 169-181) In de laatste tijden moeten deze deugden op de voorgrond staan. Bij de wederkomst van Christus zal blijken dat de eenvoud en dienstbaarheid van Maria ware grootheid is. (WG 158)

Met Maria, de nederige dienaress

De spiritualiteit van Montfort staat in het teken van Maria’s reactie op de engel: “Hier ben ik, de dienaress (‘doulè’) van de Heer; mij geschiede naar uw woord” (Lc 1,38). In tegenstelling tot Lucifer (WG 53) en de kinderen van de wereld (WG 54) “bleef zij trouw aan God; de slang vermocht niets bij haar”(WG 89). Zij liet zich volkomen leiden door het verlangen van God om een helper van de mens te zijn. Montfort zegt dat we alles moeten doen met, in, door en voor deze Maria (MG 28), die echt is meegegaan met Jezus, de mensgeworden Wijs-

heid die de wil van de Vader doet opdat niemand verloren gaat (Joh 6,38-39). Lucas wijst met opzet op deze Maria aan het begin van het Evangelie. Wie – anders dan zij – weigert in te stemmen met de nederigheid van God, kan het Evangelie niet begrijpen en slaagt er niet in om andermans voeten te wassen in respect, eerbied en genegenheid. Slavenwerk, maar wel vrijwillig, gegrepen en geïnspireerd door de weg die Jezus en Maria zijn gegaan. De nederigheid van Maria is authentiek, omdat zij samengaat met andere deugden. Maria laat aldus de door God beoogde strekking en dynamiek van het leven zien: het beste van anderen laten gedijen, je niet laten meeslepen door drift of minachting, je handelen niet laten bepalen vanuit een sfeer van geweld, afgunst of verraad. Nederigheid ofwel armoede van geest vraagt om meeleven, vredelievendheid, hulpvaardigheid, eenvoud, matigheid, zuiverheid van hart. Opgegroeid in de leerschool van de oudtestamentische armen, beseft Maria dat mensen slechts zichzelf worden als ze in staat zijn nederig op anderen betrokken te zijn. Haar eigen nederigheid culmineert onder het Kruis, waar zij instemt met Jezus' dood voor anderen. Op grond van deze op God gebaseerde onbekommerdheid om zichzelf staat zij gracieus in het leven: Christus achterna, de arme van geest bij uitstek tot de dood toe, de nieuwe mens die ons uitnodigt “niet langer alsmaar bezig te zijn met onszelf, maar onze volheid in God te zoeken en zo tot volmaaktheid te komen” (WG 82). Deze vrouw geeft Jezus als moeder aan zijn leerlingen.

De Nieuwe Eva grijpt niet naar de appel die haar volgens de duivel gelijk zou maken aan een eigengereide God (Gen 3,5). Integendeel, zij volgt haar zoon die zich vrijmaakt van alle duivelse ideeën over de verhevenheid, grootheid en almacht van God. “Jezus Christus heeft uit liefde tot ons de gestalte van een slaaf aangenomen. Dat deed ook de heilige Maagd; zij noemde zichzelf dienstmaagd en slavin van de Heer” (WG 72). Ze was zonder hoogmoed, verblinding en wispelturigheid (WG 79), niet zelfingenomen en zonder eigendunk. De kern van de door Montfort bepleite devotie is, dat Maria in het spoor van Jezus echte naastenliefde mogelijk maakt (WG 171). En wel op grond van haar “diepe nederigheid” (LEW 107): nederigheid *jusqu'au néant*, waarin zij zich volledig wegschenkt. WG 25 zegt dat Maria zich heeft verborgen “tot op de bodem van het niets” (*jusqu'au fond du néant*). Dit doet denken aan Jezus die zich heeft vernederd tot de dood aan het kruis (Fil 2). De combinatie van nederigheid en nietigheid is ook te vinden in C 41,12-13.

Zij heeft zich volgens Montfort niet laten voorstaan op een bepaalde deugd of schoonheid,

maar is in alle opzichten een dienaar geworden die eer geeft aan God en er voor anderen is. Zij liet zich volledig bepalen door de nederigheid van God die slechts wil dat mensen tot authentiek leven komen. In deze zin spreekt Montfort regelmatig over haar nederigheid die weerspiegelt wie de Zoon ten diepste is: degene die zichzelf is door dienstbaar aan anderen te zijn.

Wie deze Maria echt vereert, houdt dan ook niets voor zichzelf en rekent zichzelf niet rijk. In de juridische vaktaal van de achttiende eeuw heet dat: ze beroepen zich niet op “de voldoenings- en verkrijgingswaarde van hun goede werken” (WG 122) noch op hun “verdiensten, deugden en goede werken van verleden, heden en toekomst” (WG 121). Er is niets te bespeuren van gekoketteer met goede werken. Wie Maria authentiek vereert, leeft immers niet ter meerdere eer en glorie van zichzelf. Hij of zij wil alles beleven vanuit de spiritualiteit van haar die niets voor zichzelf houdt en totaal betrokken is op Gods menslievendheid. Net zoals Maria wil men er voor anderen zijn: onbaatzuchtig, zonder berekening, zonder op enig moment het eigen ik in de hoogte te steken. Maria is volledig meegegaan met Gods verlangen om voor mensen een helper te zijn. Pas als de zelfingenomenheid in iemand verdwijnt, kan hij er echt voor een ander zijn, omdat hij zonder eigenbelang is.

Vanwege dit accent noemt Montfort zijn devotie uniek. Het effect ervan is, dat men in nederigheid uitgroeit conform Fil 2 (WG 213-223). “Dan zal de nederige Maria u haar diepe nederigheid meedelen, waardoor u niet uzelf belangrijk zult vinden, anderen daarentegen wel.” Daardoor verdwijnt alle angstvalligheid en de vrees om het leven te verliezen en ontstaat er een vertrouwelijke omgang met God. Enkel wie nederig en eenvoudig van hart wordt, eert God op volmaakte wijze. De stille, eenvoudige en nederige aanwezigheid van Maria vanaf het begin van Jezus’ leven tot en met zijn dood en daarna te midden van zijn leerlingen, zonder grootspraak en zonder sensatiezucht, is het criterium om echte van onechte devotie te onderscheiden.

Een authentieke Mariavereerder zal haar deugden navolgen, standvastig, volhardend en belangeloos (WG 105-110). Om écht te blijven moet degene die naar haar kijkt, altijd één oog richten op Jezus Christus. Maria is immers niet alleen de moeder, maar ook de dochter van haar eigen zoon (Dante, *Paradiso* 33,1). Ze laat zich door zijn Messiaanse nederigheid bepalen. Uiteindelijk is Mariadevotie voor Montfort niets anders dan “voorbereiding op het

Rijk van Jezus Christus” (WG 227). Dat houdt in dat zij noch bij Maria begint, noch bij haar eindigt. Slechts vanuit aandacht voor God en in het licht van Christus licht haar gestalte authentiek op. Wie haar wil leren kennen, moet constant heen en weer gaan tussen haar en hem. “Wilt u de moeder doorgronden, doorgrondt dan de Zoon” (WG 12). Zij weerspiegelen elkaar, zonder identiek te zijn en zonder dat er een tegenstelling tussen hen is. Daarbij waarschuwt Montfort tegen een innerlijkheid die niet daadwerkelijk wordt, en tegen daden die uiterlijkheden blijven. Hij onderstreept dat het omvormingsproces op de wijze van Maria een hele worsteling is. Niemand wordt perfect geboren. Ook als iemand spontaan tot vroomheid neigt, loeren er allerwegen gevaren. Het is niet eenvoudig om naar Gods maatstaven een dienstbaar mens te worden.

Hoe dat omvormingsproces verloopt, blijkt in de opzet van Montfort voor een retraite van ongeveer een maand (WG 227-233). Het doel ervan is “zich via Maria met de geest van Jezus Christus laten vervullen” (WG 227). Eerst moet men zich gedurende twaalf dagen bewust worden van het verschil tussen de wereldse geest en de geest van Jezus Christus. In de week daarna “moet men om zelfkennis vragen en tot berouw over zijn zonden komen”, en wel “in een geest van nederigheid” (WG 228). Het gaat om zelfkennis, kennis van God en besef van de Geest – het een kan niet zonder het ander. De volgende week “moet men zich beijveren om de heilige Maagd te leren kennen” (WG 229), het oog gericht op de heilige Geest. In de laatste week gaat het weer om de kennis van Jezus Christus; men moet voortdurend bidden: “Heer, laat mij U kennen!” (WG 230). Tenslotte volgt de toewijding, die schriftelijk wordt ondertekend en wordt bezegeld door een aalmoes te geven of een kaars aan te steken. Jaarlijks, maandelijks of beter nog: dagelijks moet men herhalen: “Ik ben helemaal van u en al wat ik bezit behoort u toe, beminnelijke Jezus, door Maria, uw heilige moeder” (WG 233).

Zonder een zuiver besef van God en van Christus vliegt de Mariadevotie dus uit de bocht. Daarom is eerder, in de Hoofdstukken twee en drie, gewezen op het specifieke van de christelijke beleving van God en op de weg die Jezus is gegaan. Als de Mariadevotie die sporen volgt, gaat er een sterke impuls van haar uit en versterkt de Nieuwe Eva het Evangelie van de Nieuwe Adam. Ook ten opzichte van Maria spreekt Montfort van liefdeslavernij, van een radicale vereniging die gebaseerd is op het besef van eigen nietigheid en van Maria’s nederige dienstbaarheid. Maria en Jezus zijn daarin één, maar niet identiek. In de Bijbel

zijn geen twee mensen hetzelfde. Ook aartsvaders, wijzen en profeten niet. Wel gaat men in elkaars spoor, zonder dubbelgangers of sjablonen van elkaar te worden. Men vermeedert elkaars vreugde, omdat ieder volgens de eigen roeping op weg gaat, samen met anderen. Daarbij blijft men elkaar danken, in ere houden en herinneren. Daarom moeten we niet zeggen “de God van Abraham, Isaak en Jacob”, maar “de God van Abraham, van Isaak en van Jacob”. God begint met elk mens een nieuw verhaal, al staat dat niet volkomen los van anderen. Wie we zijn en hoe we ons ontwikkelen, hangt ten positieve of ten negatieve samen met mensen van vroeger en van nu. Niemand staat helemaal op zichzelf, ook Jezus niet. Zonder oudtestamentische teksten is hij onbestaanbaar en onkenbaar. Zonder het Oude Testament of de leerschool en het nabuurschap van Israël komen we niet bij de reële Jezus uit. En ook niet zonder zijn moeder, zegt Montfort.

Montfort noemt de toewijding aan Maria “hypothetisch noodzakelijk” (WG 39; 63). Gevoelig voor de vrijheid van God en verwonderd over Gods wegen, lijkt hij huiverig voor theologische redeneringen die volgens een stringente logica zijn opgezet. Hij staat te dichtbij het concrete leven met zijn wisselvalligheden en zijn wonderlijkheden en hij heeft vooral een te scherp besef van Gods ondoorgrondelijkheid om bij alles en nog wat te zeggen: ‘Zo is het en het kan niet anders!’ Ten aanzien van de fundamentele geloofsartikelen (Triniteit, Incarnatie, Kruis en Verrijzenis) legt hij een grote eerbied en volgzzaamheid aan de dag. Bij andere artikelen is hij voorzichtiger en terughoudender. Zonder zó scrupuleus te worden dat hij het zwijgen ertoe doet. De hoogte en diepte van Gods liefdevol ageren en reageren geven hem echt te denken, zonder dat hij het in een strikt systeem vat. Als hij de Bijbel leest, wordt hij geraakt door de manier waarop Maria door God geroepen wordt. Even verrassend als dat Abraham, Jacob of Israël, Mozes en anderen geroepen worden en ons de weg wijzen. Daar kan en wil hij niet doof voor zijn. Terwijl het Woord van Jezus Christus en het Vuur van de Geest strikt noodzakelijk zijn om als christen in de volheid van God te leven, helpt Maria om te onderkennen wat Jezus beweegt en hoe de Geest werkzaam is.

Maria komt in de Bijbel niet als een donderslag bij heldere hemel ter sprake. Gen 3,15 spreekt al van vijandschap tussen de slang en de vrouw. Nog eerder, in Gen 2,20, maakt God voor Adam een vrouw die bij hem past. En later in Genesis staan naast de aartsvaders een aantal aartsmoeders. In deze lijn verschijnt ook bij de Tweede Adam een Nieuwe Eva op het toneel. Waar de eerste Eva met de eerste Adam het oor liet hangen naar de slang, luistert de Nieuwe Eva met de Tweede Adam naar de Stem uit de hemel en tonen zij samen de kunst van het leven in eenvoud en dienstbaarheid. Wie eenmaal oog krijgt voor deze patronen, raakt erdoor geboeid en legt zijn oor erbij te luisteren. Voorzichtig en terughoudend om de tere lijnen niet te forceren, maar zonder blind te zijn voor de aanwijzingen en zienswijzen die in de Bijbel oplichten.

In de eenheid tussen Maria en Jezus staat, zoals gezegd, hun geestelijke verwantschap op de voorgrond en niet hun biologische band. De biologische band wordt niet ontkend, maar is doordrongen van de geestelijke en daarom niet het uitgangspunt van het denken en ervaren. Maria omgeeft Jezus met haar spiritualiteit en hij haar met de zijne. Zonder identiek aan elkaar te worden, staan ze ook weer niet los van elkaar. Beiden hebben hun wortels in het Oude Testament, en in het Nieuwe Testament zijn bij haar trekken van hem, en bij hem trekken van haar te herkennen. Haar plaats in de kring van zijn leerlingen is een aanwijzing voor de intensiteit waarmee zij met elkaar verbonden zijn. Net zoals Jezus, “laat Maria zich door de Geest van God leiden” (WG 258), door de Geest van de trinitaire God die met zijn creativiteit en dynamiek bekommerd aanwezig is in onze verwarde en verwarrende wereld. Ze hebben dezelfde oriëntatie en dezelfde focus en zijn beide bekommerd om het wel en wee van het leven om zich heen.

Daarin gaat Jezus uitdagend ver. Er is een hele leerschool nodig om hem te begrijpen. Daarom wordt in het Nieuwe Testament telkens teruggegrepen op oudtestamentische figuren, teksten en gebeden. Montfort twijfelt er niet aan dat we gelijkvormig aan Jezus Christus worden (WG 120), als we aanleunen tegen Maria. Van concurrentie tussen hen is bij hem geen sprake. God wil ons zijn volkomen vrije en gratuite nabijheid laten welgevalen. Aartsvaders, wijzen en profeten zingen ons dat toe. Met daarin glansrollen voor Jezus en Maria die elkaar niet willen overtroeven, maar aanvullen en versterken *ad maiorem Dei gloriam* (tot meerdere eer en glorie van God). De Bijbel gaat daar zodanig mee om, dat de ene figuur soms wordt getekend vanuit de andere figuur. De bedoeling is niet het precieze historische

wie en wat van elke individuele figuur afzonderlijk te reconstrueren, maar om te getuigen van de vele onderscheiden en toch samenhangende manieren waarop God tot ons spreekt (cf. Hebr 1,1).

Dit ineenvloeien van personen die samen Gods lof verkondigen en het Evangelie kleur geven, verschilt van het denkmodel waarin de afstand tussen God en mens via deze en gene moet worden overbrugd. Zo redeneert Montfort soms ook, bijvoorbeeld in WG 83-86. In de context van menswording en *kenosis* is het echter God zelf die de afstand overbrugt op velerlei wijzen. Bij deze pedagogie van God past de overtuiging en de ervaring van Montfort dat Jezus en Maria ieder op een eigen manier wijzen op de geloofsweg die we hebben te gaan. Theologische constructies over samenhang en onderscheid daaromtrent zijn aardig, maar nog veel meer benadert hij een en ander in een sfeer van diepe dankbaarheid. We komen daarbij soms tot logische constructies: ‘Het was zo en het had niet anders gekund!’ Maar dat zijn slechts broze vaten (2 Kor 4,7 geciteerd in WG 87) waarin we onze dankbaarheid uitdrukken. Ze mogen niet tussen de genade van God en onze dankbaarheid in gaan staan.

De af- en aanhankelijkheid van Jezus ten opzichte van Maria hoort bij Gods pedagogiek. Aan Jezus’ roeping en zending gaat een lange verbondsgeschiedenis vooraf. Hij is niet een volstrekt nieuw begin, maar staat in de lijn die begint met de schepping van hemel en aarde. Wat wij de schepping noemen, heet in Gen 1 het proces van scheiden en afbakenen, van ordenen en structureren, van chaos overwinnen en vrede stichten. De context van Gen 1 is niet dat er nog niets is, maar dat er chaos heerst. In die chaos wil God orde scheppen. Wat die chaos inhoudt en waar hij vandaan komt, maar ook hoe God haar bestrijdt, wordt concreet in het vervolg van de Bijbel. Jezus wordt geboren in die lijn, die hij volgens Lucas niet in het minst van Maria leert. “De mensgeworden Wijsheid heeft zich niet rechtstreeks aan de mensen willen schenken, al had zij dit kunnen doen, maar door de allerheiligste Maagd. Niet als volwassene, op niemands hulp aangewezen, is de Wijsheid in de wereld willen komen, maar als een arm klein kind dat van zijn moeder onderhoud en verzorging moest krijgen” (WG 139). “Jezus heeft het leven genomen in haar hart en in haar deugden” (C 40,35). Niet enkel via de moedermelk, maar vooral via haar gelovige levenswijze. De voorstellingen van de Madonna Lactans, de zogende moeder met haar kind, wil vooral dit laatste uitdrukken. Wie let op Maria’s oriëntatie op God en de wereld, krijgt een ander zicht op Jezus dan wanneer er geen aandacht voor haar is. Als geloofsfiguur is zij het beste commentaar en de

beste begeleiding bij zijn spreken en handelen. Als Montfort spreekt over Jezus' afhankelijkheid en gehoorzaamheid jegens zijn moeder, heeft dit hierop betrekking. Zo ook als hij zegt dat de verrezen Christus in de hemel nog steeds afhankelijk van haar is (LEW 205). Dat moet goed worden verstaan: "Zij geeft Hem geen bevelen zoals een aardse moeder dat soms doet bij een kind dat haar ondergeschikt is" (WG 27).

Volgens Montfort komen we op eigen kracht nauwelijks of niet aan de compassie van Christus toe. Daarom wijst Christus aan het Kruis naar zijn moeder; we moeten haar gezelschap zoeken en ons door haar laten helpen. Zij leidt ons dan naar Christus. Als we het gezelschap van Jezus zoeken, wijst hij ons op haar. Alleen aan de hand van de Nieuwe Adam en de Nieuwe Eva samen vinden we de weg naar het rijk Gods. Voor Montfort is de nevenschikking van Jezus en Maria geen probleem, omdat voor hem vaststaat dat Maria oneindig ver beneden haar Zoon staat die God is (WG 27), zonder dat dit in de context van *kenosis* leidt tot gevoelens van superioriteit. Op geen enkele manier is er sprake van dat Maria superieur ten opzichte van Jezus is.

In 1964 schreef Bas van Iersel dat Maria in het Nieuwe Testament niet genoemd wordt in de oerverkondiging over de publieke dimensies in leven, sterven en verrijzen van Jezus (Hand 2-13), maar in teksten over de innerlijke vroomheid die nodig is in het volgen van Jezus. In het Magnificat blijkt "dat zij Israël personifieert als een van de armen van Jahweh, die – zonder erg in aanzien te zijn bij de leidende kringen – hun eenvoudig leven leidden, uitgaande van hun vertrouwen op God, en die juist in dat vertrouwen beloond worden doordat God hun genade schenkt." Dit sluit geheel aan bij de dialoog met de engel, die Maria de 'hoogbegenadigde' noemt en bovendien zegt: 'Gij hebt genade gevonden bij God'".¹⁸ Dit komt overeen met de nadruk die Montfort legt op het innerlijk karakter van de devotie tot Maria. Die acht hij in lijn met de Schrift "noodzakelijk" om een waarachtige leerling van Jezus te zijn en tot een authentieke beleving van God te komen. Zonder dat deze innerlijkheid leidt tot wereldvreemdheid of afkeer van de wereld. In het Magnificat gaat de innerlijkheid samen met een positief-kritische opstelling ten aanzien van maatschappij en politiek. Zoals in de doop van Jezus zijn relatie tot God en Gods relatie tot hem nadrukkelijk een innerlijke component hebben, maar onmiddellijk uitlopen op een sterke betrokkenheid op het moeizame leven in Galilea, Juda en Jeruzalem. Later, met name in Joh 19 en Hand 1, krijgt Maria nadrukkelijk een plaats in het leven van de oerkerk: het radicale volgen van Jezus verloopt het

beste, als de leerling zich laat gezeggen door de spiritualiteit van Maria, die Jezus ten einde toe is gevolgd.

Dit vraagt dat we ons normale waardepatroon en de normale trant van redeneren en argumenteren achter ons laten. We gaan namelijk nogal gemakkelijk uit van tegenstellingen en concurrentie. Jezus en Maria lopen elkaar niet voor de voeten! De belangrijkste reden voor de specifieke Mariadevotie van Montfort is dat zij op haar eigen wijze naast Jezus volmondig, bewust en vrij de menswording en de *kenosis* van God beaamt. Bovendien heeft Jezus die weg mede van haar geleerd en daarom geeft hij haar aan de beminde leerling als moeder. “Ook wij moeten ons volkomen laten omsluiten en leiden door de nederigheid van Maria, zonder enig voorbehoud” (WG 157). Mits we die nederigheid niet opvatten als bedeesdheid of als wereldvreemdheid. Maria zingt met het nodige lef haar Magnificat en haar positie onder het Kruis is een teken van haar radicale keuze voor de weg die Jezus in Gods naam en omwille van anderen is gegaan. In het licht van Gods nederigheid kiest zij voor daadwerkelijke solidariteit, zonder bedreigen en bedriegen.

In authentieke nederigheid

Montfort plaatst zijn apostolaat en zijn spiritualiteit in het kader van de hernieuwing van de doopbeloften. Daarbij herinnert hij telkens aan de weg van Jezus en Maria, waarmee de christenen als enkeling en gezamenlijk hebben ingestemd. Wie in het spoor van Jezus is gedoopt, moet hem navolgen, net zoals Maria heeft gedaan. De gedoopte mens mag zich niet laten leiden door de kuren en neigingen het eigen kleine ik, maar moet beeld worden van de nederigheid God. “Tot vergeving van zonden,” zegt de geloofsbelijdenis: zonder het oor te laten hangen naar de duivel, en door tweedracht, nijd en strijd uit de wereld te helpen. Met de fierheid waarvan het Magnificat spreekt; zonder anderen te kleineren of op te zadelen met minderwaardigheidsgevoelens, maar door in eerbied en respect met hen om te gaan, oprecht bekommerd om het leven van de enkeling en van de samenleving.

In een wereld waarin het geweld door technische hoogstandjes steeds verwoestender wordt, is aandacht voor de typische fierheid van Jezus en Maria meer dan ooit noodzakelijk. “In God is geen geweld,” schreef een onbekende christen aan een zekere Diognetus in de tweede eeuw. De auteur zegt dat Christus niet gekomen is om op te treden als een tiran die anderen vrees en angst aanjaagt, maar om zachtmoedig en barmhartig te redden door te

overreden, zoals God die geduldig, welwillend en goed is, vrij van toorn. Zijns inziens ligt de christelijke vreugde “niet in heersen over de naaste of in meer willen hebben dan de zwakere, noch in rijk zijn of in geweld plegen jegens een behoeftige... Wie de last van de naaste op zich neemt, een minder bedeelde goed wil doen met dat waarin hijzelf beter af is, wie door weg te geven wat hij van God ontvangen heeft als God wordt voor de behoeftige, die is een navolger van God”.¹⁹ Dat is in de geest van Montfort. Hij uit zich zelden expliciet in deze bewoordingen, maar zegt in LEW 53 dat Gods Wijsheid “lieflijk in haar gedrag is, zonder enig geweld te gebruiken”. Dat is een fraaie omschrijving van de nederigheid van God.

Epiloog

Het is een spontane neiging om God direct in verband te brengen met grootsheid, verhevenheid en macht. Er wordt vaak gezegd dat God van doen heeft met macht over alle werkelijkheid. Anderen zeggen: ‘Iets groter dan God kunnen we niet denken; anders gaat het toch niet over God; dat is toch logisch!’ Het is dan ook niet vreemd om Jezus tot een groot iemand te maken, een wijze bij uitstek, een wonderman, een allesweter en alleskunner. Hij is immers God! Of kloppen dit soort redeneringen en spontane invullingen niet?

In dit boekje is geleidelijk steeds meer afscheid genomen van die logica. Ze zet ons op het verkeerde been omdat zij geen houvast geeft om om te gaan met onze broosheid, breekbaarheid, fragiliteit en sterfelijkheid. We willen groter zijn dan we zijn en spannen God voor de kar van dat verlangen. Met als gevolg dat dit verlangen almaar groter wordt en dat we niet rusten voordat tenminste één iemand onderdanig aan ons is, het liefst een hele massa. De cultuur van vooruitgang en steeds meer groei ten koste van alles past daar uitstekend in. Zelfs het bange vermoeden dat er een eind komt aan de groei en dat we flinke stappen terug moeten doen, kan geen einde maken aan de grootheidswaan. We kunnen die droom helaas niet opgeven!

Toch is de honger naar steeds meer, steeds groter en steeds machtiger van oudsher bestempeld als de oorzaak van alle ellende. “Het begin van de zonde is gelegen in de hoogmoed” (Sirach 10,13). Zij brengt ons hoofd en ons hart op hol. De Toren van Babel kon niet hoog genoeg zijn. In de lange traditie over de Zeven Hoofdzonden wordt de *superbia* (het streven om super te zijn) de oerzonde genoemd. Tot in de kunst van vandaag.²⁰ Op een 17^e-eeuwse kopergravure van Lucas Vorsterman krijgt Lucifer, Gods mooiste engel, tijdens zijn val uit de hemel steeds duivelser trekken. De reden van zijn verworping is de weigering om in te stemmen met de bekommernis van God om de mens, een bekommernis die culmineert in het uur waarop de Zoon zijn leven geeft voor de kinderen van Adam. De nederigheid van God is voor Lucifer onverdraaglijk. Hij wil het kruisbeeld van de muur trekken. Zo kan en mag een God niet zijn! Nietzsche zegt het in *De antichrist* zo: “Deus qualem Paulus creavit, Dei negatio – de wijze waarop Paulus God heeft geschapen, is de ontkenning van God”.

In de laatste eeuwen is het contrast tussen de hoogmoed van Lucifer en de nederigheid van God op de achtergrond geraakt. De oorzaak van alle ellende wordt gezocht in de *hybris* (Icarus), de egocentrische ijdelheid (Narcissus), de groteske uitwassen van de lichaamscultuur of in het verlies van de menselijke maat in het bovenmatige uiterlijk vertoon van de High Society. De hoogmoed voert nog steeds de regie, en er lijkt geen remedie meer voor, geen aanwezigheid van een God die een andere richting wijst. “Laten we eten en drinken. God is dood – en morgen wij ook!” Menig kunstenaar laat vooral de leegte zien. Er lijkt geen ander perspectief te zijn. Of daagt in de schrikwekkende leegte uiteindelijk toch het verlangen naar een Aanwezigheid die op andere wegen leidt?

Die Aanwezigheid bedoelde Paul Tillich, toen hij sprak over de moed om te zijn. En Peter Wust, die het menselijk bestaan typeerde als “Ungewissheit und Wagnis”, hoopte als het ware dat we in onze precaire situatie de kunst van eenvoud en dankbaarheid zouden terugvinden en daarmee ook de levensvreugde als van een Franciscus of Clara. Zonder een besef van de niet aflatende nabijheid van Gods nederige menslievendheid lijkt dat niet mogelijk. Daarin in ieder geval heeft Louis Grignion (opnieuw: in onze woorden) een mogelijkheid en een levenskunst gevonden die hem deed uitgroeien tot “le bon père de Montfort”. Die mogelijkheid viel hem niet zomaar in de schoot. Hij heeft geworsteld met zijn God, met zichzelf en met de clerus om hem heen. Hij wilde een andere getuigenis geven van God, van Jezus en van Maria. Hij ontdekte steeds meer de nederigheid van God. De doorbraak daarvan in Jezus en Maria bezielde hem met hoop en maakte hem strijdbaar. Niet met zwaarden en geweren, maar met in de ene hand het kruis en in de andere een Mariabeeldje. Dat waren zijn vindplaatsen van God, van een nederige God.

De actuele situatie van christendom en kerk is niet bemoedigend. Niet omdat het aantal leden terugloopt of omdat er steeds meer kerken gesloten worden. De fundamentele moeilijkheid is dat wij er niet in slagen om de kleren van de keizer af te leggen en te leven als de nederige Jezus, de eenvoudige Maria en de arme apostelen. Er zijn maar weinig echte getuigen van de nederigheid van God. Helaas ook in de kring van de Montfortanen. Niet voor niets wordt wel eens geopperd, dat Montfort zich niet op zijn gemak zou voelen bij de Montfortanen. De fundamentele vraag is, of we ons laten gezeggen door de eenvoud van de arme Jezus en van Maria, door hun weigering om mee te gaan met de grootheidswaan die wij mensen zo gemakkelijk aan God toedichten en zelf nastreven.

Een nederige God is geen garantie voor een leven zonder onrust en zonder tegenslag. Deze God is wel een bron van moed om vanuit een positieve ingesteldheid in het leven te staan. Nederigheid betekent hier niet onderdanigheid of onderworpenheid; zij duidt op bescheidenheid, ruimte laten voor anderen, eenvoud, deemoed, een zekere ingetogenheid. Deze levenskwaliteiten komen niet spontaan op als we van God horen of aan God denken. Toch wijst de Bijbel in die richting: Jezus en Maria hebben in de schoot van Israël die horizon blootgelegd. Montfort heeft dat onderstreept.

Noten

- 1 Pierre Humblet heeft twintig jaar geleden gewezen op de mystieke kant van Montfort (*Het omvormingsproces in Grignion de Montfort's l'Amour de la Sagesse éternelle*, Nijmegen 1993). Zie ook J.R.R. Thelagathoti, *The mystical experience and doctrine of St. Louis-Marie Grignion de Montfort*, Rome 2005. Die mystieke kant is o.a. van belang om Montfort's nadruk op de menselijke zondigheid in het perspectief te zien van het verlangen naar eenheid met God. In dit boek gaat de aandacht vooral uit naar gezichtspunten die volgens Montfort richtinggevend zijn voor de vernieuwing van het christendom in zijn dagen – en wellicht ook in onze tijd.
- 2 C. LaCugna, *God for us. The Trinity & Christian life*, San Francisco 1973, 397.
- 3 Jo van Osch, 'Voor het aanschijn van de drieëne God', in: *God alleen – God ontmoeten met Montfort*, Oirschot-Leuven 1981, deel 2, 25.
- 4 F. Varillon, *God is nederigheid*, Tiel 1986, 139-140.
- 5 F.-W. Marquardt, *Das christliche Bekenntnis zu Jesus, dem Juden. Eine Christologie I*, München 1990, 236.
- 6 C. Gestrich, *Christentum und Stellvertretung*, Tübingen 2001, 65.
- 7 H. Wojtkowiak, *Christologie und Ethik im Philipperbrief. Studien zur Handlungsorientierung einer frühchristlichen Gemeinde in paganer Umwelt*, Göttingen 2012.
- 8 G. Ebeling, *Dogmatik des christlichen Glaubens II*, Tübingen 1979, 89.
- 9 H. van den Bosch, *Een apologie van het onmogelijke*, Zoetermeer 2002.

- 10 De volgende reflecties zijn o.a. gebaseerd op I. De la Potterie, *Maria in het mysterie van het verbond*, Bonheiden 1990, 185-260.
- 11 A.w. 244.
- 12 Varillon 23.
- 13 Varillon 78.
- 14 LaCugna 404.
- 15 *Theologie der Befreiung in Asien. Christentum im Kontext der Armut und der Religionen*, Freiburg 1986, 38.
- 16 Stefano de Fiore, *Derniers Temps*, in: DSM 351.
- 17 A.w. 353.
- 18 B. van Iersel, *De plaats van Maria in de boodschap van het Nieuwe Testament*, in: *De Standaard van Maria* 40 (1964), 23-24.
- 19 Zie A. Houtepen, *In God is geen geweld*, Vught 1985, 24-25.
- 20 Zie bijvoorbeeld *Lust und Laster. Die 7 Todsünden von Dürer bis Nauman*, Ostfildern 2010. Fameus is *Die sieben Todsunden* (tekst van Berthold Brecht, muziek van Kurt Weill) uit 1933.

Geraakt door de nederigheid van God

Dit boek reikt enkele bouwstenen aan die in onze verwarde en verwarrende tijd kunnen bijdragen tot de moed om te zijn. De titel geeft aan dat het daarbij niet gaat om iets dat gemakkelijk voor het oprapen ligt. Dat de moed om te zijn met God van doen heeft, ligt niet direct voor de hand in een godloze tijd. En zeker niet, als het daarbij gaat om een nederige God.

Wiel Logister, geboren in 1938 in Nieuwenhagen, is in 1959 toegetreten tot de Montfortanen. Van 1976-2003 werkte hij aan de Theologische Faculteit in Tilburg. Hij was provinciaal overste van 2002-2011.